

GEESTELIJKE OEFENINGEN VAN DE FRATERNITEIT
VAN GEMEENSCHAP EN BEVRIJDING

**MIJN HART IS BLIJ
OMDAT U, CHRISTUS, LEEFT**

RIMINI 2017

MIJN HART IS BLIJ OMDAT U, CHRISTUS, LEEFT

GEESTELIJKE OEFENINGEN VAN DE FRATERNITEIT
VAN GEMEENSCHAP EN BEVRIJDING

RIMINI 2017

“Bij gelegenheid van de jaarlijkse cursus Geestelijke oefeningen voor de leden van de Fraterniteit van Gemeenschap en Bevrijding, gehouden te Rimini, zendt Zijne Heiligheid paus Franciscus, die in de geest deelneemt, zijn hartelijke en welwillende groet. Hij wenst de velen die zijn samengekomen of via de satelliet verbonden zijn, overvloedige vruchten toe van innerlijke herontdekking van de vruchtbaarheid van het christelijk geloof in een wereld, die verscheurd wordt door de logica van de winst die nieuwe vormen van armoede en de wegwerpcultuur voortbrengt; gesteund door de zekerheid van de aanwezigheid van de verrezen en levende Christus.

De Heilige Vader smeekt de gaven van de Goddelijke Geest af, dat die revolutie van de tederheid gerealiseerd mag worden die Jezus begon met zijn voorkeursliefde voor de kleinen, in de voor die getrokken is door de zeer verdienstelijke priester monseigneur Luigi Giussani, die ons aanspoorde van de armoede onze liefde te maken. En terwijl hij vraagt te volharden in het gebed ter ondersteuning van zijn universele dienstwerk, roept hij de hemelse bescherming in van de Maagd Maria en verleent hij u en alle deelnemers van harte de gevraagde apostolische zegen, die hij graag uitstrekt tot de hele Fraterniteit”.

Pietro kardinaal Parolin, Staatssecretaris van Zijne Heiligheid,
28 april 2017

Vrijdagavond 28 april

*Bij het binnenkomen en het verlaten van de zaal:
Franz Schubert, Symfonie n. 8 in B-mineur, D 759*

“De onvoltooide”

*Carlos Kleiber – Wiener Philharmoniker
“Spirto Gentil” n. 2, Deutsche Grammophon*

■ INLEIDING

Julián Carrón

“Moge ons gebed geen mechanische geste zijn”, zei don Giussani ons. “Laten we [daarom] ons bewustzijn oprichten, onze verantwoordelijkheid wakker maken! [...] De hele wereld ligt als het ware onder een loden deken, de loden deken van het vergeten van het doel waarvoor je ’s ochtends wakker wordt, de dingen weer oppakt, jezelf weer oppakt. De impact die alle dingen hebben op de mens is dat ze hem zeggen: ‘Word wakker [...]’. [...] Mijn God, zó zouden we elke ochtend wakker geschud moeten worden! Maar onze dagen worden daarentegen doorgaans van meet af aan gediskwalificeerd door een grote vergeetachtigheid, al zijn ze vervolgens vol activiteiten. [...] Wanneer we samenkomen, is dat om opnieuw naar het licht te kijken [...] [om ons te herpakken uit deze vergeetachtigheid, om] de mens naast ons niet te laten huilen, eenzaam en zonder horizon. [...] Zo kunnen we op dit moment ons hoofd laten uitsteken boven de gewone mist die het doorgaans bedekt: laten we weer bewust worden, laten we opnieuw de verantwoordelijkheid nemen voor onszelf en voor de dingen, uit liefde voor onszelf en uit liefde voor de zon, uit liefde voor onszelf en uit liefde voor de mensen. [...] Het hangt van ons af of dit gezelschap in de wereld wakker is en bestaat, deze mogelijkheid van een gezelschap, die de vreemdheid tussen jou en mij afschaft, tussen de mens en de andere mens, en de dingen nuttig laat zijn, de tijd nuttig laat zijn”.¹

Vragen we dit met heel het bewustzijn waartoe we in staat zijn.

Kom Schepper Geest

Aan het begin van deze dagen van ons lees ik jullie het telegram voor dat de Heilige Vader ons gestuurd heeft: “Bij gelegenheid van de jaarlijkse cursus Geestelijke oefeningen voor de leden van de Fraterniteit van Gemeenschap en Bevrijding, gehouden

¹ L. Giussani, *Un evento reale nella vita dell'uomo [Een reële gebeurtenis in het leven van de mens] (1990-1991)*, Bur: Milaan 2013, pp. 219-220.

te Rimini, zendt Zijne Heiligheid paus Franciscus, die in de geest deelneemt, zijn hartelijke en welwillende groet. Hij wenst de velen die zijn samengekomen of via de satelliet verbonden zijn, overvloedige vruchten toe van innerlijke herontdekking van de vruchtbaarheid van het christelijk geloof in een wereld, die verscheurd wordt door de logica van de winst die nieuwe vormen van armoede en de wegwerpcultuur voortbrengt; gesteund door de zekerheid van de aanwezigheid van de verrezen en levende Christus. De Heilige Vader smeekt de gaven van de Goddelijke Geest af, dat die revolutie van de tederheid gerealiseerd mag worden die Jezus begon met zijn voorkeursliefde voor de kleinen, in de voor die getrokken is door de zeer verdienstelijke priester monseigneur Luigi Giussani, die ons aanspoorde van de armoede onze liefde te maken. En terwijl hij vraagt te volharden in het gebed ter ondersteuning van zijn universele dienstwerk, roept hij de hemelse bescherming in van de Maagd Maria en verleent hij u en alle deelnemers van harte de gevraagde apostolische zegen, die hij graag uitstrekt tot de hele Fraterniteit. Pietro kardinaal Parolin, Staatssecretaris van Zijne Heiligheid”.

1. “Wat zou een redding zijn die niet vrij was?”

Het lijkt een paradox, zoals we vanavond begonnen zijn: don Giussani heeft ons ertoe opgeroepen zó te bidden dat ons gebed niet mechanisch zou zijn, hij heeft ons uitgenodigd ons bewustzijn op te richten, onze verantwoordelijkheid wakker te maken, dat wil zeggen onze vrijheid te hanteren; doch vlak voordat we zijn woorden opnieuw hoorden, zongen we hoezeer wij niet in staat zijn met waarheid te leven en hoe tegenstrijdig we zijn in het gebruik van onze vrijheid: “Ik heb enkel geleerd mijzelf te bedriegen [...]. / In mijn handen rest niets dan / verschroeide aarde, namen zonder reden [...]. / *Met mijn handen / zal ik nooit gerechtigheid kunnen maken!*”²

Hoezo hecht don Giussani er zo aan dat wij ons opnieuw bewust worden, dat we ons bewustzijn oprichten, dat we onze vrijheid hanteren? Péguy herinnert ons aan de reden ervan: “Wat zou een redding zijn [zegt God] die niet vrij was? / Hoe zou je die moeten kwalificeren? / Wij willen dat hij deze redding zelf verwerft. / Hij zelf, de mens. Dat hij zich die verschafft. / Dat ze in zekere zin van hemzelf komt. Zo groot is het geheim, / Zo groot het mysterie van de vrijheid van de mens. / Zo groot is de waarde die wij hechten aan de vrijheid van de mens”.³

Wie zou zich een dergelijke valorisatie van de mens en van zijn vrijheid kunnen indenken? God wil werkelijk dat we hoofdrolspelers zijn van onze redding. Het tegenovergestelde van het uithollen van de waarde van de tijd en de geschiedenis!

² C. Chieffo, ‘La guerra [De oorlog]’.

³ Ch. Péguy, *Il mistero dei santi innocenti [Het mysterie van de onnozele kinderen]*, in: Id., *I Misteri*, Jaca Book: Milaan 1997, pp. 321-322.

Waarom? “Omdat Ik zelf vrij ben, zegt God, en ik de mens geschapen heb naar Mijn beeld en gelijkenis. / Zo groot is het mysterie, zo groot is het geheim, zo groot is de waarde / Van elke vrijheid. / Deze vrijheid van dit schepsel is de mooiste weerspiegeling die er in de wereld is / Van de Vrijheid van de Schepper. En daarom leggen we in haar, / Daarom verlenen we haar een eigen waarde”.⁴

Maar waarom hecht God er zo aan ons te betrekken bij onze redding, als Hij weet hoe armzalig we zijn? Wat is de reden dat Hij zo aandringt op onze medewerking?

“Een redding [zo vervolgt Péguy] die niet vrij zou zijn, [...] die niet zou komen van een vrije mens zou ons niets meer zeggen. [...] / Hoe zou een dergelijke redding nog interessant kunnen zijn? / Een zaligheid van slaven, een redding van slaven, een slaafse zaligheid, waarom zou die Mij moeten interesseren? Kan het soms fijn zijn door slaven bemind te worden?”⁵

Péguy raakt hier, zijn tijd vooruit, het meest gevoelige punt van vandaag: de vrijheid. Als deze woorden in enig tijdperk van de geschiedenis waar geweest zijn, dan zijn ze het nu des te meer. Want het is een moment waarop geen enkele conventie meer standhoudt, geen enkele gewoonte voldoende kan zijn om het christendom mee te delen en acceptabel te maken. Sterker nog, alles lijkt ertegen te zijn. Want het christendom is niet meer in de mode, is niet langer iets dat uit gewoonte of middels de sociale gebruiken overgedragen kan worden. Voor velen om ons heen is het geloof inmiddels ‘oude koek’ geworden die weggeworpen kan worden zonder zelfs maar in aanmerking te worden genomen. Dit kan ons terneer slaan òf opnieuw lanceren in het avontuur, door nog meer te laten stralen wat reeds vanaf het begin van het christendom waar is: dat Christus zich voorstelt aan ’s mensen vrijheid.

Dit is allereerst waar voor ons: niets kan ons de vrijheid besparen, niets kan in ons voet aan de grond krijgen als het niet in vrijheid aanvaard en verworven is. Het is een dringende noodzaak die allereerst wijzelf waarnemen, zoals een van jullie me schrijft: “Beste Julián, drie dagen voor de Geestelijke oefeningen voel ik de behoefte je mee te delen waarom ik nog een keer besloten heb deel te nemen. Het is me niet genoeg mechanisch ja te zeggen tegen een voorstel. Ik heb het nodig een redelijkheid te herontdekken die me daar laat zijn met een open geest en een open hart. In een wereld die ogenschijnlijk zo ver afstaat van de geste die we gaan doen, voel ik het toch als iets goeds en nuttigs voor mezelf en voor de wereld. In het leven van eenieder wordt deze grote wedstrijd gespeeld van de relatie met het Oneindige dat op mysterieuze wijze het eindige van ons leven doorkruist en het tot Zich roept. Mij hiervoor open te stellen heeft het perspectief veranderd waarmee ik leef. Zoals voor eenieder is ook voor mij het leven niet eenvoudig. Ik heb, al vechtend, in de

---

⁴ *Ibid.*, p. 322.

⁵ *Ibid.*

grote genade van de weg die jij ons oproept te gaan, ontdekt dat het leven mooi is, niet omdat het op orde is of precies gaat zoals ik het me voorstel. Het leven is mooi omdat er in elke dag een mogelijkheid zit van een relatie met het Mysterie en alles een uitdaging kan worden om die te ontdekken en een surplus te krijgen voor jezelf. Wat me bevrijdt van de angst en de onrust (de ware ziekten van deze tijd, die ze met medicijnen proberen te bestrijden) is dat ik ervaren heb dat er in het onvoorziene iets verborgen zit dat voor mij bereid is, een gelegenheid om deze relatie met het Mysterie te verdiepen. Ik heb het nodig opnieuw Iemand te horen die mij bij naam noemt en te horen dat het mogelijk is dat wat Hij met mij begonnen nooit eindigt. Daarom ben ik jou, die geroepen bent om onze blik en ons hart opnieuw wakker te maken voor de aantrekking van Jezus, en eenieder van ons die gepassioneerd is voor zijn bestemming, dankbaar”.

Maar wie zou geïnteresseerd zijn in een redding die niet vrij was, in een zaligheid van slaven? En wat voor genoegten zou God erin vinden bemind te worden door personen die dat deden uit inertie of dwang? Het zou God niets gekost hebben andere wezens te scheppen die hun taak mechanisch uitvoerden, als slaven. Zoals hij andere sterren had kunnen scheppen die mechanisch rondwentelen. Ook zij zouden, zo zegt Péguy, eraan hebben bijgedragen dat Zijn macht zou schitteren. “Mijn macht schittert voldoende in het zand van de zee en in de sterren van de hemel. / Ze wordt niet tegengesproken, ze is bekend, ze schittert voldoende in de onbezielde schepping. / Ze schittert voldoende in het bestuur, / In de gebeurtenis zelf van de mens”.⁶

Wat wilde God dus? “In mijn bezielde schepping, zegt God, wilde Ik wat beters, wilde Ik meer. / Iets oneindig beters. Oneindig meer. Want ik heb deze vrijheid gewild. / Ik heb deze vrijheid zelf *geschapen*. [...] / Wanneer je eenmaal ervaren hebt vrijelijk bemind te worden, dan verliezen alle vormen van onderwerping hun smaak. / Wanneer je ervaren hebt door vrije mensen bemind te worden, dan zeggen slaven die zich voor je ter aarde werpen, je niets meer. [...] / Niets heeft meer hetzelfde gewicht, dezelfde waarde. / Het is zeker mijn grootste uitvinding”.⁷

God heeft dus wat beters gewild. Wij weten het ook: “Wanneer je ervaren hebt door vrije mensen bemind te worden, dan zeggen slaven die zich voor je ter aarde werpen je niets meer”, “dan verliezen alle vormen van onderwerping hun smaak”. God wilde “Iets oneindig beters. Oneindig meer”: vrijelijk bemind te worden.

“Vraag het een vader, of zijn beste moment / Niet is wanneer zijn zonen hem beginnen te beminnen als mannen, / Hemzelf als een mens, / Vrijelijk / Gratis, / Vraag het een vader wiens kinderen groot worden. // Vraag het een vader, of er geen geheim uur is, / Een geheim moment, / En of dat niet is / Wanneer zijn zonen mannen

⁶ *Ibid.*

⁷ *Ibid.*, pp. 322-323.

beginnen te worden, / Vrij / En ze hemzelf als man beginnen te behandelen, / Vrij, / Hem beminnen als man, / Vrij, / Vraag het een vader wiens kinderen groot worden. // Vraag die vader of er geen uitgelezen moment is boven alle andere / En of dat niet is / Exact wanneer de onderwerping ophoudt en wanneer zijn zonen, die man zijn geworden / Hem, om zo te zeggen, beminnen, (hem behandelen), als kenners, / Van man tot man, / Vrijelijk. / Gratis. Hem zo waarderen. / Vraag die vader of hij niet weet dat niets te vergelijken is / Met de blik van een man die de blik van een man ontmoet. // Welnu ik ben hun vader, zegt God, en ik ken de conditie van de mens. / Ik ben het die haar gemaakt heeft. / Ik vraag hun niet teveel. Ik vraag hun alleen maar hun hart. / Wanneer ik hun hart heb, vind ik het goed. Ik ben niet lastig. // Alle slaafse onderwerpen van de wereld zijn niet te vergelijken met de flinke blik van een vrije man. / Of beter gezegd alle slaafse onderwerpen van de wereld staan me tegen en ik zou alles geven / Voor de flinke blik van een vrije man”.⁸ Een flinke blik; echt niet de volmaaktheid, maar de flinke blik van een vrije man. Péguy besluit: “Voor deze vrijheid, voor deze gratuïteit heb ik alles opgeofferd, zegt God, / Voor het genoeg dat ik heb om bemind te worden door vrije mensen, / Vrijelijk, / Gratis, / Door echte mensen, mannelijk, volwassen, ferm. / Edelmoedig, teder, maar met een ferme tederheid. / Om deze vrijheid, om deze gratuïteit te verwerven heb ik alles opgeofferd, / Om deze vrijheid, deze gratuïteit te scheppen, / Om deze vrijheid, deze gratuïteit te laten handelen. // Om hem de vrijheid te leren”.⁹

Sint Gregorius van Nyssa zegt het met andere woorden: “Hij die de mens geschapen heeft om hem te laten deelhebben aan zijn goederen, [...] had hem niet kunnen beroven van het beste en kostbaarste van die goederen, ik bedoel van de gave [...] van de vrijheid”.¹⁰ Wie interesseert een redding die niet vrij is? Niemand van ons. Maar ook God niet. De redding wordt voor de mens en voor God enkel interessant als ze vrij is. Voor God, omdat hij door vrije mensen bemind wil worden en niet door slaven. Voor ons, omdat het anders niet *mijn*, niet *jouw* redding zou zijn. De vrijheid is beslissend om de redding niet te begrijpen als iets slaafs, als iets gedwongens waartegen we ons uiteindelijk verdedigen, maar als relevant voor onze menselijke behoeften. In de geschiedenis hebben we gezien waar een redding die niet vrij is, toe leidt – een met dwang opgelegde redding, uit gewoonte of uit angst. De dwang heeft velen *ingeënt* tegen dit type redding. En de gewoonte heeft mettertijd de interesse ervoor doen verliezen.

Daarom is de grote vraag die eenieder van ons zich aan het begin van deze geste moet stellen, simpel: is de redding nog interessant voor mij? Niet de gewoonte, niet

⁸ *Ibid.*, pp. 342-343.

⁹ *Ibid.*, p. 343.

¹⁰ Gregorius van Nyssa, *La grande catechesi [De grote catecheses]*, Città Nuova: Rome 1990, p. 58.

het mechanisch repeteren van bepaalde gestes, maar de redding! Interesseert die me nog zoals in het begin, met hetzelfde smartelijke verlangen van het begin? Het is niet vanzelfsprekend, dat weten we. De tijd en de wederwaardigheden van het leven geven niemand respijt. Daarom moet eenieder kijken naar zijn eigen ervaring en in de eerste persoon antwoord geven.

2. “Christus blijft als het ware geïsoleerd van het hart”

Terwijl ik werkte aan het voorwoord voor het nieuwe boek met de door Giussani gepreekte Geestelijke oefeningen van de Fraterniteit, stuitte ik op zijn bezorgdheid bij de eerste Oefeningen, die van 1982, het jaar van de pauselijke erkenning. Bij die gelegenheid hield hij eenieder voor ogen dat het niet voldoende was passief in de beweging te blijven om de frisheid van het begin te behouden, om de ontmoeting interessant te laten blijven. Zelfs voor ons, die uitgekozen, begenadigd waren door een zo onthutsend geschenk als de ontmoeting met Christus door don Giussani, kon de gewoonte niet voldoende zijn om dat begin te bewaren. Want hij zei: “Jullie zijn groot geworden: terwijl jullie je verzekerd hebt van een menselijke capaciteit in jullie beroep is er, mogelijk, een verwijdering van Christus, vergeleken met de emotie van vele jaren geleden [niet met de coherentie, maar met de emotie van vele jaren geleden], van bepaalde omstandigheden van vele jaren geleden vooral. Er is een verwijdering van Christus, behalve op bepaalde momenten [behalve bij bepaalde gelegenheden]. [...] Behalve wanneer jullie je opmaken om, laten we zeggen, werken te verrichten in Zijn naam, in naam van de Kerk of in naam van de beweging”. Zoals we zien had Giussani zich niet van zijn stuk laten brengen door een mogelijke euforie vanwege de erkenning. “Het is of Christus”, al zouden we ook met allerlei dingen bezig zijn, “ver was van het hart [...], of, beter gezegd, het is of Christus geïsoleerd blijft van het hart”.¹¹ Het loutere blijven was niet voldoende om de “emotie van vele jaren geleden”, van het begin, te blijven voelen.

De kern van het oordeel van don Giussani bestond erin dat hij begrepen had dat wij, volwassen geworden, het leven, met al zijn echt wel gerechtvaardigde bezigheden, beleefden op een manier waardoor “Christus geïsoleerd blijft van het hart”. En als Christus geïsoleerd is van het hart, dan houdt Hij vroeg of laat op interessant te zijn. Want Christus is juist interessant vanwege zijn capaciteit ons hart te laten trillen, er totaal mee overeen te stemmen en ons dergelijke overeenstemming te laten vatten.

Maar deze isolatie van Christus van het hart raakt niet alleen onze relatie met Hem, maar onze relatie met alles. De verwijdering van Christus van het hart, vervolgt don Giussani, brengt nog een verwijdering voort, die zich openbaart “in een

¹¹ L. Giussani, *Una strana compagnia [Een vreemd gezelschap]*, Bur: Milaan 2017, pp. 21-22.

ultiem onbehagen onderling – ik heb het ook over echtgenoten onder elkaar –, [...] de verwijdering van Christus van het hart verwijderd het ultieme aspect van het hart van de een van het ultieme aspect van het hart van de ander, behalve in de gemeenschappelijke acties (het huis dat geregeld moet worden, de kinderen waarvoor gezorgd moet worden, enzovoorts)”.¹²

Als de isolatie van Christus van het hart de relatie met alles raakt, is dat “omdat het hart”, zegt hij onmiddellijk daarna, “is hoe iemand naar zijn kinderen kijkt, hoe iemand kijkt naar zijn vrouw of man, hoe iemand naar de voorbijgangers kijkt, hoe iemand kijkt naar de mensen van de gemeenschap of de collega’s, ofwel – vooral – hoe iemand ’s ochtends opstaat”.¹³ Welnu, als Christus niet te maken heeft met de manier waarop we kijken naar onze vrouw, man, de voorbijgangers, onze collega’s enzovoorts, dan heeft Hij niet met ons leven te maken, met negenennegentig procent van ons leven. Bijgevolg wordt Hij mettertijd nutteloos, wordt Hij oninteressant.

We weten heel goed, uit ervaring, dat Christus voor ons een interessante aanwezigheid is geworden doordat Hij ons hart heeft laten trillen, ons ik op een nieuwe manier heeft laten trillen tegenover alles (“De werkelijkheid wordt evident in de ervaring”,¹⁴ zei don Giussani ons). Op gelijke wijze erkenden we dat zij of hij de persoon was met wie we ons leven wilden delen omdat zij de diepte van ons ik deed trillen. Was die trilling slechts sentimentalisme of was het veeleer de mogelijkheid om de draagwijdte te ontdekken die haar aanwezigheid voor ons had? Hetzelfde geldt voor de ontmoeting met Christus, voor de impact met Zijn aanwezigheid, in de ervaring van het begin.

Om te begrijpen hoe het met ons gaat, zou eenieder zich maar hoeven af te vragen: wat overheerst op dit moment in mij als levensgevoel? Wat ontdek ik als ultieme bodem van mezelf? Wat is de overheersende gedachte? Wat is de achtergrondmuziek die overheerst? Want de mens is één. En uiteindelijk is er maar één gedachte – welke ze ook weze – die overheerst, een ultiem levensgevoel dat overheerst. Alle analyses zijn nutteloos, want eenieder komt aan het licht tegenover de grote vraag: is Christus interessant gebleven zoals de eerste keer?

We hoeven maar de vergelijking te maken met het smartelijk verlangen dat het begin in ons geprovoceerd heeft, om te zien of Christus nu méér vastzit aan ons hart dan toen, of dat Hij juist verder weg blijkt, meer ‘geïsoleerd’ is van ons hart, vergeleken met ons ‘opspringen’ in het begin, dat van ons ‘gegrepen’ personen maakte. Ziehier het alternatief: gegrepen of geïsoleerd. Steeds meer gegrepen of steeds meer geïsoleerd. Ik zeg het niet opdat we ons moralistisch zouden gaan

---

¹² *Ibid.*, p. 22.

¹³ *Ibid.*, p. 24.

¹⁴ L. Giussani, *Dal temperamento un metodo [Vanuit het temperament, een methode]*.

meten – laten we daar geen tijd mee verliezen! –, maar opdat we ontdekken of Hij nog zo interessant is gebleven als in het begin, opdat we ons ervan bewust worden hoe enthousiast we nu zijn in vergelijking met toen.

3. Een af te leggen weg

In deze afstand of nabijheid van Christus tot het hart speelt zich onze vrijheid af. Dezelfde vrijheid staat op het spel in de relatie met degene die ons Christus zo nabij gebracht heeft, don Giussani, zijn charisma, de erfenis die we gekregen hebben.

Tijdens de audiëntie van 7 maart heeft de paus ons eraan herinnerd dat “trouw aan het charisma [niet] betekent [...] het te ‘verstenen’ – de duivel is het die ‘versteent’, vergeet dat niet! Trouw aan het charisma betekent niet het op perkament te schrijven en het in te lijsten. Verwijzen naar de erfenis die don Giussani jullie heeft nagelaten mag niet gereduceerd worden tot een museum van herinneringen, van genomen beslissingen, van gedragsregels. Het brengt zeker trouw aan de traditie met zich mee, maar trouw aan de traditie – zei Mahler – ‘betekent het vuur levend te houden en niet de as te verheerlijken’. Don Giussani zou het jullie nooit vergeven als jullie de vrijheid verloren en veranderden in museumgidsen of verheerlijkers van as. Houd het vuur van de herinnering aan die eerste ontmoeting levend en wees vrij!”¹⁵

Zonder vrijheid kan het leven van eenieder van ons een museum worden van herinneringen aan oude tijden. Als er in het heden niet iets is wat overheerst als interessanter dan alle herinneringen, dan raakt het leven geblokkeerd. Want alle herinneringen, hoe mooi ook, de genomen beslissingen, de gedragsnormen, zijn niet voldoende om het vuur nu levend te houden. Het is een weg die nooit onderbroken mag worden: je kunt niet rentenieren. Von Balthasar schreef dat al aan het begin van de jaren vijftig: “Een waarheid die alleen maar doorgegeven blijft worden, zonder opnieuw tot de bodem doordacht te worden, heeft zijn levenskracht verloren”.¹⁶ En in dezelfde jaren onderstreepte Guardini: “In de eentonigheid van het pure doorgaan zouden we verstikt raken”.¹⁷

Op dat moment, 1982, toen iedereen blij naar Rimini was gekomen om de net gebeurde pauselijke erkenning van de Fraterniteit te vieren, verslapte don Giussani zijn greep niet, werd zijn passie voor het leven van eenieder van ons niet minder. Hem interesseerde dat dat moment, getekend door de erkenning van de Heilige Stoel, de gelegenheid zou zijn ons ervan bewust te worden dat ons leven, terwijl

¹⁵ Franciscus, *Toespraak tot de Beweging Gemeenschap en Bevrijding*, 7 maart 2017.

¹⁶ H.U. von Balthasar, *La percezione dell'amore. Abbattere i bastioni e Solo l'amore è credibile [De waarneming van de liefde. De bastions neerhalen en Alleen de liefde is geloofwaardig]*, Jaca Book: Milaan 2010, p. 13.

¹⁷ R. Guardini, *Natale e capodanno. Pensieri per fare chiarezza [Kerstmis en Oud en nieuw. Gedachten ter verheldering]*, Morcelliana: Brescia 1993, p. 38.

we groot werden, zich van Christus aan het verwijderen was. Waar ging het don Giussani om? Om de rijpheid van de ervaring van de mensen van de Fraterniteit – vooral na de erkenning –, een rijpheid die ook vandaag uitsluitend afhangt van de weg die eenieder moet afleggen.

Hij was er zich terdege van bewust dat er geen formules of gebruiksaanwijzingen zijn die de inzet van de vrijheid kunnen vervangen; zij is onmisbaar om de weg naar de rijpheid, naar de waarheid van onszelf te kunnen afleggen. En hij zei: “Wat raak je onder de indruk als je bedenkt dat het leven, de tijd, verandering is. Waarom geeft een moeder het levenslicht aan een klein kind dat veertig, vijftig, zestig, tachtig, negentig jaar leeft? Opdat het verandert! Opdat het anders wordt! Maar wat betekent veranderen? Steeds waarder worden, dat wil zeggen steeds meer zichzelf worden”.¹⁸ Zoals Kierkegaard vaststelt: “ik ken de waarheid [...] waarlijk niet als zij geen leven in mij wordt”,¹⁹ en dat is de zin van de verandering, van het veranderen. Ziehier de uiteindelijke reden van de oproep van don Giussani: dat wij steeds waarder, steeds meer onszelf zouden worden. Het tegenovergestelde van moralisme! Maar het is een verandering die niet kan plaatsvinden zonder ons, zonder onze vrijheid, zonder het voortdurende engagement van eenieder van ons.

Waarom legde don Giussani zo de nadruk op de noodzaak van een weg van rijpwording? Omdat juist in de rijpwording van de vertrouwdheid met Christus de mogelijkheid ligt van een volheid van ons leven: dat wij onszelf worden. Anders overheerst de vervreemding. Maar deze rijpwording is helemaal niet vanzelfsprekend, ze gaat niet automatisch, puur door het verstrijken van de tijd, doordat onze leeftijd toeneemt. Ze is zelfs niet vanzelfsprekend voor hen die in de ervaring van de beweging zijn opgegroeid. Dat is de reden waarom don Giussani in 1982 zei: er is een “dubbelzinnigheid bij het ‘groot worden’ [...]. Want ik meen niet dat het statistisch gezien normaal is dat ons groot worden ons meer vertrouwd heeft gemaakt met Christus [...], ons meer vertrouwd heeft gemaakt met het antwoord op de vraag waarmee we het voorstel vijftientig jaar geleden gevoeld hebben. Volgens mij is dat niet zo”.²⁰

Het is statistisch gezien niet normaal dat ons groot worden ons meer vertrouwd heeft gemaakt met Christus! We kunnen deze woorden opvatten als een verwijt dat ons irriteert of we kunnen ze aannemen met een eindeloze dankbaarheid, als de geste van iemand die zozeer hecht aan ons leven, aan onze weg, dat hij elke gelegenheid te baat neemt om ons terug te roepen naar de waarheid van onszelf, om ons niet in het niets te laten eindigen.

¹⁸ L. Giussani, *Una strana compagnia...*, op.cit., p. 125.

¹⁹ S. Kierkegaard, *Esercizi del cristianesimo [Oefeningen van het christendom]*, in: Id., *Le grandi opere filosofiche e teologiche [De grote filosofische en theologische werken]*, Bompiani: Milaan 2013, pp. 2109, 2111.

²⁰ L. Giussani, *Una strana compagnia...*, op.cit., pp. 24-25.

En dan komt de vraag op: waarom wordt onze interesse minder, tot aan het punt dat we Christus ver voelen van ons hart? Waarom heeft ons groot worden onze vertrouwdheid met Hem niet laten groeien? Omdat spontaneïteit niet voldoende is – zo heeft don Giussani ons altijd gezegd –, omdat het groot worden geen spontaan proces is: er is een engagement van de vrijheid nodig, er is een weg nodig, zoals voor de apostelen de “weg van de overtuiging” geweest is.²¹

Laten we ons laten leiden door don Giussani in deze vernieuwde bewustwording van de weg die ons wacht voor de rijpwording van ons geloof. Er is allereerst een engagement van onze vrijheid nodig om ons menszijn open te laten blijven: de “ultieme openheid van de geest [is] iets dat een nooit aflatend engagement van de persoon vergt. De verantwoordelijkheid van de opvoeding is hier groot: want hoewel het aan de natuur beantwoordt, komt dit bevattingsvermogen niet spontaan tot stand. Integendeel, als men ze als loutere spontaneïteit benadert, dan raakt op de lange duur de basisgevoeligheid, die iemand oorspronkelijk ter beschikking staat, verstikt. Religiositeit reduceren tot loutere spontaneïteit is de meest definitieve en subtiele wijze om haar te vervolgen, om een overdreven belang te hechten aan haar wisselende en voorlopige, met toevallige sentimentaliteit verbonden aspecten. Als de gevoeligheid voor ons mens-zijn niet voortdurend opgewekt en geordend wordt, zal geen enkel feit, zelfs niet het meest opzienbarende, er overeenstemming mee vinden. Ieder van ons heeft vroeg of laat weleens dat gevoel van grove vervreemding van de werkelijkheid gehad, dat men ervaart op een dag waarop men zich volledig door de omstandigheden heeft laten meeslepen en geen enkele inspanning heeft verricht: plotseling houden dingen, woorden en feiten die voorheen duidelijke redenen voor ons waren, op die dag op dat te zijn; op slag begrijpen we ze niet meer”.²²

Wat kan de overeenstemming onderscheppen? Ons hart, onze menselijkheid. Als ons hart niet wakker is, zal geen enkel feit, zelfs niet dat van Christus, zijn overeenstemming ermee kunnen laten zien en verwezenlijken. En zonder overeenstemming overheerst enkel de vreemdheid. “Wat ben ik hier alleen! Grote God, wat ben ik hier alleen en wat voel ik me vreemdelinge! Alles rondom mij is me vijandig en er is geen plaats voor me. Zelfs de dingen rondom me lijken me niet te zien, ik lijk er niet te zijn. [...] De werkelijkheid is afwezig. Het ware leven is afwezig”.²³ Het is niet voldoende dat Christus blijft gebeuren, als ik die openheid niet heb die me toestaat het op te merken, om Hem niet vreemd te voelen, als ik afgestompt ben voor Zijn aanwezigheid. Daarom is het zonder de vrijheid niet mogelijk dat de redding interessant blijft. De vrijheid onderstrepen is wezenlijk, is geen extra toevoeging, al betekent dat

²¹ L. Giussani, *Aan de oorsprong van wat het christendom beweert*, h. 5, par. 1.

²² *Ibid.*, h. 8, par. 1.

²³ P. Claudel, *Il pane duro [Het harde brood]*, in: Id., *Il pane duro – Destino a mezzogiorno [Het harde brood – Bestemming midden op de dag]*, Massimo: Milaan 1971, p. 102.

geenszins dat we het in het leven alléén kunnen. Nee! Het punt is dat als we niet heel ons mens-zijn er in vrijheid bij betrekken, Christus geïsoleerd, ver van onszelf blijft.

4. “Ons eerste gevaar is het formalisme”

Wat is de consequentie van dit geïsoleerd blijven van ons hart van Christus, van deze afgestomptheid en vreemdheid die we af en toe voelen, ook na lange tijd? Het formalisme. “Ons eerste gevaar is dus het formalisme, het herhalen van woorden of het herhalen van gestes, zonder dat de woorden of de gestes schokken of, hoe dan ook, een crisis veroorzaken, dat wil zeggen iets in jou bewegen, meer de blik op jezelf verlichten, de overtuiging van een waarde voeden (want dat je je bijvoorbeeld moet inzetten voor de verkiezingen, is een noodzaak van jouw menszijn, anders ontbreekt er iets aan je menszijn)”.²⁴ Giussani zei deze dingen begin jaren tachtig, sprekend tot de verantwoordelijken van de studenten. Maar wat zijn ze actueel, wat gelden ze ook voor ons!

Het formalisme is een geloof dat parallel loopt aan het leven, dat zich tevreden stelt met de herhaling van woorden en gestes; het is een instemming die zich identificeert met de deelname aan bepaalde momenten of het uitvoeren van bepaalde activiteiten; maar in de mate dat het in mij niets beweegt, staan we, buiten die momenten en na afloop van die activiteiten, tegenover het leven zoals iedereen: ook wij geblokkeerd in het alternatief tussen een “tot het uiterste gedreven aanmatiging en de duisterste wanhoop”.²⁵

Don Giussani sprak ook van een “formalisme in het je hechten aan de gemeenschap”. En hij beschreef dat als volgt: “Je bent niet op orde omdat je school van de gemeenschap doet, je bent niet op orde omdat je deelneemt aan de heilige Mis met je eigen priester, je bent niet in orde omdat je flyert of een spandoek ophangt. Dit kan de formaliteit zijn waarmee iemand de tol betaalt aan de sociale werkelijkheid waar hij bij hoort. Maar wanneer wordt dit alles ervaring?

Wanneer het jónu iets zegt en iets in jou beweegt (“beweging”).²⁶

En in 1977 zei hij tot de studenten: “Het ware probleem is het formalisme van het geloof. We leven in een tijdperk waarin het geloof totaal gereduceerd is tot formalisme. [...] Men gaat niet uit van het bewustzijn van Christus als mijn leven en, daarom, als leven van de wereld en, daarom, van de wereld als mijn leven”.²⁷

²⁴ L. Giussani, *Uomini senza patria [Mensen zonder vaderland] (1982-1983)*, Bur: Milaan 2008, pp. 194-195.

²⁵ L. Giussani, *Il cammino al vero è un'esperienza [De weg naar het ware is een ervaring]*, Rizzoli: Milaan 2006, p. 85.

²⁶ L. Giussani, *Uomini senza patria...*, op.cit., p. 194.

²⁷ L. Giussani, *Dall'utopia alla presenza [Van utopie naar aanwezigheid] (1975-1978)*, Bur: Milaan 2006, pp. 109-110.

Ook de grote orthodoxe theoloog Olivier Clément was zich hiervan bewust: “De praktijk van de Kerk verandert zonder dat we het in de gaten hebben, niet als gevolg van een bewuste creatie, maar vanwege compromissen, sclerose, omleidingen, herinterpretaties na afloop, verering van op zichzelf contingente gewoonten”.²⁸

Het is een punt waarop don Giussani ons nooit met rust heeft gelaten. In een tekst uit 1984 stelt hij: “Welke uitdrukking van een beweging als de onze dan ook, heeft geen waarde als ze uit het binnenste van de concrete gebeurtenissen die we beleven niet een oproep tot gedachtenis aan de aanwezigheid van Christus geboren laat worden. Sterker nog, dan verergert ze de situatie van het menszijn, want ze bevordert dan het formalisme en het moralisme. Ze zou de gebeurtenis onder ons – gebeurtenis die we bevend in onze ogen en in ons hart zouden moeten houden als criterium voor ons onderlinge gedrag – laten vervallen tot sociologische vluchtplaats, tot sociale positie”.²⁹

En in het nieuwe boek van de Geestelijke oefeningen van de Fraterniteit voegt hij toe: “Dan is er dit verschijnsel waardoor [...] op bepaalde momenten onze ziel opstijgt, [...] weer ‘wakker wordt’, gaat bewegen, maar vervolgens onze blik op het leven van alle dag alles opnieuw kaal, homogeen, zwaar, beperkt, verstikt laat zijn. En het is alsof we deze twee momenten van gedachte en van blik op onszelf nooit samenbrengen, tenzij van buitenaf, moralistisch, in de zin dat we, daar we het geloof hebben, bepaalde dingen niet mogen doen en andere dingen juist doen moeten. En dat is van buiten, niet vanbinnen: wat we doen of wat we niet doen is geen uitdrukking van een nieuw bewustzijn (bekering), van een waarheid van onszelf, maar het is als een tol die we betalen, die we opbrengen aan iets van buiten, al erkennen en waarderen we het ook devoot en diep. Maar nee: of God is het leven, of Hij blijft als het ware buiten onze voordeur”.³⁰ Dit alternatief speelt op elk moment, in elke omstandigheid, aan het begin van elke handeling, wanneer we beginnen te werken of wanneer we een relatie aangaan: of God is het leven of Hij is buiten de deur gezet.

Wanneer we toegeven aan deze scheiding (tussen God en het leven, tussen Christus’ aanwezigheid en het leven, tussen het geloof en het leven), dan worden onze taken een loutere appendix voor ons bestaan, iets wat ons hart vreemd is. De paus onderstreept het in zijn *Evangelii gaudium*: “Vandaag kan men in velen [...] een overdreven zorg vaststellen voor de persoonlijke ruimte voor autonomie en ontspanning, die ertoe leidt de eigen taken te beleven als een puur aanhangsel van het leven, alsof zij geen deel zouden uitmaken van de eigen identiteit. Tegelijkertijd

²⁸ O. Clément, *La rivolta dello spirito [De opstand van de geest]*, Jaca Book: Milaan 1980, p. 82.

²⁹ L. Giussani, ‘Appendix’, in: Id., *Alla ricerca del volto umano [Op zoek naar het gelaat van de mens]*, Jaca Book: Milaan 1984, p. 90.

³⁰ L. Giussani, *Una strana compagnia...*, op. cit., pp. 194-195.

wordt het geestelijk leven verward met enkele religieuze momenten die een zekere troost bieden, maar die niet de ontmoeting met de ander, de inzet in de wereld, de hartstocht voor de evangelisatie voeden. Zo kan men in velen die werkzaam zijn in de evangelisatie, ook al bidden zij, een beklemtoning van het *individualisme*, een *identiteitscrisis* of een *vermindering van het vuur* ontmoeten”.³¹

Veel doen zonder geest is niet wenselijk, alles wordt dan aangetast. paus Franciscus beschrijft ook het resultaat van de scheiding tussen geloof en handelen: een vermoeiend activisme. “Het probleem is niet altijd een overmaat aan activiteit, maar het zijn vooral de activiteiten die slecht worden beleefd, zonder de juiste motiveringen, zonder een spiritualiteit waarvan het handelen is doordrongen en die het wenselijk maken. Hieruit komt voort dat plichten, meer dan redelijk is, vermoeien en soms ziek maken. Het gaat niet om een kalme, maar gespannen, zware, onvoldane en uiteindelijk niet aanvaarde moeie”.³²

Wat is het gevolg van dit alles? “Zo krijgt de grootste bedreiging vorm, dat wil zeggen ‘het grijze pragmatisme van het dagelijkse leven van de Kerk, waarin alles schijnbaar normaal verder gaat, terwijl in werkelijkheid het geloof slijt en degenerereert in kleingeestigheid’. Er ontwikkelt zich een psychologie van het graf, die langzaam de Christenen verandert in mummies voor een museum. Teleurgesteld door de werkelijkheid, door de Kerk en door zichzelf, hebben zij voortdurend de verleiding zich vast te klampen aan een zoetige droefheid, zonder hoop, die zich van hun hart meester maakt als ‘het kostbaarste elixir van de duivel’. Geroepen om te verlichten en leven mee te delen, laten zij zich uiteindelijk fascineren door dingen die alleen maar duisternis en innerlijke vermoeidheid voortbrengen en die de apostolische dynamiek verzwakken. Om dit alles veroorloof ik het mij erop aan te dringen: laten wij ons niet beroven van de vreugde van de evangelisatie!”³³

5. De grond van het probleem: “We zijn losgeweekt van het menselijke fundament”

Wanneer Christus geïsoleerd is van het hart en zich niet openbaart als interessant voor ons leven, dan kristalliseert het christendom zich in doctrine. Als Christus niet erkend wordt als noodzaak van mij, als Hij niet door mij ontdekt wordt als essentieel voor de volheid van mijn dagen, als de Aanwezigheid die ik niet kan missen om te leven – omdat ik een behoefte heb die niets anders kan bevredigen –, dan blijft het christendom hooguit in mijn leven als het nobele voorwendsel voor een sociaal of religieus engagement, waarvan ik een realisatie – of een bevrediging – verwacht die nooit komt. Daarom moeten we de natuur van het hart, de draagwijdte van ons ver-

³¹ Franciscus, Apostolische exhortatie *Evangelii gaudium*, 78.

³² *Ibid.*, 82.

³³ *Ibid.*, 83.

langen, van onze behoefte, niet misverstaan, en ons niet de illusie maken dat we het kunnen vullen met iets anders dan Zijn aanwezigheid. Want Christus blijft vreemd wanneer ons hart ons vreemd wordt.

Don Giussani heeft de kern van de zaak die de paus zo goed beschreven heeft en waardoor we vreemd worden aan Christus en aan onszelf, helder geïdentificeerd: “Wij christenen [zo zei hij in 1985 te Chieti] in het moderne klimaat zijn losgeweekt niet van de christelijke formules (niet direct [we kunnen ze uit ons hoofd kennen]), niet van de christelijke riten (niet direct [we kunnen ze blijven herhalen]), niet van de wetten van de christelijke tien geboden (niet direct [we kunnen ze trouw blijven]). We zijn losgeweekt van het menselijke fundament, van het religieuze zintuig. We hebben een geloof dat geen religiositeit meer is [...], dat niet meer beantwoordt, zoals het zou moeten, aan het religieuze zintuig”. Daarom hebben we een geloof dat “niet bewust [is], een geloof dat niet meer intelligent is wat het ik betreft. Een oude auteur van me, Reinhold Niebuhr, zei: ‘Niets is zo ongeloofwaardig als het antwoord op een niet geponeerd probleem’. Christus is het antwoord op het probleem, op de dorst en op de honger die de mens heeft naar de waarheid, naar het geluk, naar de schoonheid en naar de liefde, naar de rechtvaardigheid, naar de ultieme betekenis”.³⁴

Het geloof wordt oninteressant, wordt uitgehold, in de precieze mate dat wij ons losmaken of laten losmaken van het menselijke fundament. Daardoor begint Christus zich te verwijderen, en met Hem de anderen en heel de werkelijkheid, en beginnen de dingen die we doen een tol te worden die we moeten betalen. Zoals Tolstoj zegt: “Ik voelde dat me ontvlood wat me onmisbaar was om te kunnen leven”.³⁵

Dat Christus vandaag in onze Westerse samenleving helemaal vergeten wordt, gebeurt niet allereerst door middel van de expliciete en frontale bestrijding van Christus, maar door middel van de reductie van de mens, van de verlangens en de behoeften van de mens, door middel van de censuur van onze dorst, dat wil zeggen van onze oorspronkelijke armoede. Christus wordt zo een pure naam (we hebben dat dikwijls herhaald) en het christendom verandert in een culturele matrix en in een aanknopingspunt voor een ethisch appel.

We kunnen hierin een invloed van het Verlichtingsdenken op onszelf aanwijzen. “Toevallige historische waarheden kunnen nooit het bewijs worden van nood-

³⁴ L. Giussani, *La coscienza religiosa nell'uomo moderno [Het religieuze bewustzijn in de moderne mens]*, 21 november 1985, in: *Quaderni del Centro Culturale [Katernen van Cultureel Centrum] 'Jacques Maritain'*, Chieti, januari 1986, p. 15.

³⁵ L. Tolstoj, *La confessione [De biecht]*, SE: Milaan 2000, p. 81.

zakelijke rationele waarheden”,³⁶ zei Lessing. En Kant voegde eraan toe: “Een historisch geloof, eenvoudigweg gebaseerd op feiten, kan zijn invloed niet uitbreiden buiten de grens van tijd en plaats die het nieuws dat een oordeel over zijn geloofwaardigheid toelaat, kan bereiken”.³⁷ Ook wij hebben gedacht dat we konden kennen, konden veranderen, een efficiënte opvatting en praktijk konden uitwerken los van de werkelijkheid van Christus, dat wil zeggen we hebben geloofd het zonder het Feit te kunnen stellen, zonder de historische en vleeselijke aanwezigheid van Christus, die in de Kerk ervaarbaar wordt.

Maar, zoals don Giussani ons gezegd heeft – en we tijdens de Geestelijke oefeningen van vorig jaar herhaald hebben –, een “bijzondere geschiedenis [...] is de sluitsteen van de christelijke opvatting van de mens, van zijn moraliteit, van zijn relatie met God, met het leven, met de wereld”.³⁸ Dat wil zeggen, alleen binnen de door Christus voortgebrachte bijzondere geschiedenis, alleen middels de ervaring van Christus in het hart van eenieder van ons, kan een ware opvatting van de mens, de mogelijkheid van een moraliteit ontstaan en levend blijven in de tijd. Het is de gebeurtenis van Christus, de historische ontmoeting met Zijn aanwezigheid, toen zoals nu, die het mogelijk maakt dat een volledige waarheid over de mens en de weg daarnaartoe, openzwaaien.

Luisteren we naar hoe don Giussani beschrijft hoe deze bijzondere geschiedenis in zijn leven precies, punctueel gebeurde: “Als ik monseigneur Gaetano Corti niet ontmoet had in de derde klas van het gymnasium, als ik niet de weinige lessen Italiaans van monseigneur Giovanni Colombo, die later kardinaal van Milaan werd, gehad had, als ik geen scholieren gevonden had die, tegenover wat ik voelde, hun ogen wijd opensperden als tegenover een even onvermoede als gewenste verrassing, als ik niet begonnen was hen te ontmoeten, als ik niet steeds meer mensen gevonden had die zich met mij engageerden, als ik dit gezelschap niet gehad had, als jij dit gezelschap niet gehad had, dan zou Christus, voor mij zowel als voor jou, een woord zijn geweest, voorwerp van theologische frasen, of, in het beste geval, oproep tot een ‘vrome’ affectiviteit, generiek en verward, die zich enkel zou preciseren in de angst voor zonden, dat wil zeggen in een moralisme”.³⁹

Maar keren we terug naar ons thema: om te ontvluchten aan de kristallisering van het christendom in doctrine (in theologische frasen) of aan zijn reductie tot

---

³⁶ G.E. Lessing, ‘Sul cosiddetto “argomento dello spirito e della forza” [Over het zogenoemde “argument van de geest en van de kracht”]’, in: Id., *La religione dell’umanità [De religie van de mensheid]*, Laterza: Roma-Bari 1991, p. 68.

³⁷ I. Kant, *La religione entro i limiti della sola ragione [De religie binnen de grenzen van de zuivere rede]*, Laterza: Bari 2014, p. 110.

³⁸ L. Giussani, S. Alberto, J. Prades, *Generare tracce nella storia del mondo [Sporen trekken in de geschiedenis van de wereld]*, Rizzoli: Milaan 1998, p. 82.

³⁹ L. Giussani, *Qui e ora [Hier en nu] (1984-1985)*, Bur: Milaan 2009, pp. 209-210.

ethiek (moralisme), is een ‘bevalling’ nodig; is het namelijk nodig dat Christus niet van buiten, moralistisch, aan ons bestaan wordt toegevoegd, waarbij Hij uiteindelijk vreemd blijft aan ons hart, maar dat Hij aan de wortel komt te staan van ons bewustzijn en van ons handelen, zodat de evidentie van Zijn aanwezigheid ontstaat vanuit het in de relatie met Hem beleefde leven, in het licht van de band met Zijn aanwezigheid, zoals Mounier stelde in dit citaat dat don Giussani tijdens de Geestelijke oefeningen van de Fraterniteit van 1989 las en becommentarieerde: “‘Het is vanuit de aarde, vanuit de stevigheid [de aarde of de stevigheid is het complex aan voorwaarden waarin het leven zich incarneert: de kleding, de stem die ik heb, de ogen die mij tot op zekere hoogte ten dienste staan] dat noodzakelijkerwijs een bevalling vol vreugde voortkomt [of vol geschreeuw, maar met een schreeuw van vreugde om datgene wat geboren wordt], het geduldige gevoel van het werk dat groeit [wat groeit, wordt groot, organiseert zich, wordt een lichaam, een weg, een geschiedenis vol geduld], stappen die elkaar opvolgen [de stappen van de geschiedenis], kalm en met zekerheid verwacht [met zekerheid omdat Hij hier is]. Het is nodig te lijden, opdat de waarheid niet gekristalliseerd raakt in doctrine’. Alles is lijden: bevalling, geduld, één stap na de andere, die niet onmiddellijk komt, het hoogste offer van de zekerheid, dat wil zeggen van de zekerheid in een Ander. Het is lijden, opdat het feit dat onder ons is, Christus, geen voorbeeld of geheel aan morele waarden blijft, maar uit het vlees geboren wordt. Het is nodig te lijden: zich te hechten aan de manier waarop deze aanwezigheid onder ons aanwezig is. Trouwens, Christus is verrezen maar Hij is door de dood heen gegaan. In het Angelusgebed vragen we God dat wij, die de menswording van Zijn Zoon Jezus Christus hebben leren kennen, door zijn dood en verrijzenis naar de ervaring van Zijn heerlijkheid gebracht worden, naar de verandering van het leven en van de wereld. Ons te hechten aan Christus, Hem te laten doordringen in ons vlees, betekent naar onszelf en de dingen te kijken, ze op te vatten, aan te voelen, te beoordelen, in te schatten en pogen te behandelen met de gedachtenis aan zijn aanwezigheid, met in onze ogen zijn aanwezigheid. [...] Uit deze gedachtenis komt de hele moraal voort. Zelfs geen jota van de wet wordt afgeschaft, maar zijn aanwezigheid plaatst er het fundament voor”⁴⁰

Zoals paus Franciscus op Witte Donderdag heeft gezegd, zal “de waarheid van de *blijde Boodschap* nooit enkel een abstracte waarheid kunnen zijn, een van die waarheden die zich nimmer ten volle in het leven incarneren”⁴¹

Een docente schrijft me: “Tijdens een geste van GS lunchte ik met enkele scholieren. Ik vroeg aan de jongen die tegenover me zat, hoe hij heette, hoe oud hij was

⁴⁰ L. Giussani, *Occorre soffrire perché la vita non si cristallizzi in dottrina ma nasca dalla carne [Het is nodig te lijden opdat het leven niet gekristalliseerd raakt in doctrine maar geboren wordt uit het vlees]*, Geestelijke oefeningen van de Fraterniteit van Gemeenschap en Bevrijding, Rimini 1989, p. 24.

⁴¹ Franciscus, *Preek tijdens de Chrismamis*, 13 april 2017.

en naar welke school hij ging. ‘Zestien jaar, vijf vwo’. Daarna stelde ik hem nog andere vragen. En hij antwoordde me zonder enige intonatie in zijn stem: ‘Ja, ik ben tevreden, ik ben het eens met alles wat ik heb gehoord, maar voor mij zijn het geen nieuwe dingen, ik ken ze al, de priester van mijn gemeenschap die ik nu al drie jaar ontmoet, heeft ze me gezegd. Voor mij is het een verdieping’. De vleesgeworden vanzelfsprekendheid zat daar voor me! Ik voelde me vastlopen in deze dialoog. Ik had vreselijk veel zin om me terug te trekken. Maar ten diepste, helemaal diep vanbinnen, onmogelijk om je voor te stellen, was ik hem dankbaar, want hij maakte me bewust van mezelf, van mijn verlangen. Die wond heeft me op de knieën gebracht: zonder U, zonder U Christus hier, nu, aanwezig, ben ik niets, verlies ik mijn menselijkheid, mijn ik. In de banale plooiën van een ‘smakeloze’ lunch heb ik de fundamentele behoefte, de essentiële behoefte van mijn bestaan kunnen ontdekken: te beseffen dat U bent. Tot voor kort zou ik een dergelijk feit niet eens geregistreerd hebben of zou het me enkel tot een kortdurende onverschilligheid, bijna een irritatie geprovoceerd hebben. Wat ben ik don Giussani immens dankbaar, die me binnengeleid heeft in een weg waarop niets, werkelijk niets, vergeten of uitgesloten hoeft te worden!”

Deze regels illustreren hoezeer we de armoede nodig hebben – zozeer dat we ze op onze knieën moeten vragen – waartoe de paus oproept in de brief die hij ons gestuurd heeft (om ons te bedanken voor de collecte die we voor hem gehouden hebben tijdens de bedevaarten vanwege het Jubeljaar) en waarop ik morgen dieper zal ingaan. Alles wordt vlak, alles wordt vanzelfsprekend, als we ons niet bewust zijn van onze armoede, van onze behoefte, als we onze vrijheid niet engageren. Wat heeft Péguy toch gelijk! Als we er geen hoofdrolspelers van worden, zegt hij, dan zal de redding ons niet interesseren.

6. “Aan de kant van het graf of aan de kant van Jezus”

De paus zei ook nog in zijn Paaspreek: “Denken wij even na, dat ieder van ons nadenke over de dagelijkse problemen of ziekten die wij of een van onze verwanten meegemaakt hebben. Denken wij aan de oorlogen, de menselijke tragedies, en zeggen wij eenvoudig, nederig, zonder omhaal van woorden, alleen tegenover God en onszelf: ‘Ik weet niet hoe, maar ik ben zeker dat Christus verzezen is en daarop wed ik’”⁴².

Met Christus kunnen we elke situatie waarin we terecht komen het hoofd bieden. En daarin bestaat ook onze verificatie. We zijn niet veroordeeld tot kristallisering en dorheid, maar, nogmaals, om deze verificatie te verrichten is onze vrijheid nodig. We moeten beslissen aan welke kant we staan.

⁴² Franciscus, *Preek tijdens de Heilige Mis op Paaszondag*, 16 april 2017.

paus Franciscus heeft dit op heldere en ontroerende wijze gezegd te Carpi op 2 april van dit jaar. Hij sprak tot de mensen die getroffen zijn door de aardbeving in Emilia, maar zijn oproep geldt ook voor ons, hier en nu: “Laten we stilstaan [...] bij de laatste van de wonderbaarlijke tekens die Jezus verricht voor zijn Pasen, bij het graf van zijn vriend Lazarus. [...] Rond dat graf gebeurt zo een grote *ontmoeting-botsing*. *Aan de ene kant is er de grote teleurstelling*, de broosheid van ons sterfelijke leven dat, doortrokken van angst voor de dood, vaak de nederlaag ervaart, een innerlijke duisternis die onoverkomelijk lijkt. Onze ziel, geschapen voor het leven, lijdt omdat ze voelt dat haar dorst naar een eeuwig goed onderdrukt wordt door een oud en duister kwaad. Aan de ene kant is er deze nederlaag van het graf. Maar *aan de andere kant is er de hoop* die de dood en het kwaad overwint en die een naam heeft: de hoop heet Jezus. [...] Dierbare broeders en zusters, ook wij worden uitgenodigd om te beslissen aan welke kant we willen staan. We kunnen *aan de kant van het graf* staan of *aan de kant van Jezus*. Sommigen laten zich opsluiten in de droefheid en sommigen stellen zich open voor de hoop. Sommigen blijven verstrikt in het puin van het leven en sommigen, zoals jullie, lichten met Gods hulp het puin op en bouwen, met geduldige hoop. Tegenover de grote ‘waaroms’ van het leven hebben we twee wegen: melancholiek naar de graven van gisteren en vandaag kijken, of Jezus bij onze graven laten komen. Ja, want eenieder van ons heeft reeds een klein graf, een enigszins dood gebied in zijn of haar hart: een wond, een ondergaan of begaan onrecht, een wrok die hem geen rust laat, een wroeging die steeds terugkeert, een zonde waar je maar niet vanaf komt. [...] Voelen we dan tot eenieder van ons gericht de woorden van Jezus tot Lazarus: ‘Kom naar buiten!’; kom uit de grot van je droefheid zonder hoop; maak de windsels van je angst los die je verhinderen te lopen; de touwen van je zwakheden en van je onrust die je blokkeren [...]. Door Jezus te volgen leren we onze levens niet op te sluiten rond de problemen die zich opstapelen: er zullen altijd problemen zijn, altijd, en wanneer we er eentje oplossen, komt er altijd weer een volgend. Maar we kunnen *een nieuwe stevigheid* vinden, en deze stevigheid is juist Jezus, deze stevigheid heet Jezus [...]. En al zullen de moeiten niet ontbreken, altijd zal zijn hand er zijn om ons weer op te richten”.⁴³

En in de Paasnacht zei de paus: “Met zijn Verrijzenis heeft Christus niet enkel de steen van het graf weggeduwd, maar wil hij ook alle barrières laten springen die ons opsluiten in onze steriele pessimismen, in onze berekende conceptuele werelden die ons verwijderen van het leven, in ons obsessieve zoeken naar zekerheid en in onze mateloze ambities die in staat zijn te spelen met de waardigheid van de ander. [...] God breekt binnen om alle criteria om te woelen en zo een nieuwe mogelijkheid te bieden. [...] Verheug je, want je leven verbergt een kiem van verrijzenis, een aanbod van leven dat erop wacht wakker te worden. En zie wat deze nacht ons

⁴³ Franciscus, *Preek in Carpi*, 2 april 2017.

oproept te verkondigen: de hartslag van de Verrezene, Christus leeft! [...] Laten we gaan en ons laten verrassen door deze nieuwe dageraad, laten we ons laten verrassen door de nieuweheid die alleen Christus kan geven. Laten we toestaan dat zijn tederheid en zijn liefde onze stappen in beweging zetten, laten we toestaan dat het kloppen van zijn hart onze zwakke hartslag verandert”.⁴⁴

Daarom zijn we deze dagen bij elkaar: om elkaar te ondersteunen, om elkaar met ons getuigenis, met het hanteren van onze vrijheid, wakker te roepen, om ons te laten verrassen en omhelzen door Zijn aanwezigheid, zodat wij niet ten onder gaan in ons graf, zoals de paus zegt. “Wij worden uitgenodigd te beslissen aan welke kant we willen staan. We kunnen *aan de kant van het graf* staan of *aan de kant van Jezus*”.

Ik beveel iedereen aan de stilte te respecteren, juist om elkaar te helpen aan de kant van Jezus te staan. Laten we het niet als vanzelfsprekend beschouwen. Als we elkaar niet helpen om de stilte vol te laten zijn en niet iets mechanisch, helemaal gespannen om Zijn aanwezigheid te herkennen, als we ons niet oefenen om stil te zijn, dan zullen dit voor ons geen geestelijke ‘oefeningen’ zijn. Ook de stilte moet geboren worden uit het vlees om van mij te worden.

Dit jaar hebben we gedacht een deel van de stilte die we elkaar vragen bij binnenkomst van de zaal te wijden aan het repeteren van enkele liederen uit onze geschiedenis. Het voorstel dat we elkaar doen, ontstaat uit het verlangen het geschenk dat het samen zingen is, niet als vanzelfsprekend te beschouwen. We verlangen dat eenieder van ons – en dus onze gemeenschappen – opnieuw de smaak, de schoonheid en de educatieve kracht van het samen zingen mogen ontdekken.

---

⁴⁴ Franciscus, *Preek tijdens de Paaswake*, 15 april 2017.

HEILIGE MIS

Lezingen van de Heilige Mis: Hand 5,34-42; Ps 26; Joh 6,1-15

PREEK VAN E.H. STEFANO ALBERTO

Hij “trok [...] zich weer in het gebergte terug, geheel alleen” (Joh 6,15). Wat is dit zich terugtrekken? Een vlucht uit de werkelijkheid? Een nederig zich verbergen? Jezus heeft zojuist het spectaculairste van zijn wonderen verricht, door duizenden te eten te geven. Alleen de opwekking van Lazarus zal dit teken qua spectaculariteit overtreffen, qua ondubbelzinnige evidentie van de goddelijke kracht van die Mens. Maar op dit moment gaat Christus, alleen op de berg, vooral de vrijheid van de zijnen ter harte, die die dag tegenover die immense menigte reeds op de proef gesteld was. Hij weet dat er de volgende dag een nog grotere beproeving zal zijn, wanneer Hij in de synagoge zal zeggen: “Niet van het brood dat vergaat zal ik u te eten geven, maar mijn lichaam mijn bloed” (vgl. Joh 6,51vv.). En zij die Hem nu enthousiast aan het zoeken zijn om Hem koning te maken, om Hem een maatschappelijke, zelfs politieke consensus toe te kennen, zullen allen verontwaardigd weg gaan: “Willen ook jullie weggaan?”, zal Hij de zijnen vragen. Petrus zal antwoorden: “Nee. Waar moeten we heen? Alleen U hebt woorden die het leven zin geven”. En Jezus zal hem zeggen: “Niet jouw menselijkheid heeft jou dit geopenbaard, maar de Vader”.

En hier beginnen we de diepe betekenis te zien van dat “zich terugtrekken, geheel alleen”. Tijdens het laatste avondmaal, tijdens de laatste toespraak tot de zijnen, zal Hij zeggen: “Ik ben niet alleen” (Joh 16,32). “Alleen” zijn betekent voor Hem altijd: met de Vader zijn; als wortel en consistentie van Zijn menselijkheid de voortdurende relatie met de Vader erkennen. En aldus doet Christus’ vrijheid, de gehoorzaamheid van de mens Jezus aan de Vader, de vrijheid van de zijnen wortelschieten, de vrijheid van Petrus die Hem trouw zal zeggen: “Alleen U bent de complete betekenis van mijn leven” (vgl. Joh 6,68). Christus’ vrijheid, Christus’ smartelijke verlangen naar eenieder van ons, waarover Carrón vanavond tijdens de inleiding gesproken heeft, vragend: wat is het gevoel dat op dit moment in mijn leven overheerst? Wat is mijn dierbaarste liefde nu, op dit moment? De apostelen hebben zich laten overtuigen, vastgrijpen, binnenleiden in deze liefde van Christus voor de Vader, en in Hem voor de bestemming van de wereld.

Laten we aan Zijn moeder Maria vragen dat we opnieuw vastgegrepen mogen worden, ten diepste en volledig, een voor een, eenieder van ons, door Hem.

Zaterdagochtend 29 april

*Bij het binnenkomen en het verlaten van de zaal:
Ludwig van Beethoven, Symfonie n. 7 in A-majeur, op. 92
Herbert von Karajan – Berliner Philharmoniker
“Spirto Gentil” n. 3, Deutsche Grammophon*

Don Pino. Als ik er ben, als ik bewust ben, dan weet ik dat ik hier ben om mezelf te worden en dat deze dag me meer mezelf kan laten worden. Maar ik ben een lege vaas, een vaas die leeg is bij de bron. Op mijn kreet antwoordt U.

Angelus

Lauden

■ EERSTE OVERWEGING

Julián Carrón

“Zalig de armen van geest”

Ik zou willen beginnen met de brief die paus Franciscus ons gestuurd heeft om ons te bedanken voor de bijdragen die we tijdens de pelgrimages vanwege het Jaar van de Barmhartigheid hebben opgehaald en hem hebben doen toekomen. Zoals we allemaal hebben kunnen lezen, heeft de paus van deze gelegenheid gebruik gemaakt om ons enige suggesties te doen voor onze weg in het heden van de Kerk en van de wereld. We kunnen een brief die de Heilige Vader aan ons richt zeker niet laten passeren zonder te proberen er heel de draagwijdte van te vatten. Daarom profiteren we van de belangrijkste geste van onze beweging, de Geestelijke oefeningen van de Fraterniteit, om de inhoud ervan verder te verdiepen.

De paus hecht eraan ons te laten weten hoe zijn hart zich getroost heeft gevoeld door het feit dat “vele personen de weg van de barmhartigheid ingeslagen zijn in de geest van het delen met wie in nood zijn”,⁴⁵ dat we dus tijdens het Heilig Jaar de personen die in nood zijn niet vergeten hebben.

De dankbaarheid voor deze ervaring van ons delen heeft hem de gelegenheid geboden ons eraan te herinneren dat “de armen [...] ons terugroepen tot het wezenlijke van het christelijke leven”.⁴⁶ De radicaliteit van deze oproep begrijpen we uit het citaat

⁴⁵ Franciscus, *Brief aan Julián Carrón*, 30 november 2016.

⁴⁶ *Ibid.*

van sint Augustinus dat in de brief staat: “Er zijn er die gemakkelijker al hun goederen aan de armen geven dan zelf arm te worden in God”. De betekenis van deze zin legt sint Augustinus zelf uit als hij spreekt over degenen die “rijk zijn van zichzelf, niet arm van God; vol van zichzelf, niet behoeftig aan God”⁴⁷ en sint Paulus citeert: “Al deel ik heel mijn bezit uit, al geef ik mijn lichaam prijs aan de vuurdood: als ik de liefde niet heb, baat het mij niets”.⁴⁸

In lijn met deze gedachten geeft paus Franciscus aan waartoe hij ons wil oproepen: “Deze armoede is noodzakelijk omdat ze beschrijft wat ons werkelijk aan het hart gaat: de behoefte aan Hem”.⁴⁹

Onze armoede is dus zó diep dat ze behoefte is aan Hem, behoefte aan God. De arme, zo brengt don Giussani ons in herinnering, is helemaal verwachting: “Zie eens of dit niet werkelijk de beschrijving is van de echte arme, van de arme die langs de straten gaat: hij verwacht dat men hem geeft wat hij nodig heeft om het volgende moment te leven, om zijn weg te verlengen; heel zijn persoon is in deze verwachting, maar ze is zonder enige pretentie, ze heeft niets waarop ze haar pretentie kan laten steunen; daarom bevindt alles zich in het moment, alles”.⁵⁰

Als we paus Franciscus volgen, is de eerste stap van ons werk dezer dagen dus onze constitutieve armoede te herontdekken, onze ware behoefte. Het thema van de armoede aansnijden, zo zegt de paus verderop in de brief, “is geen liberaal programma, maar een radicaal programma, omdat het een terugkeer naar de wortels betekent”.⁵¹

Laten we proberen ons rekenschap af te leggen van deze armoede.

1. De aard van de behoefte van het hart

De armoede is de erkenning van de behoefte waarvan ons hart gemaakt is. “De arme van geest is iemand die niets heeft behalve één ding waarvoor en waarvan hij gemaakt is, namelijk een eindeloze aspiratie [...]: een eindeloze verwachting. Niet een eindeloze verwachting omdat de opstapeling van dingen die hij verwacht eindeloos is; nee, hij verwacht niets, maar hij leeft met een eindeloze openheid – en hij verwacht niets! –. Zoals een gedicht van Clemente Rebora zegt [...]: “Ik verwacht niemand...”, maar toch is hij helemaal in gespannen verwachting. [...] Dat is de

⁴⁷ Sint Augustinus, *Uiteenzetting over de Psalmen*, 71,3.

⁴⁸ 1 Kor 13,3-4.

⁴⁹ Franciscus, *Brief aan Julián Carrón*, 30 november 2016.

⁵⁰ Ontmoeting van het huis, Gudo Gambaredo (Milaan), 23 maart 1970. Transcriptie van de audio-opname. Historisch Archief van de Kerkelijke Associatie Memores Domini (ASAE-MD), Audio-opnamen, OR.AUDIO/1458.

⁵¹ Franciscus, *Brief aan Julián Carrón*, 30 november 2016.

originaliteit van de mens”:⁵² verwachting te zijn. De hele mens ziet gespannen uit naar iets anders, voorbij elke grens, wat hij niet kan definiëren.

Het lijkt de uitvinding van het warme water, iets wat we al weten. Maar, zoals we zullen zien kan juist ons denken het al te weten ons absoluut snel naar het formalisme leiden. De ware uitdaging waar we voor staan is dus hoe we steeds opnieuw kunnen ontdekken wie we zijn, de aard van onze behoefte kunnen ontdekken, vanuit het binnenste van de concrete gebeurtenissen die we meemaken, om niet ten onder te gaan in formalisme of moralisme. Don Giussani heeft de weg voor ons uitgezet; of we hem volgen hangt af van onze openheid: want “een definitie”, zo zei hij, “moet formuleren wat reeds verworven is, anders zou het het opleggen van een schema zijn”⁵³ of de herhaling van een formule die doctrine wordt. Dit is van belang voor iedereen, maar vooral voor ons. Nu. In deze tijd waarin we leven.

Het hart is geen theoretische, maar een existentiële premisse. Dat wil zeggen, het is aan het werk, maar het moet in zijn aard naar boven gehaald en erkend worden. Dit maakt een ontmoeting met iedereen mogelijk door uit te gaan van de ervaring, op een moment dat er geen gedeelde definitie van de mens meer is, zoals we in de discussies van elke dag kunnen constateren.

De aard van het hart is geen definitie die we al kennen en die we alleen maar hoeven te herhalen – waardoor we haar tot abstracte doctrine laten kristalliseren – en die ons ik geen duimbreed verplaatst. Hoe velen van ons kennen het correcte discours over het hart, maar we zien allemaal dat het niet voldoende is “het te kennen” om ons verlangen voortdurend wakker te laten worden. Al kennen we de definitie, toch kunnen we hele dagen leeg doorbrengen, vol vergetelheid, zonder “de behoefte aan Hem” te voelen. Van de andere kant ligt existentieel altijd de mogelijkheid op de loer te leven volgens een gereduceerd beeld van het hart. We moeten daarom een weg afleggen om vanuit onze ervaring de menselijkheid die in ons is te ontdekken.

Om wat voor weg gaat het? Waartoe zijn wij geroepen? “We moeten ons allereerst openstellen voor onszelf”, beveelt don Giussani ons aan, “dat wil zeggen een levend besef krijgen van onze ervaringen, met sympathie kijken naar het menselijke dat er in ons is, we moeten in aanmerking nemen wat we werkelijk zijn. In aanmerking nemen betekent ernstig nemen wat we meemaken, *alles* wat we meemaken, er *alle* aspecten van onderscheppen, er *heel* de betekenis van zoeken”.⁵⁴ Deze sympathie voor het menselijke, voor alles wat er binnen ons trilt, is zo cruciaal, zo “radicaal”, dat we zonder haar van al het overige niets kunnen begripen.

⁵² L. Giussani, *Uomini senza patria...*, op. cit., p. 298.

⁵³ L. Giussani, *Aan de oorsprong...*, op. cit., h. 6, inleiding.

⁵⁴ L. Giussani, *Il cammino al vero è un'esperienza [De weg naar het ware is een ervaring]*, op. cit., p. 84.

Don Giussani heeft ons over het moment verteld waarop hij, in zijn ervaring als jonge seminarist, zich bewust geworden is van dit constitutieve gemis dat zijn menszijn kenmerkte, van de aard dus van zijn hart. Hij werd er zich bewust van vanuit het binnenste van de concrete gebeurtenissen die hij beleefde. Laten we ons vereenzelvigen met zijn ervaring: “In die derde klas van het gymnasium, nam ik in het *timbre* van die stem, de rilling waar van iets wat ontbrak, niet aan de schitterende zang van de romance van Donizetti, maar aan het leven: er was iets dat ontbrak en dat nergens steun, compleetheid, antwoord, bevrediging zou hebben kunnen vinden. En toch eist het hart een antwoord, leeft het enkel daarvoor”. Het is een kapitaal punt, dat ons alles wat ons tegemoet komt, laat beoordelen. Daarom onderstreept Giussani: “Als we daar niet beginnen, begrijpen we vervolgens van de rest niets meer”.⁵⁵ Wanneer we de weg kwijtraken, niet begrijpen, dan is dat omdat we niet beginnen bij dit vereiste, en dan wordt alles abstractie, dan rest enkel nog de herhaling van frasen.

Don Giussani was er zich goed van bewust dat het niet vanzelfsprekend is dat we beginnen bij de ervaring, bij wat we werkelijk beleven. Daarom nodigt hij ons uit goed op te letten: “Te gemakkelijk beginnen we niet bij onze echte ervaring, dat wil zeggen bij onze complete en oprechte ervaring. Want dikwijls identificeren we onze ervaring met deelindrukken [...]. En nog vaker verwarren we de ervaring met vooroordelen of met schema’s die we misschien onbewust hebben overgenomen van onze omgeving”. Zoals we dikwijls kunnen constateren, neemt de mentaliteit die ons omringt en die ook in ons doordringt “onze ware behoeften niet eens in aanmerking, weet ze niet eens wat die zijn”.⁵⁶

Hoe kunnen we voorkomen dat we blijven stilstaan bij deelindrukken? Don Giussani vat de weg samen: “De ervaring waarnemen met een heldere blik, en het menselijke aanvaarden in alles wat het vereist”. Anders slingeren we uiteindelijk heen en weer “tussen deze tot het uiterste gedreven aanmatiging” dat wij onze behoeften kunnen oplossen en “de duisterste wanhoop”,⁵⁷ wanneer we beseffen dat dat ons niet lukt.

De kwestie is dus de ware behoeften te ontdekken waaruit we bestaan. Maar om dat te doen is het nodig dat we bezig gaan met onze ervaring, en dat impliceert de uitoefening van die vrijheid waar Péguy over spreekt. Want onze ware behoeften komen naar boven in de ervaring (“uit het binnenste van de concrete gebeurtenissen die we beleven”,⁵⁸ zoals don Giussani zei): alleen daarin komt aan de

⁵⁵ L. Giussani, “Quel che cerchi c’è [Wat je zoekt, is er]”, in: *Spirito Gentil. Un invito all’ascolto della grande musica guidati da [Een uitnodiging tot het beluisteren van grootse muziek, onder begeleiding van] Luigi Giussani*, red. S. Chierici en S. Giampaolo, Bur: Milaan 2011, p. 12.

⁵⁶ L. Giussani, *Il cammino al vero...*, op. cit., pp. 84-85.

⁵⁷ *Ibid.*, p. 85.

⁵⁸ Zie *supra*, p. 15.

oppervlakte wat ons hart werkelijk verlangt. Dat wil zeggen, het menselijke wordt geprovoceerd om met al zijn vereisten aan het licht te komen enkel in de relatie met de werkelijkheid, tegenover iets wat gebeurt. Zonder de provocatie van de werkelijkheid zou eenieder wat het hart wil naar believen kunnen interpreteren, door het te identificeren met een of ander beeld – dat punctueel ontkracht zal worden zodra men het onderwerpt aan verificatie. Kortom, het is de ervaring die ons laat zien wat onze authentieke behoeften zijn. En zoals we altijd zeggen is de ervaring geen louter meemaken. De behoeften die mij uitmaken komen naar boven in mijn bewustzijn wanneer ik bezig ga met wat ik meemaak: zij bloeien in mij op, merkt don Giussani op, tegenover wat ik meemaak, in de mate dat ik bezig ben met wat ik meemaak. En wanneer deze vereisten naar boven komen, beoordelen ze wat ik meemaak. Pas op dat moment wordt meemaken ervaren.⁵⁹

“Toen ik dertig jaar geleden deze dingen begon te zeggen”, merkte don Giussani op, “geloofde ik niet dat ik ze dertig jaar later zo dikwijls zou hebben moeten herhalen om ze te laten begrijpen aan hen die al tien jaar deze weg gaan! Want men leest ze [let op!], denkt ze begrepen te hebben, gaat verder en neemt de woorden die men gebruikt niet serieus, dat wil zeggen men neemt de werkelijkheid die de woorden aanduiden, niet serieus”.⁶⁰ Zoals jullie zien ligt het formalisme altijd op de loer.

Maar de werkelijkheid is koppig en komt telkens opnieuw met haar provocaties op onze deur kloppen. Daarom kan zelfs wie een gereduceerde definitie van zichzelf heeft, niet verhinderen dat in zijn ervaring de authentieke stof van zijn hart naar boven komt. De ideologieën zijn te zwak tegenover de ontzagwekkendheid van het werkelijke, die in de ervaring aan het licht komt.

Wat zijn de tekens door middel waarvan het hart van de mens zich in zijn aard openbaart? Een ervan is de verveling waar Moravia over spreekt, die zo dikwijls verkeerd begrepen wordt, en die hij voelt als het symptoom van het onvoldoende zijn van de werkelijkheid: “Mijn verveling zou gedefinieerd kunnen worden als een ziekte van de voorwerpen, die bestaat in een verleppling of haast onverhoeds verlies van vitaliteit; alsof je in weinige seconden, door zeer snelle opeenvolgende transformaties, een bloem ziet overgaan van knop naar verwelking en stof. [...] De verveling is voor mij precies een soort onvoldoende zijn of ongeschikt zijn of gebrek van de werkelijkheid. [...] Het gevoel van verveling ontstaat in mij uit het gevoel van de absurditeit van een werkelijkheid [...] die onvoldoende is ofwel niet in staat mij te overtuigen van haar effectieve bestaan”.⁶¹ Wat Moravia niet zegt, is dat wij het onvoldoende zijn van de werkelijkheid en dus de verveling enkel kunnen erva-

⁵⁹ “De mens wordt opgevoed door zijn ervaring, niet door wat hij meemaakt” (L. Giussani, *Si può (veramente?!) vivere così? [Kan men (werkelijk?!) zo leven?]*, Bur: Milaan 2011, p. 82).

⁶⁰ L. Giussani, *Si può (veramente?!) vivere così?...*, op. cit., p. 83.

⁶¹ A. Moravia, *La noia [De verveling]*, Bompiani: Milaan 1992, pp. 7-8.

ren vanwege de oneindige aard van ons verlangen. Want honden vervelen zich niet. Het is Leopardi die de kwestie goed vat: alles openbaart zich als “klein en gering voor het vermogen van [onze] geest”, dat wil zeggen voor de oneindigheid van ons verlangen. “Gebrek en leegte” en dus “verveling” lijden, is daarom het “grootste teken van de grootsheid”⁶² van de menselijke natuur.

Een ander teken is de nostalgie, het smartelijke gevoel van iets wat ons ontbreekt en wat we niet kunnen definiëren. “Mij is altijd”, zo schrijft Ernesto Sabato, “mijn behoefte aan iets absoluuts verweten, die mijn personages ook hebben. Deze behoefte doorklieft als een rivierbedding mijn leven, of beter gezegd als de nostalgie naar iets wat ik nooit zou kunnen bereiken [...]. Ik heb mijn nostalgie nooit kunnen kalmeren, haar nimmer kunnen temmen door mezelf te zeggen dat die harmonie ooit, in mijn kindertijd, bestaan heeft; ik zou het gewild hebben, maar het is niet gelukt [...] De nostalgie is voor mij een nimmer bevredigd smartelijk verlangen, de plaats die ik nooit heb kunnen bereiken. Maar het is wat we zouden hebben willen zijn, ons verlangen. Het is zó waar dat we er niet in slagen het te beleven, dat we zelfs zouden kunnen geloven dat het buiten onze natuur ligt, als het niet zo zou zijn dat welk menselijk wezen dan ook deze hoop om te zijn in zich draagt, dit gevoel van iets wat ons ontbreekt [...]. De nostalgie naar dit absolute is als de onzichtbare, onkenbare achtergrond, waarmee we echter heel ons leven vergelijken”.⁶³

Dit “nimmer bevredigd smartelijk verlangen” toont ons de stof van ons hart, laat ons de aard van onze armoede begrijpen, laat ons de diepte van onze behoefte begrijpen. Deze onblusbare nostalgie dragen we met ons mee als een onzichtbare, onkenbare, maar reële achtergrond, waarmee we heel ons leven vergelijken. Zoals Andrej Tarkovski zegt: “Alles wat we zijn nemen we op onze reis met ons mee. Het huis van onze ziel nemen we mee, zoals een schildpad zijn schild”.⁶⁴ Er is in ons een nostalgie naar iets anders, die we niet kunnen temmen, die zich vervlecht met

⁶² G. Leopardi, “Pensieri [Gedachten]”, LXVIII, in: *Poesie e prose [Poëzie en proza]*, vol. 2, Mondadori: Milaan 1980, p. 321.

⁶³ «Siempre me han echado en cara mi necesidad de absolutos, que por otro lado aparece en mis personajes. Esta necesidad atraviesa como un cauce mi vida, como una nostalgia más bien, a la que nunca hubiera llegado. [...] Yo nunca pude calmar mi nostalgia, domesticarla, diciéndome que aquella armonía fue un tiempo en la infancia; ojalá hubiera sido, pero no. [...] La nostalgia es para mí una añoranza jamás cumplida, el lugar al que nunca he podido llegar. Pero es lo que hubiéramos querido ser, nuestro deseo. Tanto no se lo llega a vIbid.r que hasta podría creerse que está fuera de la naturaleza, si no fuese que cualquier ser humano lleva en sí esa esperanza de ser, ese sentimiento de que algo nos falta. La nostalgia de ese absoluto es como un telón de fondo, invisible, incognoscible, pero con el cual medimos toda la vida» (E. Sabato, *Espana en los diarios de mi vejez*, Seix Barral: Barcelona 2004, pp. 178-179). Onze vertaling.

⁶⁴ Deze woorden van Andrej Tarkovski (1932-1986) komen uit een oorspronkelijk in het Zweeds uitgegeven interview: vgl. A. Tarkovski, “Att resa i sitt inre. Samtal med Tarkovskij”, interview door Gideon Bachmann, in: *Chaplin*, n. 193, september 1984, pp. 158-163.

een onverzoenlijk onbevredigd zijn, die het uiteindelijk niemand lukt te verbergen. Pavese schrijft het: “Alle mensen hebben in hun binnenste een kanker die hen aanvreet [...]: hun ontevredenheid; het punt waar hun werkelijke, skeletachtige bestaan de oneindige complexiteit van het leven kruist. En iedereen zal dat vroeg of laat ervaren”.⁶⁵

Dit zijn enkele van de aanwijzingen – we zouden er veel meer kunnen noemen – die laten zien hoe het hart oorspronkelijk in elkaar zit. En alles wat we beleven, de omstandigheden, de uitdagingen, zijn ons niet gegeven om ons leven ingewikkelder te maken, maar zijn gelegenheden om te begrijpen wat de aard is van onze behoefte, om onze ware behoeften te ontdekken. Want zoals we eerder in herinnering riepen is de impact met de werkelijkheid de manier waarop de fundamentele dimensies van het menszijn naar boven komen.

Op deze weg is alles van nut (en draagt alles bij om naar de oppervlakte te halen wie we zijn), ook de teleurstelling. De ervaring van de teleurstelling, die onvermijdelijk is, juist omdat niets volledig met het hart overeenstemt, houdt de mens niet tegen maar – zoals don Giussani ons in herinnering roept – drijft hem tot het uiterste, drijft zijn dorst tot het uiterste. “Dit is de aard van de rede, dit is de aard van het hart van de mens, dit is de aard van wat de mens tot mens maakt. Namelijk het feit dat iemand, wanneer hij wat dan ook het hoofd biedt, er de beperktheid van waarneemt en er altijd, in alle gevallen, op de een of andere manier door gewond raakt (natuurlijk in de mate dat hij zich bewust is van wat er gebeurt, in de mate dat hij niet afgeleid is); het feit dus dat iemand, bij alles wat hij aangaat, de beperktheid en de teleurstelling, het gebrek aan overeenstemming opmerkt, en daardoor niet tegengehouden, maar juist tot het uiterste gedreven wordt, dat toont aan dat hij niet toebehoort aan de beperktheid en aan de pijn, en daarom wordt hij als het ware voortgedreven, geduwd, getrokken om meer vast te pakken, meer te kennen, dieper door te dringen”.⁶⁶ Terwijl we leven proberen we continu vast te pakken wat onze nostalgie provoceert, dorsten we ernaar die ‘gene zijde’ te kennen die we beseffen te missen en die ons steeds ontvlucht.

Als we uitgaan van de ervaring die we hier beschreven hebben, kunnen we ontdekken wat de armoede is.

Wat het Evangelie armoede noemt, zegt Giussani, wordt heel goed beschreven door Romano Guardini in zijn commentaar op de eerste hoofdstukken van de *Be-lijdenissen* van sint Augustinus: “‘Gij hebt ons voor U gemaakt, en onrustig is ons hart totdat het rust vindt in U’. In deze woorden bereikt het mensbeeld van Augustinus zijn grootste diepgang. De mens is door de Schepper in het reële bestaan

⁶⁵ C. Pavese, *Leven als ambacht. Dagboeken en brieven*, De Bezige Bij: Amsterdam 2003: p. 73.

⁶⁶ L. Giussani, *Ciò che abbiamo di più caro [Wat ons het dierbaarst is] (1988-1989)*, Bur: Milaan 2011, pp. 491-492.

gesteld, en hij mag in zijn eigen centrum blijven en volgens zijn ritme voortgaan; maar zijn werkelijkheid verschilt van die van de andere schepselen. Die zijn in hun eigen natuur geworteld, ze zijn gegrondvest op zichzelf en keren in zichzelf terug. Het symbool van hun leven is een kringloop die zich op zichzelf sluit; het symbool van het leven van de mens is intendeel een boog die zich projecteert naar gene zijde van wat hij ontmoet. [...]. Dit is de wet van zijn bestaan, en een diepe onrust, die nooit verdwijnt, getuigt daarvan. Ze kan verkeerd begrepen worden, maar niet uitgeroeid. Als de mens haar gewaarwordt, wordt ze hem een kwelling; als hij ze aanvaardt, voert ze hem naar de wezenlijke rust, dat wil zeggen de vervulling van zijn wezen”.⁶⁷ De armoede is dus “de bereidheid om de snaar van de eigen boog te spannen, niet om zichzelf maar om een ander te zoeken”,⁶⁸ voorbij jezelf, onherleidbaar tot de eigen maatstaf.

Wie is dus de arme? Wie niets te verdedigen heeft behalve zijn eigen dorst, zijn eigen verwachting, zijn eigen oorspronkelijke natuur, die hij zichzelf niet gegeven heeft, en die dus helemaal gespannen gericht is op het erkennen en aanvaarden van wat erop kan antwoorden. Dat is de reden waarom Jezus de armen “zalig” noemt. Deze armoede is voor Jezus geen tegenspoed, maar zaligheid: “Zalig de armen van geest... Zalig die hongeren en dorsten...”⁶⁹ In werkelijkheid, zegt don Giussani, zijn “alle zaligheden [...] synoniemen, verschillende manieren” om te spreken over deze armoede, over de “armoede van geest”.⁷⁰

Maar waarom legt Jezus zo de nadruk op de armoede? En waarom doet Giussani dat? En waarom nu deze benadrukking door paus Franciscus?

Omdat het juist deze armoede, deze verwachting, dit smartelijke verlangen om te kennen wie onze dorst kan lessen is, die “ons in staat stelt het accent van Zijn stem te herkennen wanneer die in ons leven hoorbaar zou zijn. Wat ons Christus, zijn accent, het accent van zijn aanwezigheid, doet herkennen, is de loyaliteit, de oprechtheid en de intensiteit van dit verlangen om te leren kennen wat God voor mijn leven, voor ons leven is. ‘De mensen leren zelden wat ze geloven reeds te weten’, zei een Engelse romanschrijfster, Barbara Ward. De farizeeën meenden reeds te weten, ze hebben niet geleerd die Aanwezigheid te herkennen die het antwoord was op hun religieuze zintuig, op heel hun geschiedenis”.⁷¹ Daarom staat bovenaan in de lijst van zaligheden: “Zalig de armen van geest, want aan hen behoort het rijk

⁶⁷ R. Guardini, *L'inizio [Het begin]*, Jaca Book: Milaan 1973, pp. 30-31; geciteerd in: L. Giussani, *Waarom de Kerk*, d. 4, h. 1, par. 3.

⁶⁸ L. Giussani, *Waarom de Kerk*, op. cit., *ibid*.

⁶⁹ Mat 5,3-12.

⁷⁰ L. Giussani, “Dal senso religioso a Cristo [Van het religieuze zintuig naar Christus]”, in: *Dove la domanda si accende [Waar de vraag ontstoken wordt]*, red. Camillo Fornasieri en Tommaso Lanosa, Itaca: Castel Bolognese (Ravenna) 2012, pp. 55-56.

⁷¹ *Ibid.*, pp. 53-54.

der hemelen”. Want alleen degenen die zich bewust zijn van hun armoede, die hun behoefte toegeven, die hun honger en hun dorst voelen, zullen de drager van het rijk, de drager van het antwoord kunnen herkennen.

Attentie. Het kan ons verrassend lijken, maar deze dorst is, zoals don Giussani onophoudelijk onderstreept, het belangrijkste niet alleen voor wie Christus moet ontmoeten, maar ook voor ons die reeds christen zijn. Het religieuze zintuig is geen premisse die je op zeker moment achter je kunt laten, maar een immer noodzakelijke *conditie*: in de eerste plaats, om “het accent van Zijn stem te herkennen wanneer het eventueel weerklinkt”; in de tweede plaats, opdat er een reële ervaring zal zijn van dat aanwezige antwoord dat Christus is: zodra we onze dorst censureren of minimaliseren, zodra we ons losmaken van het menselijke fundament, wordt Christus irrelevant, even ongeloofwaardig als het antwoord op een probleem dat niet geponeerd wordt of dat niet langer geponeerd wordt (daarom antwoordt de ontmoeting met Christus op de dorst door hem te verdiepen en niet door hem af te schaffen). “Christus is het antwoord op de dorst die de mens heeft om zijn relatie te beleven met wat zijn bestemming is, de betekenis van wat hij doet, van zijn eten, zijn drinken, zijn waken, zijn slapen, zijn liefhebben, zijn werken. In de mate dat deze verwachting en dit verlangen in mij niet levendig zijn, lukt het mij niet het antwoord te herkennen [...]. Daarom is het belangrijkste voor ons christenen de waarheid van ons religieuze zintuig, want dan deelt ook Christus’ werkelijkheid zich mee aan ons leven”.⁷²

Iemand als de Samaritaanse, die de dorst van haar hart voelde, heeft onmiddellijk onderschept Wie in staat was hem te lessen. Haar dorst is helemaal naar boven gekomen, zij heeft hem helemaal in aanmerking kunnen nemen – zoals nooit tevoren – enkel tegenover Degene die de belofte erop te antwoorden incarneerde. Want het ‘religieuze zintuig’ – dat wil zeggen de dorst van ons hart – wordt volledig verhelderd en wakker gemaakt enkel in de ontmoeting met Christus: “De historische ontmoeting met deze mens vormt de ontmoeting met het beslissende en verhelderende gezichtspunt van de menselijke ervaring”.⁷³ Daarom moet Christus altijd gelijktijdig blijven om het religieuze zintuig op te kunnen wekken en levend te houden.

Ik heb hiervoor die passage geciteerd waarin don Giussani zich erover verbaasde hoe dikwijls hij deze dingen gezegd had, die men bleef lezen zonder erbij stil te staan. Laten we kijken naar wat er daarentegen gebeurt wanneer iemand ze serieus neemt: “Beste don Julián, ik wil het je al jaren zeggen, maar het lukte me maar niet om dat te doen, om naar buiten te komen; ik beschouw mij als – sterker nog, ik ben – iemand zonder familie. Helaas is het lijden zo zwaar geweest dat het het einde van

⁷² *Ibid.*, p. 54.

⁷³ L. Giussani, *Il cammino al vero...*, op. cit. p. 91.

mijn huwelijk betekend heeft. Ik heb hier vele jaren woede over gevoeld en wanneer jij, zoals je voortdurend doet, voorbeelden gaf over vader- of moederliefde, mocht je van mij naar de duivel lopen, omdat je volgens mij het geluk gehad hebt geen ouders met problemen gehad te hebben die je geest en lichaam getekend hebben. Ik heb een uitzonderlijke ontmoeting meegemaakt, maar ik heb mezelf altijd anders gevoeld dan de anderen, met dit fundamentele bezwaar...”; hetgeen betekent dat het kan gebeuren dat de ontmoeting niet onze waarneming van onszelf gaat veranderen; al erkennen we dat we een uitzonderlijke ontmoeting meegemaakt hebben, toch kan er in ons een fundamenteel bezwaar blijven, verbonden met contradicties en problemen, dat we met ons meedragen als “een houtworm: ik leefde met een gevoel van verlatenheid dat me in alles als een schaduw achtervolgde, in mijn oordeel over het gezelschap, of ik al dan niet aanvaard werd, of ik gezocht werd of op waarde geschat of gedumpt. Toen is er na de laatste school van de gemeenschap via internet in maart in mij iets gebeurd: het ging hartstikke slecht met mij, maar toen jij sprak over ‘de werkelijkheid met beide handen aanpakken’ en ‘bezig gaan met de werkelijkheid’ – die werkelijkheid waarmee ik enorme moeite heb –, op mijn werk, met mijn familie, met mijn vrienden en met veel aspecten van mijn leven, toen heb ik begrepen dat ik niet vrij was, dat ik het geluk verwachtte van ‘zonnige momenten’ en dat ik de aanwezigheid van Jezus reduceerde tot het pure gezelschap. De cruciale passage die mijn hart opnieuw wakker gemaakt heeft, is het citaat geweest van don Giussani uit *Vivendo nella carne [Levend in het vlees]*: ‘De reden waarom de mensen niet meer geloven of geloven zonder te geloven [en de uitzonderlijke ontmoeting die we meegemaakt hebben niet zo’n invloed heeft dat ze een andere ervaring van leven opwekt, een andere waarneming van onszelf] [...] is dat ze hun eigen menszijn niet beleven, niet bezig zijn met hun eigen menszijn, met hun eigen gevoeligheid, met hun eigen bewustzijn, en dus met hun eigen menszijn’.⁷⁴ Het is alsof ik die avond, daar, heel diep heb kunnen ademen”.

Dit is het punt: wanneer we de ontmoeting in ons leven laten binnengaan, door onze behoefte op het spel te zetten, dan herkennen we onmiddellijk de overeenstemming: en het teken is dat het ons heel diep laat ademen. De brief vervolgt: “Ik heb iets besloten omdat jij me geholpen had om mezelf te begrijpen, je had me de knoop waar mijn leven in zat laten begrijpen. Ik ben alles van mezelf serieus gaan nemen: mijn woede, verdriet, moeite, het onrecht, de pijn en de eenzaamheid. Elke ochtend sta ik op en besluit ik [ziehier het spel van de vrijheid] alles serieus te nemen, niets te censureren, en wat er gebeurt is een spektakel. Het is geen introspectieve analyse, het is ervaren dat ik binnen dit met beide handen de werkelijkheid aanpakken, nimmer alleen ben; en mijn verbazing en levenslust groeien en worden barmhartigheid voor mijn broers en voor mijn arme ouders”.

⁷⁴ L. Giussani, *Vivendo nella carne [Levend in het vlees]*, Bur: Milaan 1998, p. 66.

Wanneer de afstand tussen Christus en het hart overwonnen wordt – doordat we erkennen dat Hij die allereerst overwonnen heeft –, dan wordt ook die tot de anderen overwonnen, zoals deze zelfde vriendin van ons verder schrijft: “Het lijkt me dat ik begin te begrijpen dat dit de juiste houding is, omdat ik gelukkig ben; ik heb ontdekt dat Jezus aanwezig is in alles waar we doorheen moeten, als we er met de juiste houding doorheen gaan, die van de zekerheid van onze totale afhankelijkheid! Dat geeft mij een zodanig plezier dat de anderen denken dat ik geen problemen heb!” – want de problemen definiëren haar niet meer, het is niet dat ze geen problemen meer heeft –. “De laatste tijd zeggen de mensen me dat ik mooier geworden ben en vragen me wat er aan de hand is; ik ben niet jong meer, ik ben boven de vijftig! Dank je wel, beste don Julián, ook ik wil voor mezelf de methode van don Giussani leren. Ik wil dat ze van mij wordt, ik wil gelukkig zijn en genieten van alles van het leven; ook de zondagen die ik alleen thuis doorbreng om lessen voor te bereiden of schoon te maken, boezemen me geen angst meer in. Ik heb ontdekt dat ik niet alleen ben. Ik bid voor jou, dat Onze Lieve Vrouw je moge ondersteunen. Met dankbaarheid”.

Het is een ervaring die onder ieders handbereik is, zoals we zien. En niet omdat er geen problemen meer zijn, maar omdat we ons openstellen voor een andere mogelijkheid: datgene serieus nemen wat don Giussani ons voorgesteld heeft.

2. Vanuit de diepte van onze fout, een dorst naar redding, een behoefte aan vergeving

De behoefte aan betekenis, aan bestemming, waarover we gesproken hebben, kan niet losgekoppeld worden van een andere, even radicale behoefte, waaruit we bestaan en die we allemaal goed kennen: de behoefte aan vergeving, aan barmhartigheid, aan verlossing na elke fout die we gemaakt hebben, na elke mislukking of nederlaag of gebrek dat zich herhaalt. Daarom kan een realistische blik op onszelf dat niet buiten beschouwing laten. Zoals Jezus het niet buiten Zijn blik laat.

We zijn behoefte aan volmaaktheid, aan betekenis, aan liefde, aan rechtvaardigheid, maar we staan, met deze vereisten van ons, naarmate het leven voorbijgaat, ook tegenover de resultaten van onze onmacht om ze te verwezenlijken, van de tegenstrijdigheid van ons handelen. Allemaal kennen we de ervaring, die ook blijkt uit de net voorgelezen brief, dat we kapot maken wat we beminnen (hoe vaak gebeurt dat niet in de affectieve relaties of met onze kinderen!), falen waar we zouden willen slagen, niet constructief kunnen zijn juist in de situaties waar we het meest om geven, vallen in een draaikolk van fouten, zwakheden, bekrompenheid, zonder te weten hoe eruit te raken: we merken dat we machteloos zijn, verpletterd onder onze grenzen, genadeloze rechters van onszelf, zozeer bijna dat we ons als onvergeeflijk beschouwen: wie zal ons nog krediet geven, na alles wat we gedaan hebben? Wie zal ons nog beminnen,

als we zo broos, ongeschikt, incoherent zijn? Het is als het ware de ongemakkelijkste, vernederendste kant van onze armoede, van ons onvermogen om te zijn, waarover het Evangelie ons voortdurend spreekt. We zijn precies zoals de “armen”, de tollenaars en de zondaars met wie Jezus te maken heeft. Op de bodem van ons gevoel van mislukking, van frustratie, van woede, hebben we een meer of minder uitgedrukte dorst naar vergeving, de verwachting van een blik die ons opnieuw op weg helpt, al geven we het soms niet toe, zelfs niet aan onszelf.

De tollenaars in het Evangelie zijn als het prototype van deze situatie, die dikwijls ook de onze is. Zij waren omringd door een mentaliteit die zo diep moralistisch was, dat ze het niet konden vermijden dat die ook in hen doordrong. We kunnen dat zien in de parabel van de farizeeër en de tollenaar in de tempel. Om het gebed van de tollenaar te kunnen begrijpen, moeten we, zoals de geleerde Joachim Jeremias aanraadt, ernaar kijken met de blik waarmee de tollenaars in die tijd bekeken werden en naar zichzelf keken, dezelfde blik waarmee wij ons dikwijls bekeken voelen door de anderen en naar onszelf kijken wanneer we fouten maken: “We moeten weer naar de tollenaar kijken met de ogen van hun tijdgenoten. [...] Hij is overmand door het verdriet zo ver van God te zijn”, staat helemaal achterin de tempel en durft zijn hoofd niet eens op te richten. “Zijn situatie en die van zijn gezin zijn inderdaad hopeloos. Want om boete te doen moet hij niet alleen zijn zondige leven achter zich laten, dat wil zeggen afstand doen van zijn beroep, maar hij moet zijn zonde ook repareren, door het afgeperste geld terug te betalen [...]. En hoe kan hij weten [na een leven vol van zulke activiteiten] hoeveel mensen hij bedrogen heeft? Niet alleen zijn situatie, maar ook zijn afsmecken van barmhartigheid is zonder hoop!”⁷⁵ En zelfs het doen van boete vanwege het gedane onrecht is niet voldoende om de verlangde vrede terug te geven, zoals de gedetineerden ons laten zien. Het is alsof we het kwaad dat we onszelf aangedaan hebben – het kwaad dat enkel wijzelf kennen – en wat we anderen aangedaan hebben, niet van ons kunnen losrukken.

Sprekend over enkele passages uit het Evangelie identificeert paus Franciscus de kwestie helder: “Niemand van hen die daar waren, inclusief Mattheüs [...], kon geloven aan de boodschap van die vinger die hem aanwees, aan de boodschap van die ogen die naar hem keken met barmhartigheid en die hem uitkozen om volgelinge te worden”.⁷⁶ Het is alsof je niet kon geloven aan die mogelijkheid. De paus zegt dat ook over Zaccheüs: “Hij durfde zelfs niet te hopen dat de afstand die hem scheidt van de Heer, overwonnen kan worden; en hij berust erin Hem enkel in het voorbijgaan te zien”.⁷⁷

⁷⁵ J. Jeremias, *Le parabole di Gesù [Jezus' parabellen]*, Paideia: Brescia 1973, pp. 175-176.

⁷⁶ Franciscus, *Toespraak tot de Beweging van Gemeenschap en Bevrijding*, 7 maart 2015.

⁷⁷ Franciscus, *Angelus*, 3 november 2013.

Hoe kijkt Jezus naar de armoede van wie niet eens durft te hopen? Om deze vraag te beantwoorden “moeten we ons vereenzelvigen met de personen over wie het Evangelie spreekt”, zegt don Giussani. En meteen voegt hij toe: “Maar wij begrijpen hen niet en het lukt ons niet ons te vereenzelvigen met wat zij waren als we ons niet vereenzelvigen met Christus die zegt: ‘Zaccheüs’. Wanneer het woord ‘Zaccheüs’ uitbreekt, dan begrijpen we Zaccheüs. Wanneer Christus zegt: ‘Zaccheüs, kom omlaag, ik kom naar je huis’, op dat moment begrijpen we hem. Denk je in wat Zaccheüs gevoeld moet hebben, hoe hij in een klap al zijn gemaakte fouten gemeten moet hebben zonder ze te meten, hoe hij gevoeld moet hebben wie hij was en wie Degene was die hem riep. [...] Wat Zaccheüs was, dat zien we juist als we ons vereenzelvigen met Christus”.⁷⁸ “Het is deze nabijheid, deze aanwezigheid: aanwezigheid niet van iemand die de andere kant op kijkt, de aanwezigheid van iemand die naar jou kijkt. Het is deze nabijheid die onthutst, waardoor het leven getransfigureerd wordt; kortom, Zaccheüs heeft toen hij naar huis liep niet gezegd: ‘Nu gaat deze hier me zeggen dat ik hier honderd, daar vierendertig gestolen heb, nu...’ Hij was vol van die blik, hij liep naar huis om voor hem daar de maaltijd klaar te maken, voor hem daar die hem aangekeken had”.⁷⁹ Hij was vol stilte.

Maar Jezus’ aanwezigheid vol tederheid is niet voldoende om de vergeving te ervaren. Het is nodig Zijn aanwezigheid te accepteren, zich over te geven aan Zijn vergeving, aan Zijn barmhartigheid. En het is nodig, zoals Zaccheüs deed, uit de boom te klimmen en naar huis te rennen om Hem te ontvangen. Hier zien we opnieuw de vrijheid op het spel staan. Bepaalde bladzijden van sommige romans die men ons voorgesteld heeft om te lezen, hebben ons een levend en dramatisch beeld gegeven van deze ervaring. Laten we denken aan de Ongenoemde van Manzoni, tegenover kardinaal Federigo: “De Ongenoemde was verbluft door dit vurige spreken en door die woorden, die zo beslist beantwoordden aan wat hij nog niet had gezegd en nog niet helemaal besloten had te zeggen. Ontroerd, maar in de war, bewaarde hij het stilzwijgen. ‘Welnu?’, hernam Federigo nog hartelijker, ‘u hebt mij goed nieuws te brengen en laat mij er zo lang op wachten?’ ‘Goed nieuws, ik? Ik heb de hel in mijn hart, en ik zou u goed nieuws brengen? Zeg mij zelf, als u het weet, wat dit goede nieuws is dat u van iemand als ik verwacht’. ‘Dat God uw hart heeft geraakt en u tot de Zijne wil maken’, antwoordde de kardinaal vreedzaam. ‘God! God! God! Als ik Hem zou zien! Als ik Hem zou voelen! Waar is die God? [...] Als die God er is, als Hij degene is die ze zeggen, wat wilt u dat Hij met mij doet?’ De woorden hadden een wanhopige klank, maar Federigo antwoordde plechtig, en als

⁷⁸ Assemblee met een groep jongeren die hun roepingsweg in de kerkelijke Associatie *Memores Domini* begonnen zijn, Gudo Gambaredo (Milaan), 26 juni 1993. ASAEMD, Gedrukte en getypte teksten, OR.STAMPA/104.

⁷⁹ Aantekeningen van de les van de Geestelijke oefeningen van de novicen van de *Memores Domini*, 7 augustus 1982. Le Pianazze (Piacenza).

door een rustige ingeving: ‘Wat God met u kan doen? Wat Hij van u wil maken? Een teken van Zijn macht en Zijn goedheid. Hij wil zich door u een roem bereiden die geen ander Hem kan geven. [...] u vraagt wat God met u kan doen? [...] En u vergeven? En u redden? En in u het werk van de verlossing voltooien? Zijn het geen prachtige dingen, en die Hem waardig zijn?’⁸⁰

Hier verschijnt in de hoogste mate Zijn waarheid, hier schittert Zijn glorie het meest. Luisteren we verder naar kardinaal Federigo: “‘O, denk toch! Als ik, nietig mens, ik ellendige en toch zo vol van mijzelf, als ik, zoals ik ben, nu zo verlang naar uw redding dat ik daarvoor met vreugde (Hij is mijn getuige) de weinige dagen die mij overblijven, zou geven, o denk dan toch hoe groot, hoedanig de liefde moet zijn van Hem die mij deze zo onvolmaakte maar zo oprechte liefde instort. Hoe Hij u bemint, hoe Hij naar u verlangt; Hij die mij een liefde voor u beveelt en ingeeft welke mij verteert!’ Naarmate deze woorden van zijn lippen kwamen, drukten zijn gelaat, zijn blik en iedere beweging uit wat hij voelde. Het gezicht van zijn toehoorder, aanvankelijk vertrokken en verkramp, toonde eerst verbazing en aandacht en daarna een diepe bewogenheid, maar die minder smartelijk was. Zijn ogen, die sinds zijn kinderjaren niet meer geweest hadden, vulden zich met tranen. En toen de woorden ophielden, bedekte hij zijn gelaat met de handen en barstte in een hevige snikken uit, het laatste en klaarste antwoord dat hij kon geven”.⁸¹ De Ongenoemde geeft zich eindelijk over. Je ziet het aan zijn gezicht, dat van “vertrokken en verkramp” verbaasd en aandachtig wordt. Zonder deze stap van de vrijheid zal de redding niet van mij zijn. Hetgeen niet betekent jezelf op de plaats van God te zetten en jezelf te redden. Het betekent dat God, die ons zonder ons geschapen heeft, ons niet zonder ons kan redden.

Je overgeven aan een aanwezigheid die vergeeft, het aanvaarden gered te worden: het is het voortdurende drama van de vrijheid. Want na een moment van overgave wordt het leven opnieuw zwaar, overheerst weer de maat waarmee je jezelf meet. Zoals dat gebeurt bij Miguel Mañara, de hoofdrolspeler van het gelijknamige toneelstuk van Miłosz: “Nadat hij bij de abt gebiecht had, bleef hij bij de abt komen om zijn zonden over hem uit te storten; hij kon ze niet vergeven, hij kon ze niet ‘de tanden uitslaan’, hij kon ze niet wegrukken; ze bestonden, hij had ze begaan”.⁸² Ook wij kunnen dezelfde moeite hebben. Tijdens een bijeenkomst zei iemand tegen don Giussani: “Je kunt uit de biechtstoel komen precies even bedrukt door je eigen zonden als toen je erin ging”. En hij: “Voor een grote meerderheid geldt de Biecht niet, *non valet*, heeft ze geen existentiële consistentie, heeft ze geen invloed op het bestaan en dus des te minder op de geschiedenis. Wat overheerst is de reactie die je, misschien

⁸⁰ A. Manzoni, *De Verloofden*, Davidsfonds: Leuven 1992, pp. 309-310.

⁸¹ *Ibid.*, p. 310.

⁸² L. Giussani, *Si può (veramente?!) vivere così?...*, op. cit., p. 388.

na een jaar, hebt tegenover de herinnering aan je begane zonden: de vernedering, het gewicht van de gevolgen ervan, vooral de sociale. Zolang iemand iets gedaan heeft waardoor niemand getroffen is, kan hij gerust zijn; maar wanneer er men in de samenleving over spreekt of de kranten erover spreken, dan wordt het voor hem iets enorms en verpletterends. [...] ‘Ik heb een fout gemaakt, ik heb...’: het is een schande, al zou niemand het weten, een schande voor mezelf; ik ga biechten en het beeld van wat ik gedaan heb overheerst over de grootsheid en de zekerheid van de vergeving”.⁸³

Waarom kun je daarentegen zien dat in mij de zekerheid, de blik van een Aanwezigheid overheerst? Aan het feit dat ze mij herschept. Want de vergeving herschept – zoals de Ongenoemde overkwam. “Alleen precies dezelfde geste van de armoede kan mij losrukken van mezelf en lichtvoetig doen worden: want Christus leeft en Christus is van mij, Christus is voor mij (*propter nos homines*). Dat is belangrijk!”⁸⁴ Toen Miguel Mañara, na zijn biecht, nogmaals naar de abt ging om te klagen over zijn zonden, antwoordde de abt hem droog het tegenovergestelde van wat Miguel dacht: ‘Dat alles is nooit geweest [...]. Hij alleen is’. Maar je moet je overgeven. Don Giussani becommentarieert deze episode met deze woorden: opdat de zonden geen last blijven, om “werkelijk vrij, vrij van het eigen begane kwaad” te worden, vrij ook van de zonden die je toch gebiecht hebt, “is het niet voldoende ze gebiecht te hebben: het hangt af van de helderheid, van de affectie en van de zekerheid dat Christus er is en dat Christus de vergeving is”.⁸⁵

“Wij willen dat [de mens] deze redding zelf verwerft”,⁸⁶ zei Péguy ons. Maar de redding verwerven betekent niet haar produceren met je eigen krachten, met je eigen moralistische inspanning: het gaat erom de redding die ons reeds door Christus gegeven is, die de aanwezige, levende Christus is, te aanvaarden. Dikwijls zijn we bezwaard door dit gebrek aan beschikbaarheid.

Wat een armoede is er nodig om de vergeving te aanvaarden die Christus is! Een armoede die “mogelijk gemaakt [wordt] door het feit dat Christus er is, dat de overheersende aanwezigheid Christus is, dat het voorwerp van mijn blik Christus is. Daardoor kun je eindelijk vrij uit de biechtstoel stappen: als biechten naar Christus gaan is, niet als het iets anders is. Als we gaan biechten om vrede te krijgen van zonden waarvan ik verwacht dat ik ze morgen weer bega, dan krijg je geen vrede; maar als je weet dat het je vanwege je zwakte morgen weer kan overkomen, en je toch gaat biechten terwijl je naar Christus kijkt, en zegt: “En toch geef ik aan jou absoluut de voorkeur boven al het andere”, “En toch zeg ik ja tegen jou”, dan bevrijdt dit je”.⁸⁷

⁸³ *Ibid.*, pp. 386-387.

⁸⁴ *Ibid.*, p. 387.

⁸⁵ *Ibid.*, p. 388.

⁸⁶ Zie *supra*, p. 5.

⁸⁷ L. Giussani, *Si può (veramente?) vivere così?...*, op. cit., p. 388.

Zaccheüs was zo vol van die blik die “een klap al zijn gemaakte fouten gemeen moet hebben zonder ze te meten”.⁸⁸ Die blik heeft in hem een armoede van geest naar boven laten komen, heeft in hem een moment van armoede van geest voortgebracht. Ook in ons werkt het zo. Minstens voor een ogenblik voelen we in ons deze armoede van geest, al geven we er vervolgens dikwijls niet aan toe. Aan de gedurfde zet van Jezus, die zichzelf bij Zaccheüs te eten nodigt, moet dus een andere en even gedurfde zet van de vrijheid van de mens beantwoorden, om hem te ontvangen. Maar soms roept de farizeeër die in ons zit: “Schandel! Het kan niet. Maak je niet de illusie dat Hij kan komen eten bij een zondaar als jij. Maak je niet de illusie dat je vergeven kunt worden. Kijk maar wat iedereen zegt: ‘Hij gaat eten in het huis van een zondaar!’”. Zo staat Zaccheüs, zoals eenieder van ons, voor een wegsplitsing! Hier begrijpen we wat een indrukwekkende uitdaging de zet van Jezus voor Zaccheüs en voor ons betekent. Niemand heeft dat beter uitgedrukt dan sint Paulus: “Niet licht zal iemand zijn leven geven voor een rechtvaardige, al zou misschien iemand de moed hebben te sterven voor een goed mens. God echter bewijst zijn liefde voor ons juist hierdoor, dat Christus voor ons is gestorven, toen wij nog zondaars waren”.⁸⁹

Christus blijft ons vandaag de dag uitdagen, zoals Hij toen Zaccheüs uitdaagde, middels een historische aanwezigheid: “Er bestaat geen beroep, geen sociale klasse, er bestaat geen zonde of misdaad van welke soort ook die uit het geheugen en uit het hart van God ook maar een van zijn kinderen zou kunnen wissen. ‘God herinnert zich’, altijd. Hij vergeet niemand van allen die door Hem zijn geschapen. [...] [En] ik zeg je: als je een bezwaard geweten hebt, als je je schaamt over vele zaken die je bedreven hebt, houd even halt, schrik niet. Weet dat er iemand is die je verwacht omdat Hij nooit opgehouden heeft zich je te herinneren. Die iemand is je Vader, het is God die je verwacht! Klim, zoals Zaccheüs, in de boom van je verlangen om vergeven te worden. Ik verzeker je dat je niet teleurgesteld zult raken. Jezus is barmhartig en wordt het nooit moe te vergeven. Onthoud dat goed, zo is Jezus”.⁹⁰

De omhelzing van Christus te aanvaarden vergt een radicale armoede: te accepteren zozeer “behoefte” te zijn dat we totaal afhankelijk van de barmhartigheid van een ander; we moeten zo arm zijn dat we niets van onszelf hebben waarop we kunnen steunen, noch verdiensten waarop we ons kunnen beroemen. Het is nodig een uiterst bewustzijn te hebben van onze ware behoefte, van wat we werkelijk zijn. En dit is onze waarheid, zonder kunstgrepen: om te kunnen leven, om ons te herkennen, om niet ten onder te gaan onder het gewicht van onze fouten, hebben we een aanwezigheid nodig die ons vergeeft, een omhelzing die ons de mogelijkheid

⁸⁸ Zie *supra*, p. 36.

⁸⁹ Rom 5,7-8.

⁹⁰ Franciscus, *Angelus*, 3 november 2013.

teruggeeft opnieuw te beginnen en positief naar onszelf te kijken. Kortom, het gaat erom zó arm te zijn dat we helemaal afhankelijk van Jezus.

Zoals we gezegd hebben is een aanwezigheid die vergeeft, niet voldoende: er is een zet van de vrijheid nodig die de vergeving accepteert. Dat blijkt duidelijk uit de parabel van de farizeeër en de tollenaar. Al waren ze tegenover een vergevende aanwezigheid, toch waren de farizeeën niet beschikbaar voor vergeving. De tollenaars daarentegen hadden, al werden ze bedrukt door hun eigen kwaad, die ultieme beschikbaarheid om zich te laten vergeven, ze pretendeerden niet iets van zichzelf te hebben waarop ze konden steunen. Deze parabel is juist gericht tot degenen die de diepe aanmatiging hadden zelf rechtvaardig te zijn en de anderen minachtten. Jezus zegt: “Twee mensen gingen op naar de tempel om te bidden; de een was een Farizeeër en de andere een tollenaar. De Farizeeër stond met opgeheven hoofd en bad bij zichzelf als volgt: ‘God, ik dank u dat ik niet zo ben als de rest van de mensen, rovers, onrechtvaardigen, echtbrekers, of ook als die tollenaar daar. Ik vast tweemaal per week en geef tienden van al mijn inkomsten’. Maar de tollenaar bleef op een afstand en wilde zelfs niet zijn ogen opheffen naar de hemel; maar hij klopte zich op de borst, en zei: ‘God wees mij, zondaar, genadig’. Ik zeg u: deze ging gerechtvaardigd naar huis en niet die andere, want alwie zich verheft zal vernederd, maar wie zich vernedert zal verheven worden”.⁹¹

Nu kunnen we de brief van de paus beter begrijpen: “Want de armen roepen ons terug tot het wezenlijke van het christelijke leven. [...] Deze armoede is noodzakelijk omdat ze beschrijft wat ons werkelijk aan het hart gaat: de behoefte aan Hem”.⁹² De armen plaatsen ons de behoefte voor ogen die in ons gemakkelijk tot zwijgen gebracht, vergeten, toegedekt wordt door onze voorlopige zekerheden, door de bevredigingen waarin we verlichting vinden, door de illusie dat we de dingen beheersen en het leven controleren. Niets staat onze vervulling meer in de weg dan het vergeten van onze armoede, van onze onherleidbare behoefte aan iets anders, dan onze behoefte aan betekenis en redding.

Het gebrek aan bewustzijn van onze dorst naar een betekenis om te leven, samen met het gebrek aan bewustzijn van onze beperktheid, van ons kwaad, van onze zonde, dus van onze behoefte aan vergeving en redding, sluiten ons af voor de ontmoeting met de ander, met Christus. De armoede, in de tweevoudige betekenis die we hebben laten zien, is voorwaarde om binnen te gaan in het rijk van God, dus om de aanwezigheid van God zelf te ontvangen, die aanwezigheid waarin God zich geïncarneerd heeft. Daarom zei Jezus: “‘Hoe moeilijk is het voor degenen die geld hebben het Koninkrijk Gods binnen te gaan!’ De leerlingen stonden verbaasd over wat Hij zei. Daarom herhaalde Jezus: ‘Kinderen, wat is het moeilijk het Koninkrijk

⁹¹ Luc 18,10-14.

⁹² Franciscus, *Brief aan Julián Carrón*, 30 november 2016.

Gods binnen te gaan. Voor een kameel is het gemakkelijker door het oog van een naald te gaan, dan voor een rijke in het Koninkrijk Gods te komen'. Toen waren ze nog meer verbijsterd en ze zeiden tot elkaar: 'Wie kan dan nog gered worden?' Jezus keek hen aan en zei: 'Dit ligt niet in de macht der mensen, maar wel in die van God: want voor God is alles mogelijk'".⁹³

Maar God, die ons vrij geschapen heeft, wil onze vrijheid niet *overrulen*. Daarom komt Hij ons als eerste tegemoet, neemt Hij het initiatief naar ons toe, om haar op te wekken, zoals Willem van Saint-Thierry zegt: "Gij hebt ons het eerst liefgehad, opdat wij van U zouden houden. Niet dat Gij onze liefde nodig zoudt hebben, maar wij kunnen het doel waarvoor Gij ons geschapen hebt, alleen bereiken door U te beminnen. [...] Uw spreken door uw Zoon was niets anders dan [...] [aansporing en stimulans van uw liefde voor onze liefde voor U. Want] Gij, God, Schepper van de ziel, wist immers dat in de ziel van de menskinderen die genegenheid niet afgedwongen kan worden, maar juist gewekt moet worden. Want waar dwang is, bestaat geen vrijheid. En waar geen vrijheid is, daar is ook geen gerechtigheid"⁹⁴ en kan er dus geen redding zijn.

God wacht op onze vrijheid zonder op te houden ons te vergeven, zoals de paus ons in herinnering geroepen heeft: "Het is dankzij deze omhelzing van barmhartigheid dat je zin krijgt om te antwoorden en om te veranderen".⁹⁵ En de eerste verandering, de eerste bekering is toegeven, toegeven aan Zijn omhelzing. De eerste activiteit is een passiviteit – zei don Giussani ons –, dat wil zeggen: iets wat ons gegeven wordt, aannemen.⁹⁶ Wat hebben we het nodig de armoede de leren waarover de paus ons spreekt: "De christelijke moraal is niet een titaneninspanning, een wilsinspanning", zei hij ons op diezelfde 7 maart, "van iemand die beslist om coherent te zijn en er ook in slaagt, een soort van eenzame uitdaging tegenover de wereld. Nee. Dat is niet de christelijke moraal, dat is iets anders. De christelijke moraal is een antwoord, het is het antwoord van iemand die ontroerd is tegenover een verrassende, onvoorzienbare, en zelfs, volgens menselijke criteria, 'onrechtvaardige' barmhartigheid van iemand die mij kent, die op mij hoopt, die van mij verwacht. De christelijke moraal", concludeerde de paus, "is niet nooit vallen, maar altijd opstaan dankzij Zijn hand die ons vastgrijpt".⁹⁷

⁹³ *Mc* 10,23-27.

⁹⁴ Willem van Saint-Thierry, in: *Lectionarium van het Getijdenboek. Advent en Kersttijd. Deel I – Jaar II*, Nationale Raad voor Liturgie: Zeist 1990, pp. 58-59 (lezingsdienst van de derde maandag in de Advent).

⁹⁵ Franciscus, *Toespraak tot de Beweging van Gemeenschap en Bevrijding*, 7 maart 2015.

⁹⁶ "[Een] passiviteit vormt mijn oorspronkelijke activiteit, die erin bestaat te ontvangen, vast te stellen, te erkennen" (L. Giussani, *Het religieuze zintuig*, Betsaida: 's-Hertogenbosch 2017, p. 169).

⁹⁷ Franciscus, *Toespraak tot de Beweging van Gemeenschap en Bevrijding*, 7 maart 2015.

3. Mijn hart is blij omdat U, Christus, leeft

Wie zich bewust is van de grenzenloosheid van zijn behoefte, waarover Christus zich gebogen heeft, die kan niet anders dan met don Giussani uitroepen: “Mijn hart is blij omdat U [, Christus,] leeft”.⁹⁸ God antwoordt met Zijn aanwezigheid – door mens, metgezel van de mens te worden – juist op deze onverdraaglijkheid van onszelf, op deze luidruchtige zwakheid van ons. Dan wordt “de waarheid van de mens [...] niet gereduceerd tot de evidente waarneming van zijn miserie, maar de verbaasde en enthousiasmerende verkondiging dat deze miserie bemind is. Deze liefhebbende, sterke en trouwe Aanwezigheid, trouwer dan de wispelturige en kwetsbare broosheid die de consistentie van de mens in zichzelf is, wordt ontdekt als de ware rijkdom van de mens. En het is niet gezegd dat de evidentie van de eigen miserie het vertrekpunt vormt, de eerste ontdekking; want het is in de indrukwekkendheid van de verkondiging van die Aanwezigheid dat de mens ook zijn eigen naaktheid, zijn eigen ongeschiktheid en bekrompenheid kan ontdekken. De Aanwezigheid van een Ander is dus de consistentie – zekerheid en hoop – van de mens: dit te accepteren, dit te bevestigen is het bestaan als liefde. Want liefhebben betekent bevestigen dat een Ander je eigen leven is en dat je eigen leven de bevestiging is van een Ander. ‘Jij bent mij’. ‘Ik leef, niet ik, maar het is een Ander die in mij leeft’ (sint Paulus). Het antwoord van het christendom op de onverdraaglijkheid van de mens voor zichzelf is dus een nederigheid die liefde wordt; is dus de erkenning van de eigen miserie (*humus* = aarde) die zich openstelt voor de rijke Aanwezigheid”.⁹⁹

Hoe meer iemand uit de ingewanden van het leven zijn ware behoefte naar boven ziet komen, des te meer begrijpt hij dat het antwoord geen discours kan zijn, maar alleen een aanwezige aanwezigheid. Iemand die zich bewust is van zijn reële armoede kan goed begrijpen wat Christus in de geschiedenis introduceert. Dat is wat Giussani enthousiasmeerde, zozeer dat hij dikwijls herhaalde: “Mijn hart is blij omdat U, Christus, leeft”. Zoals het voor de leerlingen was na de dood van Jezus: alleen een aanwezigheid zou hebben kunnen antwoorden op de klacht, op het verdriet, op de eenzaamheid waarin ze na Zijn begrafenis terecht kwamen. Maar niet elke aanwezigheid. Want de leerlingen waren nog samen, maar ze waren hevig beangstigd, zaten samen met de deur op slot, waren teleurgesteld; ze hadden met Hem gegeten en gedronken, ze hadden de wonderen gezien die Jezus verricht had, ze herinnerden zich die goed, maar hun herinnering was niet voldoende om de angst te overwinnen. Alleen Zijn aanwezigheid kon antwoord geven.

Hetzelfde geldt voor ons. Om ons uit de nesten te halen waarin we voortdurend

⁹⁸ L. Giussani, *L'attrattiva Gesù [De aantrekking Jezus]*, Bur: Milaan 2001, p. 148.

⁹⁹ L. Giussani, *Alla ricerca del volto umano [Op zoek naar het gelaat van de mens]*, Rizzoli: Milaan 1995, p. 227.

terecht komen is een aanwezige aanwezigheid nodig. Dit is de aard van het christendom: een gebeurtenis nu. “De gebeurtenis identificeert niet slechts iets wat gebeurd is en waarmee alles begonnen is, maar dat wat het heden opwekt, het heden definieert, inhoud geeft aan het heden, het heden mogelijk maakt. Wat we weten of wat we hebben wordt ervaring als wat we weten of wat we hebben iets is wat ons nu gegeven wordt; er een hand is die het ons nu aanreikt, er een gezicht is dat nu naar voren treedt, er bloed is dat nu vloeit, er een verrijzenis is die nu gebeurt. Buiten dit ‘nu’ is er niets! Ons ik kan niet bewegen, ontroerd, dat wil zeggen veranderd worden, tenzij door iets gelijktijdigs: een gebeurtenis. Christus is iets wat mij overkomt. Dus, opdat datgene wat we weten – Christus, heel het discours over Christus – ervaring wordt, is het nodig dat er iets aanwezig is dat ons provoceert en treft: het is iets aanwezig zoals het voor Andreas en Johannes iets aanwezig was. Het Christendom, Christus, is precies wat het voor Andreas en Johannes was [een bijzondere geschiedenis, die je niet kunt vervangen door een discours] toen ze achter Hem aangingen; stel je voor toen Hij zich omdraaide, hoe ze getroffen waren! En toen ze mee gingen naar zijn huis... Tot nu toe is het altijd zo, tot op dit moment!”¹⁰⁰

Deze gebeurtenis, de gelijktijdigheid van Christus, is het enige antwoord op het snakken van de mens: een dergelijke gebeurtenis is essentieel niet alleen in het begin, maar op elk moment van de ontwikkeling. Hierover stelt de paus: “Wanneer wij zeggen dat deze verkondiging ‘de eerste’ is, betekent dat niet dat die aan het begin staat en men haar daarna vergeet of door een andere inhoud vervangt die haar overtreft. Het is de eerste in kwalitatieve zin, omdat het de *voornaamste* verkondiging is, waarnaar men steeds weer op verschillende manieren moet terugkeren [...], in alle fases en momenten. [...] Men moet niet denken dat het *kerygma* in de catechese wordt opgegeven ten gunste van een vorming die verondersteld wordt meer ‘solide’ te zijn. Er is niets dat meer solide, dieper, zekerder, consistent en wijzer is dan deze verkondiging. Heel de christelijke vorming is allereerst een verdieping van het *kerygma* dat zich steeds meer en steeds beter incarneert [...]. Het is de verkondiging die beantwoordt aan het verlangen naar het oneindige dat er in ieder menselijk hart is”¹⁰¹.

De zekerheid van Zijn aanwezigheid groeit en wordt gestaafd enkel door de persoonlijke ervaring, die onze vrijheid engageert, zoals paus Franciscus altijd uitlegt. Alleen “krachtens de eigen ervaring” verdiept zich de overtuiging “dat het niet hetzelfde is Jezus te hebben leren kennen of Hem niet te leren kennen, dat het niet hetzelfde is met Hem te gaan of op de tast te gaan [...] Wij weten goed dat het leven met Jezus veel voller wordt en dat het met Hem gemakkelijker is de zin van alles

¹⁰⁰ L. Giussani, testo del Volantone di Pasqua 2011 di Comunione e Liberazione.

¹⁰¹ Franciscus, Apostolische exhortatie *Evangelii gaudium*, 164-165.

te vinden”.¹⁰² Buiten dit “nu” van Zijn aanwezigheid is er niets! Dit is wat eenieder van ons uitgenodigd wordt om te ervaren, om de overtuiging te bereiken waar de paus over spreekt.

De Fraterniteit is voor ons de plek waar we opgevoed worden om de noodzakelijke armoede te leren om Hem te kunnen herkennen en om zonder angst naar alles te kunnen kijken, zoals een van jullie schrijft: “Afgelopen zondag zijn we als Fraterniteitsgroepje bij elkaar gekomen. Ik wilde eigenlijk niet gaan want de laatste tijd lijkt het me nutteloos (het gaat niet zoals ik in mijn hoofd heb). We bespraken de brief die de paus aan ieder van ons gestuurd heeft. Uiteindelijk besloot ik me toe te vertrouwen aan God, ben ik gegaan en heb ik dit gezegd: ik heb verteld over mijn moeite en bezwaren, mijn aanvankelijke besluit om niet te komen. Ik heb waargenomen dat ik daar naartoe ging om te leren arm te zijn, mij niet te laten overheersen door mijn idee maar door de gezichten die ik voor me had. Daarom is dit een openbaring geweest! Het is alsof ik begrepen heb, beter gezegd opnieuw begrepen, wat de Fraterniteit is: leren arm te zijn, dat wil zeggen opnieuw de oorspronkelijke blik te verwerven op wie ik voor me heb. Waarom zouden we elkaar anders ongeveer elke drie weken moeten zien, als het niet was om deze armoede te leren jegens onze vrienden en jegens allen? Ik hoop dat deze ervaring mij sterker maakt; en wanneer ik de volgende keer naar het groepje ga, er geen zin in heb en me afvraag waarom ik zou gaan, dan vraag ik dat het verlangen om weer arm te worden in Christus de overhand heeft!”

Het is op de plek die het Mysterie ons gegeven heeft – onze Fraterniteit, binnen het leven van de Kerk – dat we kunnen leren wat don Giussani ons zegt, namelijk om alles te beleven vanuit die relatie die ons omvergeworpen heeft: “Zoals een kind naast zijn vader, zoals de leerling tegenover een echte leermeester, zoals een vriend bij een machtige vriend, zo kijkt de mens [eenieder van ons] *vanuit die relatie* [vanuit een aanwezige relatie] en handelt hij met een energie die voortdurend *door die relatie gegeven wordt*. Het is alsof het eerste voorwerp van onze aandacht deze Aanwezigheid was: niet de ‘plicht’ die we moeten doen. Het is alsof het eerste eindpunt van onze genegenheid die Aanwezigheid is: niet de werkelijkheid die we kunnen bezitten. Het is alsof de eerste bron waaruit we de noodzakelijke energie putten die Aanwezigheid is: niet onze eigen ethische kracht. De helderheid van ons morele oordeel, onze affectieve geneigdheid tot het juiste, onze wilskracht, dat alles rijpt als consequentie: want in de relatie met die Aanwezigheid wordt de totaliteit van de persoon aangetrokken, opgewekt tot het goede. De moraliteit is in de Kerk allereerst een gebeurtenis: de erkenning van die Aanwezigheid, en “erbij blijven”. *De gedachtenis leven*, dat is de moraliteit van de christelijke heiligheid”.¹⁰³

---

¹⁰² *Ibid.*, 266.

¹⁰³ L. Giussani, *Alla ricerca del volto...*, op. cit., pp. 235-236.

Alleen als we deze Aanwezigheid de voorrang geven, verandert zij ons. “Wat betekent aanwezigheid? *Sed super mel et omnia, ejus dulcis praesentia*. Zijn aanwezigheid is het beste, mooiste en zoetste wat we in ons leven hebben”.¹⁰⁴ Laten we ons nog een keer vereenzelvigen met Andreas en Johannes tegenover Jezus, “terwijl ze hem daar zagen spreken (want ze begrepen de diepte van zijn gedachten niet, ze begrepen al zijn woorden niet): zo’n ontmoeting hadden ze nog nooit gehad, nooit hadden ze zich een zo menselijke blik, een zo menselijke omhelzing en een zo menselijk luisteren kunnen voorstellen, zo compleet en helemaal menselijk, die iets vreemds met zich meebrachten, iets totaal gratuïts, uitzonderlijks, voorbij alles wat ze hadden kunnen voorzien”.¹⁰⁵

Deze Aanwezigheid verandert het leven van wie ze aanvaardt en verandert de geschiedenis. “Doordat wij ons eraan hechten, door middel van de vormen waarmee wij kijken, luisteren, voelen, de dingen aanraken, de dingen gebruiken, verandert zij [de geschiedenis]. De ‘aanwezigheid’ wordt gedefinieerd door de verandering”.¹⁰⁶ We weten dat we ons tegenover deze Aanwezigheid bevinden omdat zij ons verandert. Het is de ervaring van de Ongenoemde van Manzoni: hij merkt voor het aangezicht te staan van Zijn aanwezigheid omdat deze datgene beweegt wat hijzelf niet in staat was in beweging te brengen, waarvan hij niet geloofde dat het in hem bewogen kon worden, zoals blijkt uit zijn “hevig snikken” tegenover kardinaal Federigo.

Wat introduceert Christus’ aanwezigheid in het leven van iemand die haar waarneemt en eraan toegeeft? Een spanning, het verlangen naar Hem, de vraag. “De vraag is de ultieme grens, de mysterieuze limiet van onze vrijheid. In de vraag staat onze vrijheid op het spel. De christelijke mens is niet onverschillig voor het morele goed of kwaad, maar in de waarneming van zijn eigen nietigheid vraagt hij, bedelt hij. De ware en fundamentele ascetische praxis is vragen. En je kunt niet lang vragen zonder werkelijk te verlangen dat datgene wat je vraagt, gebeurt. De vraag is een vraag als je werkelijk verlangt dat wat je vraagt, gebeurt. Sint Augustinus’ commentaar op Psalm 37 zegt: ‘*Je verlangen is je gebed: als je verlangen voortduurt, duurt ook je gebed voort*’. [...] [En] Gregorius van Nyssa [schrijft]: ‘*De ziel wordt getroffen en verwond door de wanhoop nimmer te kunnen verkrijgen wat ze verlangt, maar deze sluier van droefheid wordt van haar afgenomen wanneer ze leert dat het ware bezit van Hem die zij liefheeft erin bestaat nimmer op te houden naar Hem te verlangen*’. [...] Nimmer ophouden naar Hem te verlangen: dat is de gebeurtenis van de relatie tussen de mens en Christus, bron van een verlangen dat

¹⁰⁴ L. Giussani, “*Ejus dulcis praesentia*. La dolcezza come l’evidenza ultima del vero: del vero in azione [De zoetheid als de ultieme evidentie van het ware: van het ware in actie]”, in: *Tracce-Litterae Communionis*, januari 2003, p. III.

¹⁰⁵ L. Giussani-S. Alberto-J. Prades, *Generare tracce...*, op. cit., p. 26.

¹⁰⁶ L. Giussani, “*Ejus dulcis praesentia...*”, op. cit., pp. III-IV.

nooit ophoudt, het is de ontmoeting die hem opnieuw wakker maakt, zijn vermogen om altijd naar Hem te verlangen. Waartoe neigt de providentiële ontmoeting die God ons heeft laten hebben anders dan ons naar God te laten verlangen? Voortdurend naar Hem te verlangen, in de heldere en realistische nederigheid van onze zwakheid”.¹⁰⁷

Christus' vermogen om ons verlangen opnieuw op te wekken is het teken van Zijn waarheid. De redding betekent niet dat het verlangen uitgewist wordt. Integendeel. Zoals sint Bernardus zegt: “Niet met de stappen van je voeten, maar met je verlangens zoek je God. En het geluk Hem gevonden te hebben dooft het verlangen niet uit, maar laat het groeien. Betekent volheid van vreugde soms dat het verlangen uitgeblust wordt? Integendeel, het is de olie die het voedt, want het verlangen is een vlam”.¹⁰⁸ Dan is de nostalgie naar Christus dus een goede indicator van de weg die we tot nu toe hebben afgelegd, onthult die ons tot op welke hoogte we met Zijn initiatief hebben meegewerkt. Eenieder van ons kan zeggen of hij vandaag meer nostalgie naar Hem voelt of dat hij zich juist van Hem verwijderd heeft: niet dat hij niet meer aan bepaalde dingen deelneemt, maar Christus interesseert hem niet meer, hij verlangt niet meer naar Hem zoals op de eerste dag, hij verlangt niet méér naar Hem dan op de eerste dag. Laten we ons afvragen: hebben we vandaag meer behoefte aan Zijn aanwezigheid of zijn we sceptischer geworden? Hebben we ons van Christus verwijderd, doordat we met Hem een formele relatie beleefd hebben, omdat Hij tenslotte niet zo levensnoodzakelijk voor ons was, of is de nostalgie naar Hem gegroeid? Zoek ik Hem meer of zoek ik Hem minder dan in het begin? Als vanuit onze ingewanden niet voortdurend het verlangen geboren wordt om Hem te zoeken, dan wordt het geloof gereduceerd tot iets wat het leven zwaarder maakt.

Zoals we zien, staat altijd de vrijheid op het spel. “Moraliteit”, zegt Giussani, “is een spanning. Als het zou betekenen iets te moeten ‘verrichten’, zou het geen spanning meer zijn. Laten we zonder meer proberen te doen wat we moeten doen! Maar zeggen dat moraliteit een spanning is, wijst op een houding die altijd gericht is op iets anders, bereid tot correctie om meer door te dringen in een werkelijkheid die groter is dan wij, ‘zo wijd als de hemel de aarde omspant’. In niets van wat we doen kunnen we behagen scheppen, volgens Jezus’ uitdrukking in het Evangelie: ‘Wanneer ge alles gedaan hebt wat u bevolen was, zegt dan: We zijn onnutte knechten’. Het enige waar we behagen in kunnen scheppen is Hem te bevestigen, te neigen naar Hem. Daarom zijn we totaal arm, want tegenover het

¹⁰⁷ L. Giussani, «*Questa cara gioia sopra la quale ogni virtù si fonda... [Deze dierbare vreugde waarop elke deugd zich grondt]*», bijlage bij *CL-Litterae Communionis*, juni 1993, p. 25.

¹⁰⁸ Vgl. Sint Bernardus van Clairvaux, “Sermon [Preek] LXXXIV”, *Sermoni sul Cantico dei cantici [Preken over het Hooglied]*, in: *Opere di San Bernardo [Werken van sint Bernardus]*, deel 2, «Sermoni [Preken] XXXVI-LXXXVI» vol. 2, Città Nuova: Rome 2008, pp. 612-619.

mysterie van God is de mens niets, en zijn consistentie bestaat erin zich Ertoe te verhouden, moment na moment Eraan te gehoorzamen”.¹⁰⁹

“Wat de laatste tijd in mij overheerst”, schrijft een van jullie, “is een diepe dankbaarheid voor de voortdurende voorkeur van Jezus voor mijn leven. Een dankbaarheid en een ontroering die ook de aanstoot aan het overwinnen zijn die ik neem aan mijn hart dat steeds behoeftiger wordt: dit gemis wordt het dierbaarste wat ik heb, al heb ik niet altijd de genade dat ik het opmerk”.

Vragen we in de Mis die we nu zullen vieren dat Christus in ons heel ons gemis aan Hem opnieuw wakker maakt.

---

¹⁰⁹ L. Giussani, *Il rischio educativo [Het risico van de opvoeding]*, Rizzoli: Milaan 2014, pp. 47-48.

HEILIGE MIS

Lezingen van de Heilige Mis: 1 Joh 1,5-2,2; Ps 102; Mat 11,25-30

PREEK VAN ZIJNE EMINENTIE EDOARDO KARDINAAL MENICHELLI AARTSBISSCHOP VAN ANCONA - OSIMO

De vrede van de Verrezene zij met u allen.

Hij, levende aanwezigheid, die de vaste knopen van onze gekoesterde gevangenschappen losmaakt en die, vooral, als niemand anders het verlangen naar vrijheid uitdaagt met een gehoorzaamheid die Hem navolgt, die van de gehoorzame liefde zijn testament en zijn heerlijke banier gemaakt heeft.

Hij, dierbaren, die zich arm gemaakt heeft om mij, arme, te kunnen begrijpen, Hij moge uw leven en het mijne verzadigen met ware rijkdom.

Ik ben don Carrón en jullie allemaal dankbaar voor deze uitnodiging, die me met jullie en voor jullie laat bidden en die in mij iets vastmaakt en versterkt dat voor jullie en voor mij identiteit van toebehoren heeft en roepingsrichting geeft.

Ik weet niet of het mij zal lukken jullie iets nuttigs te zeggen. Ik zal jullie, al is het stamelend, iets zeggen over Iemand die ik geloof.

In het hart van deze kleine overweging van mij staat het Pasen. Het Pasen, waarvan we de genade beleven, herinnert ons en verkondigt ons dat de geloofwaardigheid, we zouden zeggen het geloof, geen evidentie is van een idee noch de eigenschap van iets, noch de verstikkende som van regels, maar het verschijnen van een Persoon. Dit is de geestelijke, intieme en mysterieuze kern, waarin je enkel binnengaat door middel van de liefde en van de vrijheid die deze voortbrengt.

Ik kan me totaal vinden in het thema van deze Geestelijke oefeningen van jullie: "Mijn hart is blij omdat U, Christus, leeft". Ik zou willen toevoegen: "Ik heb U ontmoet en U heeft mij bevrijd". En hier helpt ons de geestelijke ervaring van de heilige Catharina, waarvan we de liturgische gedachtenis vieren, die bestaat in de samensmelting van een intense liefde van Christus en voor Christus en van een liefde voor de Kerk en voor de geschiedenis die haar bewoont. En in dit liefdeshuwelijk met Christus en met de Kerk, in Christus en in de Kerk, dierbaren, is alles aantrekkelijk, is alles vrijheid. Deze ontmoeting, of, als je wilt, deze vrijheid moet geconstrueerd worden, moet fascinerende evidentie en moeite en vrijheid worden.

Jullie zouden me kunnen vragen: maar op welk punt ben jezelf? Ben je je ervan bewust vrij te zijn omdat je, Hem bezittend, alles hebt? Ervaar je Hem als je tijdgenoot? Ik zou het jullie niet kunnen zeggen, dierbaren, of ik kan jullie enkel zeggen dat dit alles in en door de trouw aan het Pasen gaat en aan het heilsgebeurtenis zijn ervan, waarin we moeten zijn en wonen, door te zijn en te wonen in de menselijke tijd die ons gegeven is.

Natuurlijk weten wij allemaal dat Pasen mijn leven als leerling plaatst in een duel, waarin, zoals de paasliturgie ons heeft doen verkondigen, leven en dood elkaar het hoofd hebben geboden; en de Heer, die dood was, is als overwinnaar, levend uit dat duel gekomen. Dit is het radicale punt dat eenieder van ons helpt om door de geschiedenis en de tijd en de dingen te gaan, waardoor, zoals paus Franciscus dikwijls zegt, het leven van de gelovige leerlingen geen sociale status is, geen manier om een spiritualiteit te beleven die me goed maakt en wellicht afwezig uit de geschiedenis. Dit leven, het leven van de leerling, is het getuigenis van een trouw en van een gehoorzaamheid.

En à propos nodig ik jullie uit om met mij kort drie essentiële blikken van het Pasen te beschouwen.

De eerste: allereerst, de herkenbaarheid van de Verrezene. Ik weet het niet, maar dikwijls denk ik dat wij meer schrikken van de vreugde van de Verrezene – ook de leerlingen zeiden: “Het is een spook” –, wij meer schrikken van de vreugde van de Verrezene dan van het verdriet om de Gekruisigde. De ervaring opdoen van de verrezen Christus is geen antwoord van een emotie noch de ontdekking van een gehoopt gezelschap. Het is veeleer de nieuwigheid die verheugt, die verleidende verbazing schept, het is de Beminde die je nooit zult verliezen, het is de Bestemming, het is het Mysterie dat je vervult. En dit, dierbaren, is voor mij de eerste grote vrijheid: het ondenkbare is mogelijk, de Dode wandelt, nu, met mij.

De tweede blik: de gave aanvaarden die de Verrezene ons gedaan heeft. En de gave van de Verrezene is de Geest: “Ontvangt de Geest”, zei de Verrezene tot de angstige elf. De Geest, Hij is het die je laat erkennen wie Hij is, Hij is het die alles van het mysterie van Christus zal verklaren. Inderdaad, dierbaren, hierin is alle vrijheid die we nodig hebben. In de Geest is niet gestructureerd, niets oud, ruikt niets naar schimmel. Je laten dragen door de Geest, gave van de verrezen Christus, om je leven vruchtbaar te laten zijn, om het bestaan te vieren, al is het getekend door het kruis, om mijn vlees te bevrijden van de verleidingen die het biedt; de Geest vast te ketenen of te pretenderen de Geest en zijn charisma’s vast te ketenen is de grootste zonde tegen het Pasen. De verkondiging van de Verrezene is geen vrucht van onze woorden noch van onze alchemieën of sociale of pastorale analyses, steeds op zoek naar “nieuws”. De heilsverkondiging gaat door de doordeweekse dagen heen en gebeurt daar, tijdens die dagen die fris gemaakt zijn door de Geest die ze bezielt. Ik wil jullie een klein stukje van het evangelie in herinnering roepen. De verrezen Jezus openbaart zich niet in opzienbarende gestes, maar in het dagelijkse leven. Herinneren jullie je de scène bij het Meer van Tiberias? Wat zei Hij tot de twaalf die daar waren? “Kinderen, hebben jullie niets te eten?”

Ik zou jullie iets willen zeggen, en ik hoop dat jullie me barmhartigheid zult betonen. Ik zeg het met ontroering. Jullie hebben een uniek en fascinerend charisma: laat

het niet oud worden, maak er geen fossiel van! Vraag je altijd af: “Wat wil de geest van Pasen vandaag, nu, van me?”

Dan is er de derde Paasblik: Kleopas en zijn vriend, haast wanhopig en zonder nog iets te verlangen, dood van binnen. “Ze herkenden hem aan het breken van het brood”, zegt het Evangelie. De geste van het paasmaal is de geste die leven geeft. Laten we het ons herinneren: “Hij nam het brood”: het was Zijn lichaam; “brak het”: dat wil zeggen “hij offerde zichzelf”; “Hij gaf het”: Zijn brood deelt leven mee en geeft het; “doet dit tot mijn gedachtenis”: dit gebaar, geen willekeurig en betekenisloos gebaar, dit gebaar! “Dat heb je voor mij gedaan”: in Zijn naam en vreemd genoeg te Zijner voordeel (dit “voor Hem” moeten we proberen te begrijpen). Hier, geloof me, staat de eucharistische paastypologie van de gelovige leerling en van de Kerk, gemeenschap van gelovigen die toch zondaars zijn. Ik houd van de uitdrukking van de geliefde don Giussani: “De armoede ontstaat uit de caritas”, dat wil zeggen: als je bemint, maak je jezelf arm; ofwel: als je bemint, dien je de arme Christus die je nu ziet!

À propos wil ik jullie een beeld meegeven dat ik enkele dagen geleden gezien heb en dat me iets geleerd heeft. In ons Diocesaan museum in Ancona wordt sinds enige tijd een klein plakkaat tentoongesteld met daarop de werken van Barmhartigheid, geschilderd door een – voor mij – onbekende schilder, Olivuccio van Ciccarello. Kijkende naar de verschillende figuren heb ik opgemerkt dat sommige van hen een gloriekroon op het hoofd dragen. Ik keek beter en zag dat die figuren allemaal verschillend waren. Niet een van de figuren die de gloriekroon droegen was hetzelfde als een ander en ik vroeg me af waarom. De figuren met de gloriekroon waren noch Christus noch een of andere heilige van de naastenliefde, maar de gloriekroon stond op het hoofd van degenen voor wie de caritas bestemd was, omdat in hen Christus aanwezig is. Hierin bestaat voor mij het geloofwaardige getuigenis van de leerling. Word niet oud door op te potten! Wees jong door te geven! En ook hier beleeft je zo de vrijheid.

Amen.

VOOR DE ZEGEN

Julián Carrón. Dierbare Eminentie, ik wil U uit naam van alle vrienden van de beweging ervoor bedanken dat u met zo'n vreugde geaccepteerd hebt hier vanochtend bij ons te zijn om met ons uw gezelschap te delen en voor te gaan in de Eucharistieviering, waarin u voor ons getuigenis hebt afgelegd van de weerslag die het Pasen voor u betekent; en wij zijn dankbaar voor dit getuigenis, want als je deelt wat je het dierbaarst is, dan geef je iets van jezelf. We danken u omdat u ons altijd omhelsd heeft, waar u ook was; onze vrienden uit Ancona vertellen me altijd over de waardering die u heeft voor de genade die de Heer ons gegeven heeft. En we vragen u, zoals u ons vanochtend aangemoedigd heeft te doen, te bidden dat we

trouw mogen zijn, want u voelt aan wat een genade voor heel de Kerk het geschenk van het aan don Giussani gegeven charisma is. Daarom zeggen we u werkelijk voor alles dank.

Kardinaal Menichelli. Ik moet jullie bedanken en ik hoop ten zeerste dat jullie de vreugde en blijdschap van de Kerk kunnen zijn. Dank jullie wel.

* * *

Regina Coeli

Zaterdagmiddag 29 april

Bij het binnenkomen en het verlaten van de zaal:
Johannes Brahms, *Symfonie n. 4 in E-mineur*, op. 98
Riccardo Muti – Philadelphia Orchestra
“*Spirto Gentil*” n. 19, Philips-Universal

■ TWEEDE OVERWEGING

Julián Carrón

“Ik zal de kracht van Mijn naam tonen door de vreugde van hun gezichten”*

“Jouw ogen zagen alles en spraken tot mijn hart, / je woorden brachten vuur en gaven zin om op weg te gaan... op weg te gaan”.¹¹⁰ Als we aandacht hebben voor wat we gezongen hebben, dan ontdekken we hoe alles met elkaar verbonden is: de zin om op weg te gaan ontstaat uit de ogen die alles zagen en tot het hart spraken, en uit woorden die vuur brachten. De band tussen de dingen zit in de dingen zelf, wordt er niet van buiten opgeplakt, als iets toegevoegd.

Laten we dan proberen te vatten wat er in het leven van een mens naar boven komt wanneer hij een ontmoeting heeft meegemaakt zoals we vanochtend beschreven; wanneer hij gegrepen is door die ogen vol barmhartigheid, het antwoord gevonden heeft op zijn dorst naar betekenis en op zijn behoefte vergeven te worden. Laten we zien hoe alles ontstaat uit eenzelfde bron, in het binnenste van je eigen ervaring.

In zijn *Evangelij gaudium* stelt paus Franciscus dat “het grootste probleem” in het christelijk leven zich voordoet “wanneer de boodschap die wij verkondigen [...] geïdentificeerd lijkt met [...] secundaire aspecten, die, ook al zijn zij belangrijk, op zich alleen niet de kern van het Evangelie van Jezus Christus laten zien”. Want de inhoud van de christelijke verkondiging is iets anders: een gebeurtenis die het ik diep vanbinnen beweegt. Zonder ogen, zonder woorden die het vuur ontsteken, gaat iemand enkel “gedwongen” op weg, gaat hij alleen vanwege een krachtsinspanning en niet omdat hij zin heeft iets wat hij gezien heeft, niet te verliezen; niet vanwege zijn verlangen om te leven en toe te geven aan die lust.

---

*Vgl. *Confractarium* van de 4e zondag van de Advent, *Missale ambrosianum juxta ritum Sanctae Ecclesiae Mediolanensis*, editio quinta post typicam, Daverio: Milaan 1954.

¹¹⁰ C. Chieffo, «Andare... [Op weg gaan...]», in: P. Scaglione, *La mia voce e le Tue parole [Mijn stem en Uw woorden]*, Ares: Milaan 2006, p. 272.

Daarom moeten we “ons betoeg in verband [...] brengen met de essentiële kern van het Evangelie, die er zin, schoonheid en aantrekkingskracht aan verleent”.¹¹¹ De paus benadrukt: “Evenals het organisch verband tussen de deugden het verhindert één ervan uit te sluiten van het christelijk ideaal, wordt geen enkele waarheid ontkend. Het is niet noodzakelijk de volledigheid van de boodschap van het Evangelie te verminken. Bovendien begrijpt men iedere waarheid beter, als men haar plaatst in relatie met de harmonische totaliteit van de christelijke boodschap en in dit verband hebben alle waarheden hun belang en lichten zij elkaar toe. [...] Het Evangelie nodigt vóór alles ertoe uit [zoals we vanochtend gezien hebben] een antwoord te geven aan God, die ons liefheeft en die ons redt [...]. Deze uitnodiging moet in geen enkele omstandigheid worden versluierd!” Als we haar als vanzelfsprekend beschouwen, als we haar verduisteren omdat we haar als “reeds bekend” veronderstellen, dan verwordt het christendom onvermijdelijk, of we willen of niet, tot moralisme, omdat dan die oorsprong, dat ontstaanspunt verdwijnt die het redelijk en mogelijk maakt: “Als een dergelijke uitnodiging niet krachtig en aantrekkelijk straalt, loopt het morele bouwwerk van de Kerk gevaar een kaartenhuis te worden en dit is ons ergste gevaar”. Het christendom wordt ethiek, moralisme. Maar dan is het geen christendom meer, en al blijven we de christelijke woorden gebruiken, toch verliest het zijn waarheid. En dan, vervolgt de paus, “zal het nu juist niet het Evangelie zijn dat wordt verkondigd, maar enkele leerstellige of morele accenten die voortvloeien uit bepaalde ideologische keuzes. De boodschap zal het gevaar lopen haar frisheid te verliezen”, zal voor ons niet langer interessant zijn, “en niet meer ‘de geur van het Evangelie’ [...] hebben”.¹¹²

Laten we denken aan een figuur die ons kan helpen dit te begrijpen. Stellen we ons Zaccheüs voor – over wie ik vanmorgen al gesproken heb –, helemaal vastgelopen in de puinhopen van zijn eigen leven. Hij had zijn verlangen naar volheid gereduceerd tot het oppotten van zoveel mogelijk geld. Maar alles wat hij vergaard had, was hem niet genoeg. Dat toont het feit dat hij, toen hij over Jezus had horen spreken, over wat Hij zei en deed, over de houding die Hij had jegens de anderen, zijn “zin om te gaan” niet had kunnen beteugelen, zoals het lied zojuist zei! Waarheen te gaan? Hem te gaan zien, al was het vanuit een boom. En toen hij tot zich hoorde zeggen: “Zaccheüs, kom naar beneden, want ik kom naar je huis”, heeft hij in die woorden het antwoord gevat op heel zijn behoefte aan redding. Want, zoals we vanochtend zeiden, Zaccheüs was vol van de mentaliteit die doordrong tot in zijn beenmerg, en die hem liet denken: “Maak je geen illusies, voor jou is er geen redding!” Maar toen hij verrast werd door dat “ik kom naar je huis”, ontving Hij Jezus uitermate blij. En het Evangelie vermeldt Jezus’ woorden: “Vandaag is de redding dit huis binnenge-

¹¹¹ Franciscus, Apostolische exhortatie *Evangelii gaudium*, 34.

¹¹² *Ibid.*, 39.

gaan”.¹¹³ Waaraan zien we dat de redding gekomen is? Aan wat dat onvoorzienbare bezoek in Zaccheüs deed ontstaan: “Kijk, Heer, ik geef de helft van mijn bezit aan de armen, en als ik van iemand gestolen heb, geef ik het viervoudig terug”.¹¹⁴ Zoals jullie zien is alles met elkaar verbonden. Stel je alle pogingen voor die de farizeeën gedaan zullen hebben om hem te dwingen te veranderen, door hem alle fouten voor de voeten te werpen die hij begaan had. Ze hadden hem geen millimeter verplaatst. Jezus slaagde er wel in, met die blik van barmhartigheid, die tot de wortel van zijn hart ging, en dat is het christendom. Wanneer het ontstaanspunt ontbreekt, dan is het geen christendom meer, ook al gebruiken we de christelijke woorden.

Enkel uit de ervaring van de barmhartigheid kan een vreugde ontstaan die alles verandert. Daarom heeft de paus als titel van zijn voorstel aan de Kerk en aan de wereld *Evangelii gaudium* gekozen, de vreugde van het Evangelie.

1. “De dierbare vreugde waarop elke deugd zich grondt”

De band met het harmonieuze geheel van de christelijke boodschap is niet het resultaat van een intellectuele kunstgreep, van het een of andere ingewikkelde mentale parcours of een of andere inspanning van ons. Hij komt helemaal naar boven uit de ervaring van de ontmoeting met Christus. Don Giussani heeft ons geleerd hem te ‘betrappen’ in de ervaring van degenen die Hem het eerst ontmoet hebben, over wie het Evangelie ons spreekt.

“Denk aan Johannes en Andreas: voor heel hun leven is de meest aanwezige aanwezigheid de aanwezigheid van die dag geweest”. Laten we deze zin aandachtig beluisteren: “De meest aanwezige aanwezigheid is de aanwezigheid van die dag geweest”. Het gaat niet over een feit uit het verleden! De meest aanwezige aanwezigheid is iets wat altijd aanwezig blijft. “Niets valt ermee te vergelijken, behalve het zich vernieuwen van die dag elke dag van hun leven. Ze hebben drie jaar als vips geleefd, en niet omdat ze met vliegtuigen over de wereld vlogen of naar de maan gingen, maar vanwege de band die alles wat ze deden – naar hun vrouw kijken, voor hun kinderen zorgen, gaan vissen, de vrienden – had met Hem, zodat wanneer ze die man langs de straten volgden, er in hun hart geen plaats meer was voor iets anders”.¹¹⁵

Maar Zaccheüs is hetzelfde overkomen: stel je hem voor, helemaal stil, met zijn oren vol van het accent van die stem en zijn hart overlopend van het woord van Jezus, van iemand die hem eindelijk bij zijn naam had genoemd! Het is evident hoe die roeping weerklonk in alles wat hij deed; Zaccheüs was gemagnetiseerd door de aanwezigheid van Hem die hem geroepen had: “Aanwezigheid niet van iemand die de

¹¹³ Vgl. Luc 19,1-10.

¹¹⁴ Luc 19,8.

¹¹⁵ L. Giussani, *Si può (veramente?) vivere così?*, op. cit., pp. 363-364.

andere kant op kijkt, maar aanwezigheid van iemand die naar jou kijkt. Het is deze nabijheid die onthutst, waardoor het leven getransfigureerd wordt”,¹¹⁶ het leven van Zaccheüs zowel als dat van ons. Ik ben het niet die mijn leven transfigureert! Het is deze nabijheid, die onthutst en omverwerpt, die het leven transfigureert.

Wanneer een dergelijk Feit gebeurt, gaat alles daarom draaien. “Voor Zaccheüs”, vervolgt don Giussani, “was die mens de horizon van alles geworden, en daarom was nu alles wat hij dacht, wat hij beoordeelde, uitdrukking en functie van die horizon. Dat gezicht – het zal interessant zijn wanneer we het zullen zien! –, die blik van beneden naar boven, en dat woord, en hij die naar huis rent: dat was de horizon voor heel zijn leven, daarom beoordeelde, dacht en deed hij, idealiter, alles in zijn leven, vertrekkend, uitgaande van en in functie van die horizon”¹¹⁷ die Jezus in zijn leven geïntroduceerd had. Alles wat gebeurde werd een gebeurtenis in de omgeving ervan, binnen de horizon van die blik. Wat voor Zaccheüs beslissend voor zijn leven was – datgene waardoor hij sinds die dag niet meer zichzelf was, maar een ander, dat wil zeggen vollediger zichzelf – is die weerslag geweest, dat enthousiasme dat hij in zichzelf aantrof.

Waaruit ontstond dat enthousiasme? Uit de ontmoeting met die Mens. “Alles was dáár, heel zijn leven is het dáár geweest, was het die mens daar; die mens die later gestorven is, die hij vervolgens verzezen gezien heeft...”¹¹⁸ In Zaccheüs ontstond het enthousiasme uit de geaccepteerde, omhelsde weerslag – dag na dag, moment na moment, wanneer hij op straat liep, wanneer hij stil was, wanneer hij zich in de nesten werkte, wanneer hij zichzelf niet meer kon uitstaan –, van de ontmoeting met die Mens, uit de erkenning van Zijn uitzonderlijke aanwezigheid. Zijn enthousiasme ontstond dus uit zijn geloof.

“Als we ons [dus] bewust zijn van Degene die onder ons is, [...] dan schrikt de moeite ons niet af. Zoals bij een moeder, wanneer haar kind ’s nachts huilt en haar wakker maakt: de moeite schrikt haar niet af, maar haar geloof enthousiasmeert haar. Enthousiasme is een woord dat – op de een of andere manier – betekent: alles goddelijk maken. Alles goddelijk maken betekent op een bepaalde manier naar de mensen en de dingen kijken, de mensen en de dingen op een bepaalde manier aanvoelen, proberen ze op een waarachtige manier te behandelen en dat nimmer moe worden, al ga je eraan dood. Het is het geloof dat ons enthousiasmeert”.¹¹⁹

Het geloof is dus de erkenning van de grote aanwezigheid van God die mens geworden is. Maar om wat voor type erkenning gaat het? Het is niet als het kijken

¹¹⁶ Aantekeningen van de les tijdens de geestelijke oefeningen van de novices van de Memores Domini, Le Pianazze (Piacenza), 7 augustus 1982, bewaard op het Secretariaat van de Memores Domini, Milaan.

¹¹⁷ L. Giussani, *Qui e ora...*, op. cit., pp. 442-443.

¹¹⁸ *Ibid.*, p. 424.

¹¹⁹ L. Giussani, “*Questa cara gioia sopra la quale ogni virtù si fonda... [Deze dierbare vreugde waarop elke deugd zich grondt...]*”, bijlage bij *CL-Litterae Communionis*, op. cit., p. 38.

naar een standbeeld, een afbeelding of een monument dat we voor ons hebben. Het “geloof is U te herkennen binnen de gebeurtenis van het leven, van de dag, binnen de gebeurtenis van het heden, van het moment. Geloof is de grote, àndere Aanwezigheid te herkennen die onze kleine en sterfelijke aanwezigheid begeleidt”.¹²⁰ Het is deze vrije erkenning die verhindert dat onze ziekte dodelijk wordt, dat onze zwakheid nietigheid wordt. Het is niet voldoende de dingen te zeggen, al zijn ze waar: als deze Aanwezigheid mijn leven niet van binnenuit bepaalt, betekent het dat ze buiten mij blijft. Deze vrije erkenning moet uitbreken opdat Zijn aanwezigheid trilt in de ingewanden van ons ik, in wat we doen, niet in wat we niet doen, in alles wat we aanraken, in alles waar we naar kijken, in alles wat we ondergaan, in alles wat we verdragen, zelfs wanneer we fouten maken. Het is in deze erkenning dat, net als in Zaccheüs, heel de vreugde om Hem in huis te ontvangen ontstaat. “En hij ontving hem vol vreugde”, zegt het Evangelie.

“De dierbare vreugde waarop elke deugd zich grondt is het geloof, is de vreugde van de ontmoeting die we gehad hebben, de vreugde van de gebeurtenis die ons overkomen is, en het is de gebeurtenis die ons overkomen is, het is de vreugde van de ontmoeting die we gehad hebben, die ons doet verlangen te veranderen”. Don Giussani dringt bij ons aan te kijken naar de onmiskenbare tekens van het ontkiemen in ons van dit verlangen dat uit het geloof, uit de botsing van de ontmoeting geboren wordt: “Is het waar of niet dat velen onder ons, allen onder ons, verlangen naar het goede hebben die we eerst niet hadden, dorst naar zuiverheid hebben die we eerst niet kenden, snakken naar een gerechtigheid, wat we eerst niet deden, een verwonderde zin voor schoonheid en voor de grootsheid van het wonder van de gratuïteit of van de caritas hebben, die we ons eerst niet hadden kunnen indenken? We zijn begonnen deze dingen te verlangen vanwege wat ons overkomen is”. Zoals gebeurde met Zaccheüs, doet “de dierbare vreugde van het geloof, deze kostbare gave van het geloof, die ons heeft verwarmd en laten opleven in de meegemaakte ontmoeting, [...] ons verlangen beter te zijn, ons verlangen naar de deugd, ons verlangen dat wij zouden veranderen volgens de wil van God. En het verlangen naar onze verandering – dat niet echt is als het geen vraag aan God wordt – is reeds de zet, de beweging van het goede in ons leven”.¹²¹

Wat verandert er? Onze relatie met de dingen. Zaccheüs was “vol van die blik en denkt, bijgevolg: ‘Kijk, ik geef alles weg wat ik afgepakt heb’”.¹²² Het wonder van die ontmoeting vormde het leven van Zaccheüs helemaal om. Daarom is de angst om iets te verliezen zelfs helemaal niet bij hem opgekomen, omdat zijn hele-

---

¹²⁰ *Ibid.*

¹²¹ *Ibid.*, pp. 46-47.

¹²² Aantekeningen van de les tijdens de geestelijke oefeningen van de novicen van de Memores Domini, Le Pianazze (Piacenza), 7 augustus 1982, bewaard op het Secretariaat van de Memores Domini, Milaan.

maal vervuld zijn van die naam het overwicht kreeg boven alle prioriteiten en alle doelen waar zijn leven voordat Jezus hem riep van gemaakt was. Het was dezelfde ervaring als die van sint Paulus: “Wat [eerst] winst voor mij was [...] houd ik [nu] voor vuilnis”.¹²³

“Het is dankzij deze omhelzing van barmhartigheid”, zo riep de paus ons op 7 maart 2015 in herinnering, “dat je zin krijgt om te antwoorden en om te veranderen, en dat er een ander leven kan ontstaan”.¹²⁴ Laten we ook in dit geval de band tussen de dingen waarnemen: alleen als de radicale armoede waar we vanochtend over spraken, dat wil zeggen de dorst naar betekenis en de behoefte aan vergeving die we zijn, een echt antwoord vindt, kan vanuit deze unieke ervaring van overeenstemming, uit het Hem voelen in onze ingewanden, als dankbaarheid, ook de materiële armoede ontspringen. Want niets blijft buiten de nieuwheid die Christus voor het leven van de mens is. Als ze niet alles, tot en met onze portemonnee, aan zou raken, zou de gebeurtenis van Christus niet waar zijn: niet omdat ze te weinig veeleisend zou zijn, maar omdat ze ons niet totaal zou bevrijden, niet voldoende aantrekkelijk zou zijn om ons zelfs te bevrijden van de materiële rijkdom; kortom, ze zou niet ten diepste beantwoorden aan onze behoefte, ze zou een deel ervan links laten liggen, waarvan we zouden blijven denken dat we het zelf kunnen vervullen, met iets wat we bezitten. Terwijl Christus’ waarheid, de waarheid die Christus is, voor Zaccheüs blijkt uit het feit dat Zijn aanwezigheid overwicht heeft gekregen over alles, tot aan het punt dat ze hem in zijn portemonnee raakt.

2. De deugd van de armoede

“Als we toebehoren aan Christus”, zegt don Giussani, als Christus aanwezig is in ons leven, als Christus immanent is aan ons leven, dan “behoren” wij, net als Zaccheüs, “niet toe aan de dingen die we hebben”, omdat er iets anders is, iets groters, dat overheerst: dit is wat *armoede* heet. “Want de rijkdom is de gehechtheid aan onszelf, aan onze eigen maat, aan ons eigen beeld. [...] De armoede wortelt in ons bewustzijn: ik ben niet in de mate dat ik dit of dat heb”. Don Giussani waarschuwt ons, zonder voor iemand een uitzondering te maken: “Let op dat de zin ‘Wij identificeren onze consistentie met wat we bezitten’ – en dat is de zin die alle mensen van deze wereld definieert – ook voor ons een verschrikkelijke mogelijkheid is”.¹²⁵ Christus hoeft maar een feit uit het verleden te beginnen te worden, Christus hoeft maar het heden niet meer te bepalen, Christus hoeft maar niet meer te overheersen

¹²³ Fil 3,7-9.

¹²⁴ Franciscus, *Toespraak tot de beweging van Gemeenschap en Bevrijding*, 7 maart 2015.

¹²⁵ ASAEMD, *Audiovisuele opnamen*, OR.AUDIO/1030, Veertigdagentijdretractie. Les van de middag van 19 februari 1983; transcript van de opname.

en niet meer het interessantste van het leven te zijn, of we beginnen ons leven meteen te vullen met andere dingen.

En wat gebeurt er dan? Dan stellen we de hoop op ons geluk in het bezit van het een of ander. Terwijl armoede betekent “onze hoop op het geluk niet stellen in een voorwerp dat we zelf fixeren. Ik daag een van jullie uit te zeggen dat hij deze definitie van armoede al gehoord heeft, die diep tegenstrijdig is met alle beelden van armoede die jullie je gevormd hebben. Terwijl de armoede een deugd is die ontstaat [let op de banden tussen de dingen!] uit de diepe ontologie van de mens [dat wil zeggen uit de radicale verandering die Christus introduceert in het leven van de mens]: zijn één zijn met Christus, zijn in de aanwezigheid van Christus zijn”.¹²⁶ Dat is wat de armoede mogelijk maakt.

Om ons begrip te vergemakkelijken, stelt don Giussani, die de gewoonte heeft zich te vereenzelvigen met de Evangelieverhalen, zich deze situatie voor: “Als jullie tijdens die twee of drie uur dat Johannes en Andreas daar verbleven, dat huis binnen waren gegaan en gezegd zouden hebben: ‘Een moment, meester, even stil! Johannes en Andreas: willen jullie iets anders? Ligt jullie geluk, jullie vreugde, jullie zekerheid, jullie licht in iets anders? Willen jullie iets anders?’, dan zouden ze jullie buiten gezet hebben zoals wanneer iemand naar een mooi schilderij aan het kijken is en een of ander uilskuiken voor hem komt te staan: dan pakt hij hem vast en duwt hem met kracht weg! Als Hij aanwezig is, kan onze hoop niet anders dan steunen op deze aanwezigheid, niet op iets wat wij willen”.¹²⁷

De armoede “wordt [dus] mogelijk gemaakt door het feit dat Christus er is, dat de overheersende aanwezigheid [van het leven] Christus is, dat het voorwerp van mijn blik Christus is”.¹²⁸ Het is het tegenovergestelde van het moralisme. De armoede is de vrucht van Zijn aanwezigheid in ons leven, anders is het als “een kaartenhuis” dat van het ene op het andere moment in elkaar stort. Als er in ons geen armoede is, dan dienen verwijten en voornemens tot niets, is dat alles tot mislukken gedoemd. Laten we veeleer vragen dat Christus ons nogmaals aantrekt, ons nogmaals vastpakt, laten we terugkeren naar Hem zoals we zijn. Als we dat niet doen, dan betekent dat, dat we reeds begonnen zijn ons te verwijderen. Wie van ons is minstens een moment in zijn leven niet helemaal gegrepen geweest door Christus, door de ontmoeting met Hem? We zouden hier niet zijn, ik verzeker jullie dat niemand van ons hier zou zijn! Daarom moeten we kijken naar dat moment, naar het ontstaanspunt; en wanneer er iets ontbreekt, moeten we daarheen terugkeren, als bedelaars, en op onze knieën vragen – zoals we gisteravond gehoord hebben – dat de Heer medelijden met ons moge hebben. Anders zullen

¹²⁶ L. Giussani, *Si può (veramente?!) vivere così?*, op. cit., p. 345.

¹²⁷ *Ibid.*, pp. 345-346.

¹²⁸ *Ibid.*, p. 388.

we ten prooi vallen aan alles en nooit tevreden zijn, zullen we leven als ‘ongeleide projectielen’”.

Zoals we tijdens de Geestelijke oefeningen van vorig jaar gezegd hebben, is altijd een “bijzondere geschiedenis [...] de sluitsteen van de christelijke opvatting van de mens”.¹²⁹ Noch een discours, noch een ethisch appel hebben de kracht ons helemaal vast te pakken, en een nieuwe manier van kijken en de dingen behandelen voort te brengen. Enkel omdat Christus aanwezig is en mijn leven overheerst, het vervult, antwoordt op de verwachting van mijn hart, constateer ik verrast dat ik tegenover alles vrij ben. Buiten deze ervaring van Zijn aanwezigheid die overheerst, zijn de oproepen tot armoede inefficiënt, hebben ze geen greep op ons, hebben ze niet de kracht ons te veranderen en bereiken ze het tegenovergestelde van het beoogde resultaat. Daarom is de reductie van het christendom tot ethiek in alle opzichten een mislukking. Kijken we naar Zaccheüs: alle voorstelbare oproepen om zijn levensstijl te wijzigen die de farizeeën tot hem gericht hadden, hadden hem geen duimbreed verplaatst. Eenieder van ons kan hier in zijn eigen ervaring de bevestiging van vinden.

Armoede is “je eigen zekerheid in niets anders plaatsen dan in iets aanwezig, [...] in wat *altijd* voor ons aanwezig is”. Om arm te kunnen zijn, is het dus nodig dat Christus aanwezig is, is het nodig dat het christendom een aanwezige gebeurtenis is (en als het geen aanwezige gebeurtenis is, is het geen christendom). Ziehier dus het alternatief: ofwel het christendom is een gebeurtenis die alles van ons vastgrijpt, van binnenuit, die ons een unieke ervaring van overvloed laat hebben, en daarom maakt het ons vrij van alles, van de veelheid aan kruimels waarop we onze hoop stellen, ofwel we zullen altijd overgeleverd zijn aan het een of andere bezit of project. Maar dit zou gelijk staan met toegeven dat er geen antwoord is op onze dorst, op onze behoefte, want al zou alles wat we in ons hoofd hebben verwezenlijkt worden, dan nog zou dat niet in staat zijn werkelijk ons leven te vervullen, zoals we reeds dikwijls ervaren hebben. En het zou werkelijk om te huilen zijn: niet dat we onvoldoende coherent zijn, maar dat het onmogelijk is onszelf te zijn. Als Christus er niet zou zijn, zou dat het werkelijke ongeluk zijn! Het zou betekenen dat er geen mogelijkheid is van een antwoord op de hele verwachting die we hebben. Christus is een aanwezige aanwezigheid: “De aanwezigheid van Jezus, die van elke dag is, van elk engagement dat we aangaan met de omstandigheden, die zien jullie al in je ooghoeken”.¹³⁰ Daarop, op de erkenning van Zijn aanwezige aanwezigheid, grondt zich onze hoop.

Don Giussani ontwikkelt op fascinerende wijze de benadrukking van de paus die we aan het begin hernomen hebben, van de “organiciteit van de deugden”,

¹²⁹ L. Giussani-S. Alberto-J. Prades, *Generare tracce nella storia del mondo*, op. cit., p. 82.

¹³⁰ L. Giussani, *Si può (veramente?) vivere così?*, op. cit., p. 345.

doordat hij laat zien hoe de armoede ontstaat uit de hoop, “een gevolg [is] van het uitdijen van de hoop tot aan de uiterste grenzen. De hoop breidt haar grenzen uit tot aan de uiteinden van de wereld, tot aan de drempel van de hemel; de armoede is er een gevolg van”.¹³¹ Hoezo ontstaat uit de hoop, als vrucht van het geloof, de armoede? Doordat alleen wie een gefundeerde zekerheid in de toekomst heeft, vanwege een gefundeerde zekerheid in het heden, dat wil zeggen vanwege het bezit van de aanwezige Christus, de mogelijkheid heeft zich niet te hechten aan wat hij heeft of wat hij plant als perspectief voor de vervulling van zijn persoon, zijn consistentie en zijn geluksverwachtingen niet te laten steunen op een bepaald door hemzelf vastgelegd bezit. We zien het in het dagelijks leven, positief of negatief. Een van de vele voorbeelden: als ik er niet zeker van ben dat mijn vrouw of mijn man mij niet over een paar jaar zal dumpen met de woorden: “Ik wil niets meer van je weten”, dan stel ik mijn goederen voor geen goud in gemeenschap en geef ik zonder meer de voorkeur aan koude uitsluiting (nog los van de fiscale overwegingen). Enkel als ik hoop heb voor de toekomst, kan ik ook een gemeenschap van goederen aanvaarden; anders zal het onmogelijk zijn, omdat je de ander niet kunt vertrouwen.

“Ik vind het belangrijk dit te laten begrijpen”, onderstreept don Giussani, “omdat het het belangrijkste is [...]. Het geloof laat mij de aanwezige Christus herkennen, ik bezit Christus en daarom ben ik zeker voor de toekomst; dat is de hoop”. Alleen vanwege deze zekerheid in de toekomst, die ontstaat uit de relatie met Christus, en die hoop heet, is het me mogelijk mijn consistentie niet vast te maken aan wat ik heb, kan ik vrij zijn van alles. Dan is “wat zich tegenover deze hoop opstelt [...] elke wijze waarop de mens in iets wat hij zelf bepaalt, zelf kiest, zijn zekerheid fixeert, hetzij in het heden hetzij in de toekomst, dat is hetzelfde”. En dat is de grote illusie, want in niets van wat je bezit “kun je je hoop stellen; in geen enkel bezit kun jij je hoop op de toekomst stellen, want wat je bezit zal morgen door de tijd of door een fiets van je afgenomen worden: de fiets die het individu op gewelddadige wijze aanrijdt, deze komt ten val, al vallend slaat hij met zijn hoofd tegen de stoepwand en sterft, en in plaats van overmorgen naar de bruiloft te gaan, ga je naar de begrafenis”.¹³² Hoe waar is dat voor eenieder van ons! Haast zonder het te merken koppelen we onze verwachting voor de toekomst aan de verwezenlijking van dit of dat resultaat, aan het bezit van die persoon, van dat ding of van die situatie.

De armoede is dus gevolg van de hoop, dat wil zeggen van de zekerheid dat Christus de vervulling brengt, want wat we verlangen is een aanwezige Aanwezigheid (en als iemand daar nog geen ervaring van heeft, zal niemand hem kunnen losmaken van wat hij bezit). En tegelijkertijd is het de voorwaarde om deze hoop te “redden”: “De armoede redt deze hoop op de toekomst, belemmert deze hoop op de toekomst niet,

¹³¹ *Ibid.*

¹³² L. Giussani, *Si può vivere così?*, Bur: Milaan 2009, pp. 257-258.

want ze verhindert ons onze hoop te stellen op een *bepaald* huidig bezit”.¹³³ Dit laat ons begrijpen wat de paus in zijn brief schrijft, namelijk dat “de armoede moeder en muur is”. Want die nieuwe relatie met alles, die de naam armoede krijgt, is vruchtbaar: “De armoede brengt voort, is moeder, brengt geestelijk leven, leven van heiligheid, apostolisch leven voort”. De armoede brengt leven voort, is geen ongeluk. Ze is moeder “en ze is muur, ze verdedigt”,¹³⁴ voegt de paus toe, ze verdedigt ons tegen onze gehechtheid aan de dingen.

De armoede, dit niet-bezitten dat ontstaat uit het geloof middels de hoop, is tegelijkertijd het enige ware bezitten, de mogelijkheid de ander echt en volledig te bevestigen: “De armoede kan ook zo gedefinieerd worden: het is de bevestiging van een ander als betekenis van jezelf. De bevestiging van een ander als betekenis van jezelf, voor jezelf, is liefde, maar dynamisch, zoals het gebeurt, is het armoede, omdat het je bevrijdt van datgene waaraan je jezelf zou ophangen. [...] De armoede is voorwaarde voor de liefde (ook omdat iemand die zich rijk voelt, op dat moment niets nodig heeft; eventueel zal hij gebruiken, maar hij zal niet beminnen)”.¹³⁵

Nu we de oorsprong van de armoede in herinnering geroepen hebben, kunnen we ons afvragen: waaraan herken ik dat Christus mij overkomen is, dat mijn leven gekenmerkt wordt door de zekerheid van Zijn aanwezigheid en dus door die zekerheid in de toekomst die “hoop” heet? Waaruit blijkt dat we arm leven?

Don Giussani wijst ons op drie punten, drie consequenties of drie tekens.

a) Vrijheid van de dingen

Aangezien Christus mijn hart van volheid laat exploderen, ben ik vrij van de dingen: “De armoede is die **vrijheid van de dingen** – ook van de gezichten – die gebeurt als gevolg van de heldere identificatie van datgene waarvan we ons geluk kunnen verwachten, van die Aanwezigheid waarvan we alles verwachten, die alles is: ‘Alles was en bent U voor mij’, zei Ada Negri”.¹³⁶ Datgene waarvan we ons geluk kunnen verwachten, is een aanwezige Aanwezigheid.

De diepe wortel van onze vrijheid van de dingen is dus de relatie met de aanwezige Christus: “Als Christus je de zekerheid geeft dat Hij vervult wat Hij je laat verlangen, dan ben jij totaal vrij van de dingen [...]. Je bent nergens slaaf van, je bent nergens aan gebonden, je bent nergens aan vastgeketend, je hangt nergens van af: je bent vrij. [...] Welnu, je bent geen slaaf van wat je gebruikt, omdat je *enkel* slaaf bent van Degene die je de zekerheid van je geluk geeft. De armoede openbaart zich als vrijheid van de dingen”.¹³⁷

¹³³ *Ibid.*, pp. 256-257.

¹³⁴ Franciscus, *Brief aan Julián Carrón*, 30 november 2016.

¹³⁵ L. Giussani, *Si può (veramente?) vivere così?*, op. cit., pp. 369-370.

¹³⁶ *Ibid.*, p. 346.

¹³⁷ L. Giussani, *Si può vivere così?*, op. cit., p. 259.

Het fundament van de armoede ligt in de zekerheid dat God vervult wat Hij ons laat verlangen. “Waarop baseert de armoede dus haar waarde? Op de zekerheid dat het God is die tot vervulling brengt; Christus vervult het verlangen dat Hij in je geboren laat worden: ‘Hij die dit goede werk in u begonnen is, zal het morgen voltooien op de dag van Christus’”.¹³⁸ Laten we aandachtig kijken naar de woorden van don Giussani: het fundament, zo zegt hij, is de zekerheid; geen redenering en zelfs geen moralistische inspanning, maar een zekerheid – van toekomstige vervulling, die zekerheid is van een aanwezigheid –, zonder welke we ons onvermijdelijk hechten aan alles. “De armoede gebeurt omdat een grotere zekerheid toelaat dat we ons losrukken van iets waaraan we tot dan toe vast hebben gezeten”.¹³⁹

Deze armoede zie je, betrap je, in de manier waarop we ons verhouden tot de dingen, tot de personen, tot wat ons in ons leven overkomt, zoals sint Paulus zegt: “Ik bedoel dit, broeders: de tijd is kort geworden. Laten daarom zij die een vrouw hebben, zijn als hadden zij ze niet; zij die wenen, als weenden zij niet; zij die zich verheugen, als waren zij niet verheugd; zij die kopen, als werden zij geen eigenaar. Kortom, zij die met het aardse omgaan, moeten er niet in opgaan; want de wereld die wij zien gaat voorbij!”¹⁴⁰ Maar zo’n vrijheid is enkel mogelijk als Jezus “immanent’ [is], [...] aanwezig binnen het leven”; enkel op deze voorwaarde kun je “laten liggen wat je zou willen hebben: geld, gezondheid, het meisje, de carrière, de eer, het politieke pluche”.¹⁴¹ De armoede is daarom “de eliminatie van het wereldse bezit, dat inhoudt in mindere of meerdere mate je hoop, dat wil zeggen de betekenis van je leven en de consistentie van je persoon, te stellen op wat je hebt of op wat je programmeert”. Het is de aanbeveling van Jezus: “Weest niet bezorgd om wat je aan zult trekken en eten, jullie Vader die in de hemel is weet dat je deze dingen nodig hebt”. Maar wat betekent dat? Betekent het soms “geen kleren te hebben en geen eten te hebben? Nee, dat betekent het niet. Betekent het geen programma te maken om je te kleden en te eten? Nee, dat betekent het niet. Het is een manier om deze dingen te bezitten, het betekent de hoop en de consistentie van je leven niet daarop te laten steunen”.¹⁴²

Don Giussani is ons niet aan het uitnodigen om de dingen te verachten. Hij zegt immers dat “de definitie van armoede die Jezus geeft [...] niet de afschaffing of de censuur van iets [is]: niets wordt afgeschaft of gecensureerd, niets!” En hij herinnert ons aan de zin van sint Paulus die dat openlijk bevestigt: “Alles wat mooi is, alles wat goed is, alles wat lovenswaardig is, alles wat roem geeft, wat de lof van de anderen verkrijgt, doe dat alles”. Dus, onderstreept don Giussani, is de armoede-

¹³⁸ *Ibid.*, p. 258.

¹³⁹ L. Giussani, *Si può (veramente?) vivere così?*, op. cit., p. 387.

¹⁴⁰ 1 Kor 7,29-31.

¹⁴¹ L. Giussani, *Si può (veramente?) vivere così?*, op. cit., p. 389.

¹⁴² ASAEMD, *Audiovisuele opnamen*, OR.AUDIO/1458, Ontmoeting van het huis, Gudo Gambaredo (Milaan), 23 maart 1970; transcript van de opname.

de “de onthechting van een *bepaalde* manier” om personen en dingen te bezitten, “preciezer gezegd, de onthechting van de manier waarop iemand de persoon die of het ding dat hij tegenover zich heeft, niet behandelt volgens het universum (volgens Gods plan), niet volgens het gevoel dat God heeft, maar volgens het gevoel dat hijzelf heeft, dat wil zeggen volgens de reactie die hijzelf voelt; door het volgen van zijn eigen reactie en niet van de objectieve bestemming van het ding”. Armoede betekent dus geenszins een onderschatting van de dingen, maar het is “die onthechting die alles, zonder uitzondering, alles wat er gebeurt, positief laat bekijken”. Ik bekijk alles positief, maar ik stel mijn hoop niet op wat, ofschoon het waar en mooi is – personen en dingen –, niet voldoende is om mijn leven consistentie te geven. Aldus wordt er een nieuwe manier om naar alles te kijken geïntroduceerd: het respect. Want “respect betekent naar iets kijken terwijl je beheerst wordt door de aanwezigheid van iets anders – [...] naar iets kijken terwijl je vanuit je ooghoek iets anders volgt”. Dat wil zeggen: “het Mysterie dat jou maakt overheerst mij terwijl ik naar je kijk, terwijl ik aan je denk. Dat is de onthechting: je bent niet van mij. En inderdaad put heel mijn relatie met jou zich uit in het bevestigen van jou”.¹⁴³

b) Vreugde

Wat is het teken van de als vrijheid van de dingen begrepen armoede? De vreugde. “Uit deze vrijheid van de dingen, die ontstaat uit de zekerheid dat God alles Zelf vervult, ontspringt een ander kenmerk van de arme geest, namelijk de vreugde”.¹⁴⁴ Hoe meer de zekerheid dat God vervult, rijpt, hoe meer ze gewoonte wordt en hoe vrijer we worden van de dingen, des te blijer worden we. “De vreugde ontbloeit niet op een ander terrein. [...] De vreugde ontstaat uitsluitend op het terrein van dit bewustzijn van armoede”.¹⁴⁵ Onze vreugde hangt niet af van wat we bezitten, omdat we bevrijd zijn door Degene die ons overkomen is. De oorsprong van onze vreugde is de erkenning dat Christus er is, dat Hij aanwezig is.

Maar wie kan ons hiervan overtuigen, wanneer iedereen om ons heen het tegenovergestelde zegt? We moeten er in ons eigen leven de waarheid van ontdekken. Maar deze wordt enkel ontdekt door wie waagt, dat wil zeggen door wie het risico aangaat te verifiëren dat de relatie met de aanwezige Christus vrij en vreugdevol maakt, in welke conditie we ons ook bevinden, zoals de persoon van de brief van vanochtend getuigde. Anders zal niemand ons kunnen overtuigen en zullen we ons bezit van de dingen proberen te rechtvaardigen.

Don Giussani heeft onvermoeibaar herinnerd aan de dynamiek waaruit de vreugde ontspringt en ze ons laten zien: “‘Ik ben verheugd’ wil zeggen: ‘Mijn hart

¹⁴³ L. Giussani, *Si può (veramente?!) vivere così?*, op. cit., pp. 392, 395, 396.

¹⁴⁴ L. Giussani, *Si può vivere così?*, op. cit., p. 260.

¹⁴⁵ L. Giussani, *Si può (veramente?!) vivere così?*, op. cit., p. 347.

is blij omdat God leeft”¹⁴⁶. Het is het feit dat God leeft, dat Hij aanwezig is, dat mij zekerheid geeft over het verleden, het heden en de toekomst, en mij daarom blij maakt. “De consistentie van het leven, het geluk dat de toekomst voor ons in petto heeft, ligt niet in wat verschijnt”. Wat verschijnt en wat voorbijgaat is niet in staat iets voor de toekomst te garanderen. Het kan dus geen voldoende consistent fundament bieden voor de vreugde. “De hoop kan niet gesteld worden op het feit dat iemand een vrouw heeft, een verloofde heeft. De vreugde komt niet daaruit voort, daaruit komt een meer of minder voorbijgaande tevredenheid voort, maar geen vreugde, want de vreugde steunt op een bezit waarvan het perspectief niet meer eindigt”. Dat verklaart waarom we, ook wanneer al onze projecten zich verwezenlijken en we bereiken wat we willen, we voor zo lang als het duurt tevreden zijn, maar niet verheugd. Want de bron van de vreugde is iets anders. Dus is er “geen mooiere formule van de vreugde dan deze: wie heeft, weze alsof hij niet had. Of hij heeft of niet maakt niet uit... maar iets te hebben wat in eeuwigheid duurt... nee, dat kan niet hetzelfde zijn! Als je iets hebt wat in eeuwigheid duurt”, dan verandert dat “de liefde, de liefde van een man voor zijn vrouw, de liefde voor je collega, de liefde voor je vader en moeder, de liefde voor de zoon die opkomt”¹⁴⁷.

c) Vrij omdat niets je ontbreekt

Wanneer wij steunen op iets dat blijft, dat wil zeggen op het goddelijke, dan ontbreekt ons niets “omdat alles van jou is”. Alles is van jou. “Hoezo is alles van jou?”, vraagt don Giussani. “Omdat je datgene hebt wat noodzakelijk is, je alles hebt wat je nodig hebt”¹⁴⁸. De affiniteit met de woorden van sint Paulus is indrukwekkend: “Alles is het uwe, of het nu Paulus is of Apollos of Kefas, wereld, leven of dood, heden of toekomst, alles is van u! Maar gij zijt van Christus en Christus is van God”¹⁴⁹.

Dit is de armoede die de aantrekking van Jezus introduceert in de geschiedenis, in ons leven, zodat wij niet voortdurend vastgeketend blijven aan het resultaat van onze projecten. Zijn aanwezigheid plakt ons zodanig aan Hem vast, vervult ons zozeer van Zijn volheid, dat het ons vrij en verheugd maakt, omdat niets ons nog ontbreekt.

3. Van de aanvankelijke impuls naar de strijd van het leven

We maken nog een stap. Zoals we aan het begin zeiden, ontstaat uit de vreugde van het geloof een verlangen om te veranderen. Maar daar is niets automatisch aan. Voor Zaccheüs en voor al degenen die Jezus riep en bij Zich betrok, was het niet iets

¹⁴⁶ L. Giussani, *L'attrattiva Gesù*, op. cit., p. 281.

¹⁴⁷ L. Giussani, *Si può vivere così?*, op. cit., pp. 261-263.

¹⁴⁸ *Ibid.*, p. 264.

¹⁴⁹ 1 Kor 3,21-23.

automatisch. Zaccheüs, zegt don Giussani, “was vol van die blik en denkt [daarna], bijgevolg: ‘Kijk, ik geef alles weg wat ik afgepakt heb’. Maar het is een consequentie die zijn leven lang geduurd heeft, want het is niet automatisch”. Het verlangen Hem toe te behoren is vanaf het begin totaal. Maar de ontwikkeling ervan is niet automatisch, en gaat inderdaad heel je leven door. Daarom moet niemand zichzelf meten, want in de relatie met het Mysterie is er geen maat: “Ieder van ons kent de impuls waarmee hij zich geeft, en die hij later terugtrekt, daarom is het de strijd van het leven. Maar wat het leven nu transfigureerbaar maakt is een feit geworden”. We hebben het ‘virus’ – een bepaald goedaardig virus! – reeds in ons, Zijn aanwezigheid heeft zich al baan gebroken in ons leven. “Het is het tegenovergestelde van de episode van de rijke jongeling (Mat 19,16-30), iemand tot wie Christus zegt: ‘Kom met me mee’ – dat wil zeggen: Ik wil bij je zijn – en van wie het Evangelie dan zegt: ‘Hij ging bedroefd heen’. De rijke jongeling was bedroefd”. Ziehier dan het alternatief dat naar boven komt uit alles wat we gezegd hebben en zo dikwijls in onze wereld zien gebeuren: “Ofwel getransfigureerd, ofwel bedroefd, want je kunt niet onbewogen blijven nadat Christus je geroepen heeft”; nadat Christus ons geroepen heeft, ons tegemoet is gekomen, kunnen we niet blijven zoals we waren: “Ofwel getransfigureerd, ofwel bedroefd [...] ofwel je wordt bedroefder [...] ofwel je wordt getransfigureerd”,¹⁵⁰ door die nieuwheid die Christus in het leven heeft binnengebracht. Want je kunt rijk zijn aan geld, aan projecten, aan ideeën, en toch bedroefd zijn.

Maar deze transfiguratie gaat niet mechanisch en gebeurt ook niet eens en voor altijd. Zaccheüs heeft niet automatisch al zijn fouten geëlimineerd. “Toen Zaccheüs die blik op zichzelf en die uitnodiging gevoeld had, zei hij: ‘Ik geef de helft van mijn goederen weg en viermaal wat ik gestolen heb’, maar twee dagen later is hij misschien kwaad geworden op zijn vrouw, een week later op zijn kinderen, en die ontwaakte horizon, gedefinieerd door dat gelaat en door die stem die hem geroepen had, door die mens die naar zijn huis gekomen was, heeft hem een felle pijn gegeven om het feit dat hij zijn vrouw slecht behandeld had. En de volgende dag heeft hij haar, bijvoorbeeld, excuus gevraagd of heeft hij haar niets gezegd. Maar de dag erna, twee uur later dan de dag ervoor, is hij weer kwaad geworden. Als dus de coherentie de regel van de ethische weg, van de morele weg is, dan zijn wij niet in staat tot coherentie! [...] Coherentie is genade, is het zich vernieuwen van de verrassing van de ontmoeting met iets dat meer is dan jijzelf, zonder welke je niet jezelf zou zijn”.¹⁵¹

In de ontmoeting met Jezus heeft Zaccheüs de methode in handen gekregen: een aanwezigheid laten binnengaan, in plaats van je toe te vertrouwen aan een

¹⁵⁰ Aantekeningen van de les tijdens de Geestelijke oefeningen van de novicen van de Memores Domini, Le Pianazze (Piacenza), 7 augustus 1982, bewaard op het Secretariaat van de Memores Domini, Milaan.

¹⁵¹ L. Giussani, *Qui e ora...*, op. cit., pp. 432- 433.

eigen moralistische inspanning, die al bewezen had niet in staat te zijn hem te veranderen. Zoals ik hiervoor zei, is het christendom een gebeurtenis. En wanneer het moralisme wordt, verandert het van natuur. Dan is het geen christendom meer, al blijven we de christelijke woorden gebruiken.

Herinneren jullie je wat de paus ons op het St. Pietersplein gezegd heeft? “De christelijke moraal is een antwoord, het is het antwoord van iemand die ontroerd is tegenover een verrassende, onvoorzienbare, en zelfs, volgens menselijke criteria, ‘onrechtvaardige’ barmhartigheid van iemand die mij kent [die mijn verraad kent en toch van mij houdt, mij waardeert, mij omhelst, mij opnieuw roept], die op mij hoopt, die van mij verwacht. De christelijke moraal is niet nooit vallen, maar altijd opstaan, dankzij Zijn hand die ons vastgrijpt.”¹⁵²

Christus’ aanwezigheid introduceert in het leven een strijd. Waarom? Don Giussani zegt: “Het christendom is zozeer een geschenk dat aan onze natuur gedaan wordt”, dat de christen, “dat wil zeggen wie de bekering beleeft, wie dus het bewust zijn aan Christus toe te behoren, beleeft, [...] wie de gedachtenis aan Christus beleeft, een ander mens is [...] Het is een nieuwe geboorte”. En ziehier het probleem. Want al is deze geboorte geschied, al is deze ontmoeting geschied, toch “blijven [wij] gemaakt van vlees en bloed, we blijven ook geboren uit onze vader en uit onze moeder. ‘Schuldig was ik toen mijn moeder mij ontving’ [...]. Het is waar, we blijven in het graf en in de verstikking van de vleselijke begrenzingsen waarin we geboren blijven worden, en deze tweede geboorte is als iets uitzonderlijk vreemds”. Daarom realiseert zich “dit fenomeen waardoor, aangezien het geloof ons gegeven is, en in een werkelijk ‘gracieuze’ ontmoeting, een ontmoeting van de voorzienigheid (wie weet hoe God die gemaakt heeft!), op bepaalde momenten onze ziel zweeft, tegenover de oproep onze ziel ‘opnieuw wakker wordt’, bewogen wordt, maar vervolgens de blik op het leven van alledag weer helemaal kaal wordt, helemaal homogeen, loodzwaar, totaal beperkt, helemaal verstikt. En het is alsof we deze twee momenten van gedachte en van blik op onszelf nooit met elkaar verbinden, tenzij het van buiten gebeurt”. Zoals we gisteren zeiden, worden ze niet verenigd tenzij “moralistisch [of formalistisch], in de zin dat we, aangezien we het geloof hebben, bepaalde dingen niet mogen doen en bepaalde andere dingen moeten doen”. En dan is “datgene wat we doen of niet doen [...] geen uitdrukking van een nieuw bewustzijn (bekering), van een waarheid van jezelf [die van binnenuit jezelf ontstaat], maar is het als de tol, als de contributie die we betalen aan iets externs, al erkennen en waarderen we het ook devoot en diep”.¹⁵³

Nu kunnen we beter de draagwijdte begrijpen van wat don Giussani in het stuk van gisteravond in herinnering bracht: “Welke uitdrukking van een beweging als de

¹⁵² Francesco, *Discorso al movimento di Comunione e Liberazione*, 7 marzo 2015.

¹⁵³ Zie *supra*, p. 15.

onze dan ook, heeft geen waarde als ze uit het binnenste van de concrete gebeurtenissen die we beleven niet een oproep tot gedachtenis aan de aanwezigheid van Christus geboren laat worden. Sterker nog, dan vererget ze de situatie van het menszijn, want ze bevordert dan het formalisme en het moralisme”.¹⁵⁴

Het alternatief – en dat herinnert ons er weer aan dat het een strijd is – is helder: “Of God is het leven, of Hij blijft als het ware buiten onze voordeur”.¹⁵⁵ En hier komt het mysterie van de vrijheid van de mens weer om de hoek kijken (“Wij willen dat hij deze redding zelf verwerft”,¹⁵⁶ schrijft Péguy). Hoe? “De tegenwerping van onze carnaliteit, de tegenwerping van het grafsteenachtige gewicht van de grenzen van de dagelijkse dingen, die ons laten leven in de onverschilligheid, in het cynisme, of in de walging en in de verveling, naar gelang het moment, volgens onze gemoedstoestand, dit alles moet dagelijks binnengegaan en doorboord, uitgedaagd, nu uitgedaagd worden, uitgedaagd door de christelijke hoop”.¹⁵⁷ Anders dijt het formalisme onder ons uit en verandert de nieuwigheid die we ontmoet hebben het leven van elke dag niet. Maar dit impliceert noodzakelijkerwijs onze vrijheid.

Daarom is het een voortdurende strijd. En alleen wie trouw blijft, zal de overwinning kunnen zien, Christus’ overwinning in het leven, door het menselijke ritme van de verandering te accepteren, die door onze vrijheid heengaat. Op *dit* niveau kunnen we de draagwijdte en het doel van ons samen zijn begrijpen, zoals don Giussani ons in herinnering roept in het boek van de Geestelijke oefeningen: “De Fraterniteit is eenvoudigweg een hulp om de waarheid van mezelf te beleven in alles wat ik doe, [...] en de waarheid van mezelf in alles wat ik doe is dat ik toebehoor aan een Ander. [Vaak denken we]: ‘Maar ik, zó?!’ Ja, ik, zó, zoals ik ben, behoort helemaal toe aan een Ander”.¹⁵⁸ Al blijf ik fouten maken, wat mij overkomen is kan niet meer uitgewist worden. Het is een gebeurtenis die zich aan mijn wortel vastmaakt. Deze ontmoeting heeft mij voor altijd getekend. We beseffen dat, wanneer iemand de Fraterniteit verlaat, maar niet anders kan dan heel de heimwee voelen naar wat hij beleefd heeft – als hij iets werkelijk betekenisvol beleefd heeft.

Wij zijn samen omdat we de hoop hebben dat het “bewustzijn [...] aan Christus toe te behoren [...] de dingen van elke dag [binnentreedt], het leven van elke dag, de handelingen van elke dag, in het gezin, op het werk, in de beweging, in de samenleving”. Anders zal het christendom heel zijn interesse in mijn ogen verliezen, omdat ik, zegt don Giussani, “verstikt in cynisme, in oppervlakkige bevrediging of in de wanhoop van de verveling”¹⁵⁹ zal eindigen.

¹⁵⁴ Zie *supra*, p. 15.

¹⁵⁵ Zie *supra*, p. 15.

¹⁵⁶ Zie *supra*, p. 5.

¹⁵⁷ L. Giussani, *Una strana compagnia...*, op. cit., pp. 195-196.

¹⁵⁸ *Ibid.*, p. 196.

¹⁵⁹ *Ibid.*, pp. 196-197.

“Om te hopen, mijn kind, moet je heel gelukkig zijn, moet je een grote genade verworven, ontvangen hebben”, schrijft Péguy. De hoop dat elke plooi van ons dagelijks leven betreden zal worden door Christus, komt van heel gelukkig zijn, van een grote genade die we hebben ontvangen. En don Giussani zegt meteen: “Mijn vrienden, de grote genade is deze werkelijkheid waarin we ons bevinden: het is wat de Kerk Fraterniteit genoemd heeft, het is deze geloofservaring”. Wij zijn allemaal hier omdat “er op een bepaald moment iets onuitdrukbaars geweest is, we een waarneming, een voor gevoel, een emotie gehad hebben, er een overtuigend accent geweest is: dat is de grote genade die we gekregen hebben, volgens heel de discretie waarmee God zich gewoonlijk beweegt in het leven van de mens, volgens de discretie waarmee de vrijheid van God onze vrijheid respecteert. We hebben de genade van het geloof gekregen, voorvoeld als iets ten diepste overtuigends en relevant voor, meer nog, identieks aan het leven. We moeten hier heel gelukkig over zijn! Dit is het punt. We moeten hier heel gelukkig over zijn, want zonder het geloof zou ook het gezicht van de beminde vrouw – zou Chesterton zeggen – een in een donkere kamer met zwart krijt op een eveneens zwarte muur geschreven naam zijn”. Onze hoop bestaat in het feit dat “aangezien Hij het begonnen is, Hij zijn werk in ons ten einde zal brengen. Alleen moet je Hem door een luchtgaatje naar binnen laten gaan, door het luchtgaatje van die ultieme devotie, waardering en intelligentie waardoor je Hem niet helemaal kunt wegiagen. Je moet toelaten dat Hij door deze barst naar binnen komt”.¹⁶⁰

Hoe kun je je altijd bewust zijn van die Aanwezigheid waarvan wij alles verwachten? Giussani geeft ons een eenvoudige en zekere weg: “Door gestes van bewustzijn te herhalen. En door aandachtig te zijn voor de plaats waar Christus zelf ons bewustzijn wakker maakt”.¹⁶¹

a) De eerste aanwijzing voor de weg is dus gestes van bewustzijn te herhalen. Allereerst het gebed, dat wil zeggen: vragen en je herinneren, voortdurend je bewustzijn hernemen van wat je bent: één met Christus. “Dit hernemen is niet iets automatisch”, altijd staat de vrijheid op het spel. “Je moet het willen, je moet het verlangen! Wat dor is in je”, en dat kan dikwijls voorkomen, “waar je je tong op legt en waar je aan likt als aan puimsteen, wordt zoet voor je gehemelte als je je tong over het puimsteen blijft wrijven, over die dorheid die de mens, uit zichzelf, zou zijn. De mens en het universum zouden voor het bewustzijn van de mens een reusachtige berg droge puimsteen zijn, als je niet zou vragen te mogen weten en voelen, als je niet als eerste voornemen zou hebben: “Me hiervan bewust te worden; tijdens mijn dag me zo vaak mogelijk dit te herinneren”. En dat is het gebed! [...] Zó wordt de mens mens: door voortdurend [...] gestes van bewustzijn te herhalen”.¹⁶²

¹⁶⁰ *Ibid.*, pp. 197-198, 202.

¹⁶¹ L. Giussani, *Si può (veramente?) vivere così?*, op. cit., p. 346.

¹⁶² *Ibid.*, pp. 348-349.

b) De tweede aanwijzing is de aandacht voor het roepingsgezelschap: “God die de hemel met de sterren maakt heeft de plaats vastgelegd waar jij je bewust wordt. Wat is deze plaats? Het roepingsgezelschap, dit roepingsgezelschap dat als plaats, in de strikte zin van het woord, de omgeving van tijd en ruimte heeft (ruimte: waar je je voeten neerzet; tijd: uren, minuten) waar dit gezelschap samenkomt, waar dit gezelschap zich uitdrukt. Het roepingsgezelschap is het gezelschap dat, wanneer het zich uitdrukt, je hiertoe terugroept. Als jij afgeleid bent, zal het je niets in herinnering brengen, maar als je niet verstrooid bent, als je wilt zijn, jezelf wilt worden, dan erken je dat het gezelschap er is om je dit in herinnering te brengen. Zouden we samen begonnen zijn als het niet hiervoor was? [...] Je kunt niet in het gezelschap verblijven of eraan denken, als je niet op de een of andere manier teruggeroepen wordt naar deze diepere waarheid”.¹⁶³

En hier vinden we, impliciet, een derde suggestie, afgeleid van de tweede: de omstandigheden op een nieuwe manier beleven. Want het gezelschap legt de betekenis van de omstandigheden bloot, die daarom zelf voortdurende oproep worden tot bewustzijn van Zijn aanwezigheid. “Het gezelschap roept je op tot een wonderbaar effect, roept je langzaam in herinnering dat alles deze betekenis heeft, dat alles hieraan doet denken, alles: de veldbloem, de vrucht aan de boom, het kindje dat geboren wordt...” Jezus heeft zijn leerlingen de werkelijkheid leren zien als teken van Zijn aanwezigheid. “Het roepingsgezelschap went je eraan om elk moment en elke omstandigheid – op het werk, op je weg, tijdens de stilte, tijdens het spel, van de tijd die voorbijgaat, op de tram, in de trein [wanneer iemand ons bijzonder irriteert, wanneer iemand ons bijzonder bevalt, wanneer we luisteren naar muziek] – oproep te doen zijn tot de waarheid van je ik, tot deze deelname aan het zijn”.¹⁶⁴ Alles verwijst naar Zijn gedachtenis.

Enkel als we zó steeds meer door Christus ‘beïnvloed’ worden kan er een nieuwe manier ontstaan om de dingen te behandelen, de armoede, hetgeen betekent de dingen te gebruiken voor de bestemming. Maar dit gebruik moeten we helemaal leren. “We zijn ertoe geroepen een werk te verrichten [...], de armoede is niet iets automatisch [...]. De armoede is een initiatief van ons; als het geen initiatief van ons is, is het geen armoede. Armoede is een handeling van de vrijheid, het is geen ondergaan, maar een vastpakken om te wandelen, een vastpakken om te bouwen, een vastpakken om te beantwoorden aan de roeping van God”.¹⁶⁵

Hoe kunnen we onszelf opvoeden tot deze armoede? Ook in dit geval is de suggestie van don Giussani eenvoudig en gemakkelijk te praktiseren: “Door gestes van bewustzijn te herhalen”. Het zijn de gestes die, samen met de school van de gemeenschap, onze weg altijd gekenmerkt hebben.

¹⁶³ *Ibid.*, p. 349.

¹⁶⁴ *Ibid.*, p. 350.

¹⁶⁵ L. Giussani, *Si può vivere così?*, op. cit., pp. 276-277.

Het gemeenschappelijk fonds

“De maandelijks bijdrage voor het gemeenschappelijk fonds van heel de Fraterniteit, die een offer impliceert, is in functie van de groei van het bewustzijn van de armoede als evangelische deugd. Zoals sint Paulus zegt: ‘We hebben niets en bezitten alles’. De ware manier om alles te bezitten is van alles onthecht te zijn. Je kunt ook besluiten slechts honderd lire te geven, maar die trouw over te maken heeft een fundamentele appèlwaarde, omdat het een concrete en unitaire geste is. Wie deze richtlijn niet zou willen volgen, zou zichzelf niet als deel van de Fraterniteit kunnen beschouwen”.¹⁶⁶

Mij verbaast hoe categorisch don Giussani dit zegt, hetgeen ons laat zien in wat voor nauw verband hij de geste van het gemeenschappelijk fonds en het toebehoren plaatst: “Niets laat zozeer als je trouw aan het gemeenschappelijk fonds zien waaraan je toebehoort”, ons verlangen om toe te behoren. Daarom herinneren we elkaar onophoudelijk aan de waarde van deze geste: behalve dat hij ons een zo gearticuleerd voorstel doet over het thema van de armoede, geeft don Giussani ons ook de instrumenten, die onder ieders handbereik zijn, zodat we eenvoudig en gemakkelijk opgevoed kunnen worden tot deze dimensie van het christelijk leven. Tegenover de uitnodiging om het gemeenschappelijk fonds te betalen, moet eenieder zich afvragen: waarom betaal ik het? Waarom zou ik? En om antwoord te kunnen geven moet hij alles wat we gezegd hebben naar boven halen. “Daarom moet het probleem van het gemeenschappelijk fonds, als het gemakkelijkste aspect van de ascese, van het toebehoren, opnieuw onder de aandacht gebracht worden, op een moment dat psychologisch ongunstig is en uit oogpunt van de verantwoordelijkheid die we op ons genomen hebben, zwaar: informeer jullie vrienden dat geven aan het gemeenschappelijk fonds een vorm van gebed is, een uitdrukking is van de *pietas*”.¹⁶⁷

Wetend hoe gemakkelijk wij wegglijden in schematisme en formalisme, preciseert don Giussani: “Dit is de symbolische en educatieve waarde van het offer van het ‘gemeenschappelijk fonds’. Er kan iemand zijn die niets anders kan doen, en dan heeft hij dit als zijn offer aan Christus, als zijn deelname, als bewijs van zijn wil tot beschikbaarheid voor die werkelijkheid waarvan hij ziet dat ze groot is, aan deze werkelijkheid die Christus in Zijn kerk geschapen heeft en die wij, met onze naam, Gemeenschap en Bevrijding noemen. Er kan iemand zijn die niets anders kan doen dan het offer brengen van het gemeenschappelijk fonds, en dan is het letterlijk als zijn gebed. Maar als hij hier zijn hart in legt, dan is het onmogelijk dat wie ook maar het minste doet, alleen het minste, maar met zijn hart, dat hij er dan niet toe neigt ook het grootste te doen”.¹⁶⁸

¹⁶⁶ L. Giussani, *L'opera del movimento. La Fraternità di Comunione e Liberazione [Het werk van de beweging. De Fraterniteit van Gemeenschap en Bevrijding]*, San Paolo: Cinisello Balsamo (Milaan) 2002, pp. 246-247.

¹⁶⁷ *Ibid.*, pp. 90-91.

¹⁶⁸ *Ibid.*, p. 75.

Zoals een van jullie geschreven heeft: “Dierbare vrienden, recentelijk hebben mijn vrouw en ik onverwacht een som geld ontvangen. Gelukkig hebben we geen dringende materiële noden, en van de andere kant hebben we geleerd dat alles wat ons gegeven wordt, een doel heeft, namelijk Christus aan allen bekend te maken”. Kijk waar hij de reden vandaan haalt om het offer te doen. Als het niet verbonden is met al het andere, dan wordt het gemeenschappelijk fonds gereduceerd tot een te betalen belasting, waar je op zeker moment graag van af zou willen. De brief gaat verder: “De Fraterniteit is ‘ons huis’, het vaste punt waar we de omhelzing van Christus ervaren en vanwaaruit we heel de wereld omhelzen”. Zien jullie? Hij heeft niet alle teksten gelezen die ik zojuist geciteerd heb, maar hij heeft ervaren wat erin beschreven wordt: op deze plaats – “ons huis” –, heeft deze persoon geleerd de hele wereld te omhelzen. “En daarom hebben we besloten een buitengewone gift te doen aan het gemeenschappelijk fonds”. Als we niet alles met het ontstaanspunt verbinden, wordt elke geste extrinsiek. Don Giussani stelt ons het gemeenschappelijk fonds voor om ons te helpen elk detail op te vatten en te beleven in verbinding met alles.

In de afgelopen maanden hebben we jullie een brief gestuurd om je gegevens te updaten. Want van verschillende mensen die zich ingeschreven hebben bij de Fraterniteit, hadden we sinds enkele jaren niets meer gehoord. Je zou kunnen denken dat het een formaliteit is, maar de antwoorden die we gekregen hebben, waren verrassend: iemand deelt ons mee dat hij een andere weg heeft ingeslagen, iemand anders heeft juist het verlangen opnieuw de relatie aan te gaan; iemand geeft aan dat hij een situatie van eenzaamheid beleeft en iemand anders drukt een zekere schaamte uit omdat hij aan het gemeenschappelijk fonds weinig kan geven. Dit alles zegt ons hoezeer we elkaar nabij moeten zijn.

Ik lees jullie enkele antwoorden voor die we ontvangen hebben. “Ik stortte mijn bijdrage voor het gemeenschappelijke fonds niet meer. Maar toen ik jouw mail ontving heb, heb ik opnieuw het gevoel van toebehoren gevoeld aan dat ‘iets’ wat ik jaren geleden ontmoet had; ik was eenvoudigweg ‘verdwaald’ in de voorbijgaande moeilijkheden”. Dit is het doel van ons samen zijn: je kunt verdwalen, maar er is altijd iemand die aan de deur klopt.

Iemand anders deelt mee dat hij helaas niet naar de Geestelijke oefeningen kan komen vanwege zijn werk en voegt dan toe: “Wat het gemeenschappelijk fonds betreft, ik ben begonnen het niet meer te betalen omdat ik financiële problemen had en daarna is het, mettertijd, een verstrooidheid geworden, waarbij ik deze kleine geste die mij het belang van het delen geleerd heeft, gewoon vergeten ben”.

Er zijn mensen die moeilijkheden hebben: “Helaas heeft de huidige crisis mij ertoe gebracht drastische keuzes te maken [...]. Ik heb er met mijn Fraterniteitsgroepje niet over gesproken; mijn trots staat me zelfs niet toe deel te nemen aan de Geestelijke oefeningen wegens geldgebrek”.

Er zijn er ook die eenzaamheid ervaren, maar tegelijkertijd zin hebben opnieuw te beginnen: “Laten we zeggen dat er van mijn kant veel verstrooidheid is, maar toen ik jullie bericht kreeg, deed mijn slordigheid mij verdriet. Ik zou willen proberen de situatie weer in de hand te nemen en opnieuw te beginnen”.

Iemand heeft ontdekt dat hij gestopt is het gemeenschappelijk fonds te betalen vanwege een technisch misverstand met de bank: “Het is duidelijk dat dit geen rechtvaardiging kan zijn, maar feitelijk gebeurt vanwege mijn menselijke zwakheid”. Geen enkele aanstoot, vrienden! Daarom permitteren we ons, met discretie, af en toe aan jullie deur te kloppen, om elkaar de reden in herinnering te roepen waarom we samen zijn.

Het voorstel van het gemeenschappelijk fonds serieus nemen kan iets van jezelf en voor jezelf laten ontdekken: “Na bijna acht zeer moeilijke jaren van tijdelijke deeltijdbanen, ben ik nu aangenomen als arts. Ik heb onmiddellijk gedacht uit erkentelijkheid mijn bijdrage voor het gemeenschappelijke fonds te verhogen. Deze plaats heeft mijn jaren van tijdelijk werk gelegenheid laten zijn om me af te vragen wat mijn waarde is en wat de waarde van mijn persoon grondt”. Let op de link die hij legt: “Het is niet het salaris of de contractsvorm die mijn waarde bepaalt, maar het oneindige van mijn hart”. Don Giussani heeft ons deze eenvoudige geste voorgesteld zodat eenieder de waarde van het leven kan verdienen.

Iemand ander schrijft: “Vanavond heb ik aan mezelf toegegeven dat het blijven uitstellen van het overmaken van het gemeenschappelijk fonds, hopen op economisch betere tijden, mij niet helpt”. Want het is geen probleem van hoeveelheid, vrienden, het is een probleem van trouw. Niemand oordeelt iemand over de hoogte van het bedrag dat hij besluit te geven. Waar wij de nadruk op leggen is de trouw, want die is de hulp om het bewustzijn van onszelf en van waar onze consistentie in ligt te bereiken. “Ik heb de aanwijzingen die jullie ons tijdens de Geestelijke oefeningen gegeven hebben, serieus genomen: ‘Het hoeft maar weinig te zijn, maar regelmatig’. Dit staat mij toe mijn werkelijkheid van nu met barmhartigheid te omhelzen”. Je hoeft enkel maar te accepteren omhelsd te worden zoals we zijn: dit “staat mij toe mijn werkelijkheid van nu met barmhartigheid te omhelzen. Ik ben steeds zekerder. Al begrijp ik niet alles, al is alles mysterieus, mijn ervaring zegt me dat hier voor mij een immens goed op het spel staat!”

Er is ook iemand die bedankt voor een studiebeurs die de Fraterniteit hem gegeven heeft: “Nooit zou ik passend de dankbaarheid kunnen uitdrukken voor het feit dat jullie me hebben laten zien dat elk werk van de beweging verwijst naar het feit dat ‘Hij die ons gewoon had kunnen helpen, heeft willen komen’, zoals de Kerstposter zegt. Deze reden redt niet louter de behoefte van het moment, maar heel het leven”.

Tenslotte schreef een vriendin me: “Het was lang geleden dat ik het gemeenschappelijk fonds betaald had, en niet omdat ik geen geld had, maar uit vergeetach-

tigheid en luiheid. Sinds mijn verloofde en ik besloten hebben te trouwen, enkele weken geleden, zijn de dingen veranderd”. Het is indrukwekkend dat iemand denkt aan het gemeenschappelijk fonds wanneer hij op het punt staat te trouwen. Waarom is haar dat in gedachten gekomen? “Als ik door de beweging het christendom niet had leren kennen, zou ik nooit getrouwd zijn. Ik heb meteen de gemeenschapsdimensie, de kerkelijke dimensie geproefd van mijn en onze beslissing om ‘ja’ te zeggen tegenover God. Aan deze plek dank ik alles. En daarom heb ik vandaag mijn maandelijkse bijdrage voor het gemeenschappelijk fonds overgemaakt. Mijn economische mogelijkheden zijn niet groot, maar ik heb besloten mijn bijdrage te verhogen, door haar te verdubbelen, en dat lijkt me nog weinig! Ik zou veel meer willen geven voor deze ontmoeting die mijn leven veranderd heeft en waarvan ik hoop dat ze, door de missies en het leven van de beweging, het leven verandert van andere jonge mensen als ik”.

Deze laatste woorden zijn de levende bevestiging van de waarheid van wat don Giussani ons zei: je eigen leven opvatten “in functie van de beweging is niets anders dan de praktische vertaling van de missionaire impuls, want de beweging is niets anders dan de manier, onze manier, de manier waarop we binnengeleid zijn om de wereld en het leven te beleven volgens het hart van de Kerk”. De geste van het gemeenschappelijk fonds is om eenieder van ons op te voeden om “zijn eigen leven, het leven van zijn gezin, zijn beroep, de opvoeding van zijn kinderen, zijn vrije tijd, zijn energie, zijn geld, te beleven in functie van de beweging. Dat wil zeggen in functie van iets groters, waarbij iemand handelt in totale vrijheid, want zonder vrijheid is er geen menselijk antwoord. Beter een antwoord van 0,1 op 100, in vrijheid, dan een antwoord van schijnbaar vijftig procent zonder vrijheid. Sterker nog, dan honderd procent zonder vrijheid”. Het gemeenschappelijk fonds “vertaalt [daarom] in termen die zó concreet zijn dat ze elementair en banaal zijn, deze link die iemand voelt en beleeft tussen alles wat hij is en doet en dit grotere dan hemzelf, dat de deelname aan de Kerk, of beweging is, waardoor zijn kleine persoon met zijn kleine dagelijkse gestes [...] medewerker wordt van het grote plan”.¹⁶⁹

Ik herinner iedereen eraan dat het gemeenschappelijk fonds *een* is, zoals de Fraterniteit *een* is; en het gemeenschappelijk fonds heeft *een* doel: de opbouw van het werk dat de beweging is (dat, tussen haakjes, vele initiatieven ondersteunt en vele noden het hoofd biedt). Dit – zo is ons onderwezen – is veel meer ter glorie van God en komt vóór de ondersteuning van welk ander initiatief dan ook, juist omdat de beweging de oorsprong is waaruit wij alles ontvangen, het ontstaanspunt van onze dankbaarheid.

¹⁶⁹ FRATERNITEIT VAN GEMEENSCHAP EN BEVRIJDING, Milaan (FCL), *Audiovisuele documentatie*, Assemblee van de Fraterniteit van Gemeenschap en Bevrijding van de Marken, Loreto (Ancona), 15 januari 1984.

Met betrekking tot dit punt lees ik jullie voor wat een vriend geschreven heeft: “Komen we bij het niet betalen van het gemeenschappelijk fonds. Ik heb me nooit echt met deze kwestie beziggehouden. Sinds ik een werk gesticht heb, stort ik elk jaar tamelijk veel voor dat werk. Natuurlijk, ik kon aan de Fraterniteit een symbolisch bedrag geven, maar dat leek me komisch”. En toch is het dat niet! Het zou helemaal niet komisch geweest zijn. De trouw aan het gemeenschappelijk fonds is om de oorsprong, het ontstaanspunt van je generositeit niet te vergeten, vriend. We moeten dat beseffen, want als onze generositeit zich losmaakt van haar oorsprong, zal ze vroeg of laat eindigen. Dit betreft welke geste dan ook: losgemaakt van het ontstaanspunt, wordt alles formeel en gaat in de tijd verloren. Zoals wanneer je de verwarming losmaakt van het punt dat de energie levert.

De oorsprong is Wie je alles geeft wat je bent en wat je hebt! En dat geldt voor iedereen. Ook voor wie zich in ernstige moeilijkheden bevindt, zoals een van onze vrienden uit Venezuela getuigt, een land dat een werkelijk dramatische situatie doormaakt. Tijdens een reis in Italië, aan het einde van een ontmoeting, hebben vrienden van een gemeenschap van ons hem geld aangeboden, omdat ze verlangden bij te dragen aan de noden van de Venezolaanse vrienden. Maar hij wilde het niet en heeft hun gevraagd het over te maken naar het gemeenschappelijk fonds van de Fraterniteit, zeggend: “Zonder de Fraterniteit zou mijn werk geen toekomst hebben”. Dit is een voorbeeld van hoe de geste van het gemeenschappelijk fonds werkelijk een educatief punt is van ons bewustzijn dat we toebehoren.

In deze zin hecht ik eraan in herinnering te roepen dat het eerste wat we voor ogen moeten houden het gemeenschappelijk fonds van de Fraterniteit is; in de tweede plaats, de concrete noden van de gemeenschap waarin we leven; tenslotte de noden die God voor ons plaatst als provocatie aan onze caritas, volgens de onderscheiding die eenieder moet verrichten.

De geste van het gemeenschappelijk fonds is een teken van de vrijheid van het ik in actie, dat de verbindingen tussen de dingen weet te vatten. Anders wint het dualisme en houden de dingen in de tijd geen stand. Middels het voorstel van een eenvoudige en vrije geste, hechtte don Giussani eraan ons de band te laten vatten met het ontstaanspunt van alles, zonder welke elke generositeit uiteindelijk zou verdwijnen. Het is een stap van bewustzijn, die de voortdurend moeten maken.

Alleen deze weg kan ons laten antwoorden op de uitnodiging die de paus aan het eind van zijn brief tot ons richt: “In een wereld die verscheurd wordt door de logica van de winst die nieuwe vormen van armoede en de wegwerpcultuur voortbrengt, houd ik niet op de genade af te smeken van een arme Kerk voor de armen”.¹⁷⁰

---

¹⁷⁰ Franciscus, *Brief aan Julián Carrón*, 30 november 2016.

De caritativa

Tot een dergelijke houding worden we voortdurend opgevoed middels de geste van de caritativa. “Christus heeft ons de diepe reden van dit alles doen begrijpen, door ons de laatste wet van het zijn en van het leven te onthullen: de naastenliefde. Dat wil zeggen de hoogste wet van ons zijn is het zijn van de ander delen, is onszelf in gemeenschap stellen. Alleen Jezus Christus zegt ons dit allen, want Hij weet wat ieder ding is, wat God is uit wie wij voortkomen, wat het Zijn is. Heel het woord ‘naastenliefde’ wordt voor me duidelijk als ik bedenk dat de Zoon van God, die van ons hield, ons niet zijn rijkdommen gezonden heeft zoals Hij had kunnen doen, en waarmee Hij onze situatie omgewenteld zou hebben, maar dat Hij armzalig geworden is zoals wij, onze nietigheid ‘gedeeld’ heeft. Wij doen charitatief werk om te leren leven zoals Christus”.¹⁷¹

De caritativa is een eenvoudig gebaar, ook dit onder ieders handbereik, zodat alles wat we tot nu toe gezegd hebben uit de ingewanden van ons leven naar boven kan komen. Het is een geste om te leren te delen, ingaand op de oproep van paus Franciscus tegenover een risico waaraan wij allen bloot staan: “Wanneer het innerlijk leven zich opsluit in eigen belangen, is er geen ruimte meer voor de ander, komen de armen niet meer binnen, luistert men niet meer naar de stem van God, geniet men niet meer van de zoete vreugde van zijn liefde, klopt het enthousiasme van het goede te doen niet meer. Ook de gelovigen lopen dit zekere en voortdurende gevaar. Velen vervallen hiertoe en veranderen in rancuneuze, ontevreden, levenloze personen. Dit is niet de keuze voor een waardig en vol leven, dit is niet wat God voor ons wenst, dit is niet het leven in de Geest dat opwelt uit het hart van de verrezen Christus”.¹⁷²

Om moedig te kunnen getuigen, zoals de paus ons in zijn brief gevraagd heeft, van de authenticiteit van het christelijk leven, is een “terugkeer naar het verleden” niet voldoende. Enkel iets aanwezig kan ons veranderen. Daarom kunnen we alleen wanneer er onophoudelijk opnieuw een nieuw begin gebeurt, in ons dat “moedige, op morgen gerichte begin” betrappen waar de paus over spreekt. Dááruit kan “de revolutie van de tederheid en de liefde” ontstaan,¹⁷³ die ons dwingt voortdurend terug te keren naar onze wortels, zoals Giussani ons altijd in herinnering geroepen heeft, zodat ons toebehoren geen formalisme en moralisme wordt en voor eenieder van ons interessant blijft.

Zoals we zien is wat op het spel staat bij alles wat we gezegd hebben de authenticiteit van het christelijke leven, en dus de volheid van ons bestaan. Alleen zo kunnen we naar de armen gaan, “niet omdat we reeds weten dat de arme Jezus is, maar

¹⁷¹ L. Giussani, *De betekenis van charitatief werk*.

¹⁷² Franciscus, Apostolische exhortatie *Evangelii gaudium*, 2.

¹⁷³ Franciscus, *Brief aan Julián Carrón*, 30 november 2016.

om opnieuw te ontdekken dat die arme Jezus is”,¹⁷⁴ zoals de paus ons geschreven heeft. “Het is absoluut noodzakelijk”, lezen we in *Evangelii gaudium*, “aandacht te schenken aan nieuwe vormen van armoede en broosheid, waarin wij geroepen zijn de lijdende Christus te herkennen, ook als dit ons blijkbaar geen tastbare en onmiddellijke voordelen brengt: de daklozen, de drugsverslaafden, de vluchtelingen, de noodlijdende volken, de steeds eenzamere en in de steek gelaten ouderen enz. De migranten vormen voor mij een bijzondere uitdaging, omdat ik herder ben van een Kerk zonder grenzen, die zich moeder van allen voelt”,¹⁷⁵ die geroepen is om elke mensenbroeder en -zuster te omhelzen en te begeleiden.

Het is een uitnodiging tot een grenzeloze openheid, aandacht en nabijheid. Mij lijkt dat de paus ons hiermee oproept tot die typisch christelijke houding waarmee don Giussani ons vertrouwd gemaakt heeft: de oecumene, die positieve omhelzing voor allen en alles, die, als weerslag, ontstaat uit het feit dat we “helemaal bezeten zijn door een liefde”, van “de liefde van Christus ‘die overstroomt van vrede’”.¹⁷⁶

---

¹⁷⁴ *Ibid.*

¹⁷⁵ Franciscus, Apostolische exhortatie *Evangelii gaudium*, 210.

¹⁷⁶ L. Giussani-S. Alberto-J. Prades, *Generare tracce nella storia del mondo*, op. cit., p. 158.

Zondagochtend 30 april

*Bij het binnenkomen en het verlaten van de zaal:
Wolfgang Amadeus Mozart, Symfonie n. 40 in G-mineur, KV 550
Frans Brüggen – Orchestra of the 18th Century
“Spirto Gentil” n. 36, Philips-Universal*

Don Pino. De ochtend is het begin van het drama van twee vrijheden: dat ik elke dag om U vraag, om U bedel, U herken, ontstaat uit Uw antwoord, uit Uw initiatief richting mij, o Heer.

Angelus

Lauden

■ ASSEMBLEE

Julián Carrón. Goedemorgen iedereen!

Davide Prosperi. Dankbaarheid, dat is het eerste gevoel dat naar boven komt uit de meer dan twaalfhonderd vragen die binnengekomen zijn (en die we allemaal gelezen hebben, een voor een). We weten goed dat het woord dankbaarheid (*gratitudo*) uiteindelijk dezelfde etymologie heeft als het woord genade (*gratia*), want dankbaarheid is de vrucht van genade. Het hart dat beschikbaar is – daarvoor hebben we het gekregen –, dat wil zeggen het hart dat verwacht, herkent het geschenk dat het in deze dagen ontvangen heeft. Waarom zijn we dankbaar? Omdat we er opnieuw toe gebracht zijn, begeleid zijn om te zien wat Christus in staat is in ons leven te doen. Zoals de eerste twee leerlingen destijds, zijn ook wij hier met veel vragen gekomen, maar zeker met één vraag vóór alle andere: “Wie bent U?” We hebben ons horen antwoorden: “Kom en zie”. Dat begin leeft ook vandaag opnieuw als begin. Dit is de belangrijkste reden van onze dankbaarheid, als teken dat het charisma dat ons voor heel de Kerk gegeven is – zoals kardinaal Menichelli ons gisteren in zijn preek in herinnering geroepen heeft – nog levend is. Want het blijft enkel levend in het opnieuw gebeuren van het begin. En wat is er in het begin gebeurd, wat is er voor mij gebeurd, voor eenieder van ons, aan het begin van alles, aan het historische begin, dat wil zeggen toen we de ontmoeting gehad hebben? Het binnenbreken in mijn leven, in ons leven, van een nieuweid die een onvoorstelbare aantrekking heeft voortgebracht, omdat we het gezicht van de aanwezige Jezus hebben kunnen zien, hebben kunnen ontmoeten, met Zijn menselijke gelaatstrekken.

Het tweede woord dat ons gevoel vandaag beschrijft is “verlangen”. Verlangen om deze schoonheid niet kwijt te raken, verlangen dus om aan het werk te gaan, om te verdiepen, om beter te leren kennen, om meer te zien. De vragen die binnengekomen zijn, spreken juist over de weerslag die het voorstel dat ons gedaan is, in ons gehad heeft. Bijna alle vragen ontstaan uit het verlangen om te begrijpen, zonder datgene wat ons gezegd is te reduceren tot het punt waarop we reeds zijn en tot wat we al weten.

Juist daarom beginnen we vandaag elkaar te helpen om te begrijpen. Dit werk zal ons natuurlijk ook tijdens de komende maanden begeleiden; laten we dus niet ontmoedigd raken als het ons lijkt dat we niet alles meteen begrepen hebben, want we hebben er alle tijd voor.

We beginnen met twee vragen over hetzelfde thema, namelijk de relatie tussen vrijheid en redding, waar het voorstel van de eerste avond over ging.

“Vrijdag heb je onze vrijheid gedefinieerd als noodzakelijk voor onze redding. Maar wat bedoel je met redding?”

“Ik zou beter willen begrijpen wat deze redding is, waarop je zo de nadruk gelegd hebt, want ik zie het als iets erg vers in de tijd, dat aan het eind van mijn leven zal komen. Waarom zou het nu interessant voor mij moeten zijn, in de uitdagingen van mijn dagen?”

Carrón. Juist vanwege datgene wat Davide zojuist gezegd heeft, is de redding het minst verre van ons leven, is ze het meest nabije. De grote genade die we ontvangen hebben is het nieuws dat God de afstand overwonnen heeft. Iets wat ver van ons gebleven zou zijn, of wat slechts met de toekomst te maken zou hebben gehad, is aanwezig geworden. En wij zijn hier juist omdat het aanwezig is geworden. Daarom zou je de ervaring die je beleefd hebt van je moeten afrukken om te zeggen dat de redding iets vers is. Wat moeten we nog groeien in ons bewustzijn van hoe de redding in het binnenste van ons leven is begonnen binnen te gaan en hoe ze het reeds vult met licht, met volheid, met vreugde, met dankbaarheid! Dat ze begonnen is binnen te gaan, dat zien we in de liederen die we zingen, die niet de muzikale ‘omlijsting’ zijn van de Geestelijke oefeningen, maar de uitdrukking van een menselijke ervaring die juist uit de nabijheid van deze redding geboren wordt. “Huil niet meer”, *Cry no more*, “om wat je gedaan hebt en niet gedaan had willen hebben”, zongen we. “Huil niet meer om wat je wilde en ongedaan gemaakt is. / Huil niet meer om de liefde waartegen je nee zei. / Huil niet meer: je was slaaf, en nu ben je kind”.¹⁷⁷

Wanneer ons bewustzijn van een Aanwezigheid die in ons leven is binnengegaan en het veranderde, minder wordt, dan lijkt de redding ons iets vers, en dan

¹⁷⁷ R. Veras-R. Maniscalco, “Cry no more”, in: *Canti*, op. cit., pp. 324-325.

overheerst in ons al het overige, onze projecten of onze wroeging, onze maten en onze beelden. Terwijl, wanneer de ontmoeting overheerst, we in ware, vervulde zin kunnen zeggen wat we zojuist in het lied gehoord hebben: “Als jij niet hier was / arme ik... / dan zou ik iets doods zijn / een gedoopte kaars / een nutteloze vrouw”¹⁷⁸ Want wie kan dit met waarheid zeggen? Over wie anders kunnen we dit zeggen dan over Degene die de afstand overwonnen heeft, die aanwezigheid geworden is in ons leven en die ons reeds nu de redding doet smaken? Als we niet uitgaan van de ervaring die we opgedaan hebben, kunnen we de betekenis van de gestelde vragen niet vatten. Daarom levert het Evangelie ons geen definitie van de redding, maar plaatst het ons voor de gebeurtenis ervan. Laten we nog een keer teruggaan naar het voorbeeld van Zaccheüs. Die man had het verlangen iemand te ontmoeten die zou kunnen antwoorden op die dorst waarop zelfs al het geld dat hij opgepot had, niet in staat was te antwoorden; die heel zijn ongeschiktheid, al zijn fouten zou kunnen vrijkopen. Daarom bevindt hij zich, zodra Jezus dicht bij hem komt en naar hem kijkt en het woord tot hem richt, tegenover een Aanwezigheid die hem bevestigt, hem waardeert, zoals in zijn leven nooit gebeurd was – en dat is voor hem het eerste teken van de nabijheid van de redding –, en krijgt hij een ervaring van overeenstemming met zichzelf, met zijn dorst, die hij zich nooit had kunnen voorstellen. Daaruit ontstaat zijn verlangen om te veranderen. Die ontmoeting bevrijdt hem van zijn gehechtheid aan zijn schat. Zaccheüs begint zich los te maken van wat hem tot dat moment het dierbaarste was, zijn geld: “Ik zal teruggeven wat ik afgepakt heb”. Het Evangelie vermeldt dat Jezus, nadat hij het huis van Zaccheüs was binnengegaan, zegt: “Vandaag is de redding dit huis binnengegaan”.¹⁷⁹ De redding was voor die mens dichtbij, echt dichtbij. Hoe wakkerder ons bewustzijn is van het drama van het leven, des te gemakkelijker is het de redding te herkennen. Nooit had Zaccheüs die vreugde ervaren. Het is dezelfde ervaring als die van Manzoni’s Ongenoemde, die van vreugde uitbarst in hevige snikken. En alles wordt anders, nieuw.

Er is een manier waarop we kunnen vragen “Maar wat bedoel je met redding?” die ons laat begrijpen dat we wel het woord bewaard hebben, maar het hebben losgemaakt van de ervaring van het leven. Wat heeft Giussani toch gelijk! “Wij christenen in het moderne klimaat zijn losgeweekt niet van de christelijke formules (niet direct), niet van de christelijke ritens (niet direct), niet van de wetten [...]. We zijn losgeweekt van het menselijke fundament”,¹⁸⁰ losgerukt van onze ervaring. En dan weten we niet meer wat de woorden betekenen.

¹⁷⁸ “Se tu non fossi qui [Als jij niet hier was]”, tekst en muziek M. Terzi en C.A. Rossi, 1966. Lied gezongen door Mina.

¹⁷⁹ Zie *supra*, pp. 53-54.

¹⁸⁰ Zie *supra*, pp. 16-17.

Daarom is de kwestie niet opnieuw uit te leggen wat de redding is, maar de vraag open te laten – onze menselijke vraag –, zodat we de betekenis ervan vanuit de ingewanden van het leven kunnen ontdekken! Niemand kan ons met woorden laten begrijpen wat de redding is, zoals niemand ons “op het droge”, met een uitleg, kan overtuigen om christen te zijn. Nooit!

Het christendom is geen logica, geen discours, geen lijst van dingen die gedaan moeten worden, maar een gebeurtenis. Om de wezenlijke relatie ervan met de vrijheid te begrijpen, zoals gevraagd werd in de eerste van de twee vragen, moeten we nogmaals naar Zaccheüs kijken. Nadat de redding zijn huis is binnengegaan, begint Zaccheüs op een heel andere manier te kijken naar wat een belemmering zou kunnen lijken, die ons zou doen uitroepen: “Maar moet ik mijn vrijheid nu nog gebruiken?!” Hoe zou hij daarop antwoorden? “Maar het is juist mijn vrijheid die ik in de ontmoeting met die Man in heel haar waarde ontdekt heb en die ik veel meer wil gebruiken!” Eindelijk een passie voor zijn vrijheid! Geen last van zijn vrijheid. Het christendom verheft onze vrijheid. En dan beginnen we een positieve blik op alles te hebben, vrienden! De redding is die blik die Zaccheüs bereikt heeft en die ook ons bereikt heeft, die het leven anders maakt en ons naar alles laat kijken met een ultieme positiviteit. “Mijn hart is blij omdat U, Christus, leeft”.

Prosperi. “Hoe kun je houden van en respect hebben voor de vrijheid van de ander, wanneer je je man ziet die, hoewel hij de ontmoeting heeft meegemaakt en reeds door Christus gegrepen is, geblokkeerd is en niet verlangt te veranderen? Ik ben ertoe gekomen deze vrijheid te haten. Hoe kun je hopen op redding, als je voor een muur staat die geen straaltje licht lijkt door te laten? En hoe kun je met tederheid en barmhartigheid tegenover de ander staan?”

Ofwel, met andere woorden gezegd: “Hoe kun je wachten op de vrijheid van een kind van je en die respecteren, wanneer je ziet dat hij zich in zijn leven in de nesten werkt en droevig en alleen is? Mijn verlangen is om hem gelukkig te zien. Ik vraag altijd om het wonder van een verandering, maar ik wacht er al te lang op dat zijn vrijheid zich gaat bewegen, en ik voel de bekoring Christus te vragen dat de verandering nu komt”.

Carrón. Vraag het! Vraag aan Christus dat ze gebeurt. Maar niet altijd vallen Gods plannen samen met die van ons, en niet altijd zijn de anderen ontvankelijk voor de genade die God hun geeft. Beide dingen zijn er. Achter de geformuleerde vragen zit heel de moeite die we hebben met onze eigen vrijheid en die van anderen, omdat de dingen niet gerealiseerd worden volgens het tijdspad dat wij in ons hoofd hebben. Daarom is het belangrijkste je te vereenzelvigen met God. Wie weet wat voor angstige spanning God moet ervaren wanneer Hij naar onze onhandige pogingen kijkt, wanneer hij ziet hoeveel weerstand we bieden? Hij wist reeds dat we weerstand

hadden kunnen bieden: vrije wezens scheppen is een riskante onderneming! Maar waarom haat God, ondanks alles, onze vrijheid niet en vaagt Hij haar niet weg van het aardoppervlak, maar bemint Hij haar – zoals jij houdt van de vrijheid van je kind – en laat Hij ons zien dat Hij haar telkens méér bemint? Omdat, zoals we gezegd hebben, zonder vrijheid de redding niet van *ons* zou zijn, en voor deze vrijheid is Hij bereid alles op te offeren. Wanneer jij je kind tegen de muur zou willen smijten omdat het 's nachts niet ophoudt met huilen of omdat het zo koppig is als een ezel, moet je alle hulpbronnen van je ik inzetten om dat niet te doen, enkel omdat je zijn vrijheid bemint. Anders dan God, haten wij dikwijls de vrijheid van de ander – en ook die van onszelf. Als de dingen niet gebeuren volgens onze plannen, dan denken wij dat onze man of ons kind niet vervuld zullen kunnen worden, hun weg niet zullen kunnen gaan volgens een plan dat anders is dan het onze. Dikwijls betrap ik mezelf erop dat ik aan wie mij dit soort vragen stelt, zeg: “Kun je je hand ervoor in het vuur steken dat de enige mogelijkheid dat het Mysterie jouw kind naar zijn bestemming brengt de manier is die jij in je hoofd hebt?” Ik heb nog niemand gevonden die bevestigend antwoordde! Gelukkig maar, het betekent dat we onze rede nog gebruiken als categorie van het mogelijke: we geven dus toe dat ons een lichtgaatje ontgaan zou kunnen zijn waardoor het Mysterie ons kind naar zijn bestemming kan brengen, zonder diens vrijheid te vertragen. Het is dus duidelijk dat de ware kwestie onszelf betreft: want hij zal het later zelf moeten uitvinden.

Wat doet God met de mens die wankelt, zijn leven compliceert, of de weg kwijtraakt? Hij komt dichtbij, net als jij doet met je kind: in plaats van het tegen de muur te smijten, het buiten te werpen, kijk je er opnieuw naar, begin je opnieuw en begeleid je het zoals je kunt, op de tast, en wacht je af. Waarom? Omdat het je kind is. In plaats van onze vrijheid te haten, is God mens geworden om voor ons gezelschap te worden, om voor onze ogen een Aanwezigheid te plaatsen die fascinerender zou zijn dan ons met onze eigen zaakjes bezig te houden, met alles waaraan we gehecht zijn of wat we ons zouden kunnen verschaffen. Als God ver weg is, kan iemand denken te doen waar hij zin in heeft. Maar wanneer God in je leven binnenkomt, zoals hij het huis van Zaccheüs is binnengegaan – niet dat Zaccheüs niet over God had horen praten, maar dat was een God die puur tot na te leven regels gereduceerd was –, dan maakt Zijn nabijheid een verandering mogelijk.

De kwestie is tegenover onze kinderen te staan zoals Jezus tegenover Zaccheüs stond toen Hij zijn huis binnenging. Telkens wanneer je moeite hebt met je vrijheid en met die van je kinderen, wanneer je niet weet wat je moet doen tegenover de aanwezigheid van je man of van je vrouw, stel je dan voor dat je tegenover hem of haar of je kinderen staat met dezelfde zekerheid waarmee Jezus, ongewapend, het huis van Zaccheüs is binnengegaan, zonder iets te forceren, zonder geweld: “Mag ik bij je thuis komen?” Maar om zó in dat huis binnen te gaan, om niet ten onder te gaan aan rigiditeit, aan nervositeit, aan angst, hoe zeker moet je daarvoor zijn

van je bestemming! Als we geen andere manieren zoeken om in de vrijheid van de ander “binnen te gaan” – of het nu die van je kind, je man of je vrouw is –, dan is dat omdat we niet zeker genoeg zijn. Want het is vanwege zijn zekerheid van de overwinning, die hij heeft vanwege zijn relatie met de Vader, dat Jezus tegenover onze vrijheid kan staan zonder haar te haten, en aan onze deur blijft kloppen. Hij klopt, en klopt, en klopt nogmaals. En Hij omhelst je, en Hij vergeeft je, en Hij neemt je aan, en Hij kijkt weer naar je. Wachtend, bedelend. Zonder gechanteerd te worden door je grillen en zonder jouw vrijheid uiteindelijk te gaan haten. Wie zou het niet fijn vinden, voor het geval dat hij de weg kwijt zou raken, in zijn leven een dergelijke aanwezigheid te vinden? Maar dat is wat ons overkomen is, we zijn hier juist vanwege de ontmoeting met deze Aanwezigheid die vergeeft, die opnieuw naar ons kijkt. Wie haar aanvaardt, begint, in de mate dat hij haar aanvaardt, de vrijheid van zijn kinderen te beminnen, zijn eigen vrijheid te beminnen. Het is vanwege de zekerheid die Jezus in het leven heeft binnengebracht dat wij, al strompelen we ook, onze vrijheid en die van onze kinderen kunnen beminnen.

Daarom is de fundamentele kwestie hoe we steeds zekerder kunnen worden van de verrijzenis van Christus, om niet te schrikken bij de eerste moeilijkheid, omdat alles reeds overwonnen is. Wij zijn kinderen van Iemand die verrezen is! En dus is de overwinning – dat wil zeggen onze redding – reeds begonnen. Hoeveel tijd deze overwinning nodig heeft om uit te dijen en aanvaard te worden door vrije mensen, vrijelijk: dat is in handen van een Ander, aan wie wij ons moeten toevertrouwen, zoals Jezus zich tot het laatste moment verlaten heeft op het plan van een Ander: “Vader, vergeef hun, want ze weten niet wat ze doen”.¹⁸¹ Voor ons verschilt het alternatief niet van dat waarmee Jezus zich heeft moeten meten. Als wij niet de zekerheid hebben die Jezus heeft van Zijn relatie met de Vader, dan worden we kwaad, trekken we net als Petrus ons zwaard en explodeert het geweld op allerlei manieren. Maar Jezus laat onze hand zakken, zoals hij met Petrus deed: “Steek je zwaard op zijn plaats, want al degenen die het zwaard opnemen, zullen door het zwaard sterven. Of denk je dat ik mijn Vader niet kan bidden en Hij me niet onmiddellijk meer dan twaalf legioenen engelen ter beschikking zou stellen?”¹⁸² “Vader, vergeef hun want ze weten niet wat ze doen”, en Hij verlaat zich vol zekerheid op het plan van zijn Vader.

Prosperi. “Je hebt gezegd dat we ons moeten openen voor onszelf, met sympathie naar het menselijke kijken dat er in ons is, serieus nemen wat we meemaken, en dat dit werk cruciaal is. Maar betekent dat, dat alles van mij goed is? Wat betekent ‘met heldere blik’ naar de ervaring kijken, zoals don Giussani zegt? Wanneer heel mijn menselijkheid opbloeit, word ik gegrepen door een verschrikkelijke angst, ben ik doods-

---

¹⁸¹ Luc 23,34.

¹⁸² Mat 26,52-53.

benauwd om ernaar te kijken, om het te aanvaarden, om iets anders binnen te laten gaan, alsof ik het risico loop een subtiel evenwicht dat ik me geconstrueerd heb, te verstoren. Hoe is het mogelijk met eenvoud mee te gaan met deze beweging van mijn menszijn dat naar boven komt, zonder erdoor overweldigd te worden?"

Carrón. Het was een van de spectaculairste gevolgen van mijn ontmoeting met de beweging: te ontdekken dat ik mijn menszijn kon beminnen, zoals ik denk dat eenieder van jullie gebeurd is wanneer hij het voorwerp geweest is van een liefde: jullie hebben de ervaring opgedaan van iemand die geen aanstoot nam aan het menselijke dat er in jullie was en die jullie omhelsde zoals jullie waren. Maar in iedereen komt er op een gegeven moment een maat binnen: als we voorbij bepaalde grenzen gaan, worden ze ons moe, net zoals we onszelf moe worden. Alleen Christus kijkt met een niet te reduceren sympathie naar onze menselijkheid. Daarom hebben we Zijn aanwezigheid herkend en blijven we dat doen. En het is enkel de relatie met Zijn aanwezigheid die ons met sympathie naar het menselijke kan laten kijken dat er in ons is. Tot ik don Giussani ontmoette, had ik nooit horen zeggen: wat is mijn menselijkheid menselijk!¹⁸³ Sindsdien heb ik mijn menselijkheid niet zonder deze liefde kunnen bekijken. Het is geen probleem van inspanning: het is een probleem van liefde voor mijn menselijkheid! Want we zijn goed gemaakt. Om sympathie te hebben voor onze menselijkheid moeten we ernaar kijken in haar oorspronkelijkheid, zoals God haar gemaakt heeft, want zij blijft precies zoals God haar gemaakt heeft, vrienden! Zelfs de erfzonde en de invloed van de samenleving kunnen niet verhinderen dat onze menselijkheid, wanneer ze aanloopt tegen iets wat met haar overeenstemt, het kan herkennen. Vanwege de erfzonde is onze natuur gewond, maar niet vernietigd ("De menselijke natuur is niet geheel verdorven",¹⁸⁴ zegt de Catechismus, zij "behoudt het verlangen naar het goede"¹⁸⁵). Anders zou er geen christendom geweest zijn, en zouden wij vandaag niet hier zijn. Juist het feit dat wij hier zijn, getuigt ervan dat onze oorspronkelijke menselijke natuur niet uitgewist is en dat onze menselijkheid goed gemaakt is! Enkel als wij er op deze manier naar leren kijken, kunnen we haar beminnen. Want zij laat mij U herkennen, o Christus! Geen begane fout kan mijn menselijkheid verhinderen Christus te herkennen wanneer Hij voor mijn ogen verschijnt, niets kan mijn menselijkheid verhinderen opnieuw te trillen voor Zijn aanwezigheid, wanneer ik aanloop tegen dat verschijnsel van menselijk anders-zijn waarin Christus nu aanwezig wordt. Hoe dikwijls hebben we het in ons leven betrappt! Dan begrijpt iemand de natuur en de waarde van zijn menselijkheid: zij is gemaakt om Hem te herkennen, ze is gemaakt om vervuld te worden van Zijn aanwezigheid.

¹⁸³ Vgl. L. Giussani, *Affezione e dimora [Affectie en verblijfplaats]*, Bur: Milano 2001, p. 42.

¹⁸⁴ *Catechismus van de Katholieke Kerk*, n. 405.

¹⁸⁵ *Ibid.*, n. 1707.

Toen ik don Giussani ontmoette die op deze manier naar zijn eigen menselijkheid keek, heb ik eindelijk begrepen waarom mijn menselijkheid zo belangrijk was en ben ik begonnen haar te beminnen. Niet dat ik sindsdien niet meer gevallen ben of niets meer gereduceerd heb – integendeel! –, maar mijn waardering voor de menselijkheid die in mij is, is niet meer weggegaan. Dikwijls moet ik tegen mensen zeggen: “Je moet naar jezelf kijken zoals ik naar je kijk, anders bekijk je je niet goed, maar bekijk je je verkeerd”. Ik zeg dat niet omdat ik mij deugdzamer of beter voel, maar eenvoudigweg omdat ik kijk zoals er naar mij gekeken is. Het probleem is of wij iemand ontmoeten die goed naar ons kijkt, met de blik die Jezus had voor Zaccheüs. Dat wil niet zeggen dat we een stempel krijgen om alles wat we doen te rechtvaardigen. Nee, nee, nee, daar gaat het niet om. Rechtvaardigingen zoeken voor wat we doen is voor dommeriken. Ik wil niet dat iemand iets rechtvaardigt van wat ik doe (vooral mijn fouten niet). Ik wil dat iemand naar mij kijkt omwille van wat ik oorspronkelijk ben en mij een oorspronkelijke blik op mijn menselijkheid kan teruggeven, zoals Jezus. Daarom gaat Hij welk duister dan ook, het huis van welke Zaccheüs ter wereld dan ook binnen met een ultieme sympathie. Christus laat zich niet insluiten door onze reducties, Hij weet dat er achter Windows nog DOS zit, dat wil zeggen dat achter de schijn van de dingen, achter al Zaccheüs’ fouten, er een hart zit, er een menselijke structuur zit die op Hem wacht en die Hem kan herkennen. Daarom, geen angst, vrienden! Er is op aarde iemand verschenen in wiens gezelschap ik naar alles kan kijken, ook naar wat ik met moeite onder ogen zie. Naar alles, zonder aanstoot te nemen. Het is het voorbeeld dat enkele van jullie brieven geven die ik juist dezer dagen ontvangen heb, en die ik omwille van de discretie niet voorlees: zodra iemand deze blik op zichzelf waarneemt, al is het er één tussen twintigduizend, dan begint hij oprecht, positief naar zijn menselijkheid te kijken, zelfs naar wat hem jarenlang niet lukte zelfs maar aan zichzelf toe te geven. Om te kunnen spreken tot het menszijn van eenieder van ons, zijn er geen “persoonlijke” ontmoetingen in een privéruimte nodig. Don Giussani sprak in het openbaar, tegenover iedereen, maar wanneer ik naar hem luisterde was het alsof hij zich rechtstreeks tot mij wendde, en dat bevrijdde me. Wat het meest helpt op persoonlijk niveau, is wat publiekelijk en tot allen gezegd wordt, zei don Giussani.¹⁸⁶ De persoonlijke dialoog is

¹⁸⁶ “Houd in gedachten dat als iets wat een autoriteit jullie zegt je niet raakt, je niet persoonlijk bereikt, als een persoonlijke opmerking, wanneer hij tot iedereen spreekt, dat het dan niet waar is. Ook wanneer je in zijn studeerkamer bent, zo vol vriendschap en tederheid en affectie... dat is flauwekul. Geestelijke leiding kan een ‘schouderklopje’ zijn, als het nodig is, maar ze kan niet het feit vervangen dat de relatie tussen de autoriteit en de persoon (die zijn gesprekspartner is – niet de groep), juist gebeurt wanneer hij tot iedereen spreekt, niet wanneer hij tot het individu spreekt. Tot het individu zal hij misschien spreken om een onvermogen van het individu om de dingen toe te passen, te compenseren; hij zal hem in deze zin helpen. [...] Maar – houd dat in gedachten – de persoonlijke dialoog die we moeten verkiezen is die welke publiekelijk gebeurt, gericht tot iedereen” (L. Giussani, *Dall’utopia alla presenza...*, op. cit., p. 384).

niet om ons korting te geven. Wat ik moet zeggen, zeg ik tot iedereen. En de mensen voelen zich hierdoor bevrijd. Wat waar is, wat helpt om te leven, dat kunnen we zeggen ten overstaan van iedereen, zodat we samen kunnen kijken naar wat ons gebeurt, en elkaar helpen om de weg te gaan.

Prosperi. “Op welke voorwaarden loopt de spanning om loyaal te zijn aan jezelf niet het risico gereduceerd te worden tot een voluntaristische inspanning? Het antwoord aan Christus is enkel mogelijk vanwege het enthousiasme over een gekregen omhelzing. Toch heb je toegevoegd dat het niet iets automatisch is. Hoe de angst om weerstand te bieden te overwinnen? Hoe is het mogelijk je werkelijk toe te vertrouwen aan het initiatief van een Ander?”

Carrón. Om deze dingen te begrijpen hoeven we alleen maar te kijken naar hoe ze ontstaan. Wanneer ze van binnenuit de ervaring ontstaan, zijn ze geen voluntaristische inspanning: wanneer er een beslissende ontmoeting gebeurt, ben ik het die de blik die mij bereikt heeft, niet wil kwijtraken. Kijk naar jullie ervaring: wanneer je verliefd wordt, ga je niet – ik zeg maar wat – met haar of hem naar de bioscoop vanwege een voluntaristische inspanning. Of wanneer een voetbalsupporter naar de wedstrijd van zijn team gaat – ik zeg niet welk team, anders wordt het dadelijk vechten! –, doet hij dat dan vanwege een voluntaristische inspanning? Als iemand hem zou vragen: “Wat ga je in het stadion doen, als het gaat regenen is het er koud en de wedstrijd zie je ook op tv?”, dan zou hij zeggen: “Jij begrijpt er echt niets van! Het is totaal anders!” Het is een spanning die bij hem van binnenuit ontstaat, geen voluntarisme: de supporter wil het niet missen bij de wedstrijd zelf te zijn! En het is niet dat hij geen moeite doet. Hij moet veel meer moeite doen dan wanneer hij thuis op de bank naar de tv zou blijven kijken. Laten we de dingen niet door elkaar halen: het feit dat iemand alles op alles zet, vrijelijk, is helemaal niet hetzelfde als een voluntaristische inspanning, want anders zou het alternatief zijn niets meer te doen. Nee, nee, nee! Wie niets doet, heeft niets wat hem passioneert, bemint niets. Dat is het punt. Hoe meer iemand ergens van houdt, des te minder is zijn geste voluntarisme. Wanneer deze liefde ontbreekt, blijft elke handeling extrinsiek, als iets toegevoegds: ik doe het omdat het niet anders kan, anders geven ze me aan het eind van de maand geen geld, of omdat ik een tol moet betalen, anders accepteren ze me niet. Maar dit gebeurt uit gebrek aan liefde. Wanneer daarentegen iemand een liefde ziet ontstaan, wanneer iemand omhelsd wordt, wordt alles heel gemakkelijk; zelfs wie weerstand biedt, geeft zich op zeker moment over, en dan barst hij – zoals de Ongenoemde – in hevig snikken uit. Toegeven, geen weerstand bieden, is je verlaten op een liefde, zoals je kind dat zich op een gegeven moment in je armen overgeeft. Het probleem is hoeveel tijd we nodig hebben om ons over te geven. Het kost meer – zeg ik altijd – om weerstand te blijven bieden dan om ons over te geven. Maar het is de strijd die

eenieder van ons moet leveren, waarop God geen voortijdige antwoorden wil geven. Hij wacht, wacht, wacht, als een bedelaar, aan de deur van ons ik.

Prosperi. “Dat de armoede een zaligheid is, is een duizelingwekkende ontdekking geweest. Waarom nemen we in onze ervaring de armoede waar als een onwenselijke kwetsbaarheid, in plaats van als een bevestiging van de afgelegde weg?”

Carrón. Wij kijken naar deze kwetsbaarheid zonder echte aandacht voor de ervaring. Ons ideaal, ons *desideratum*, is niet kwetsbaar te zijn, omdat we – haast zonder het te merken – de redding opvatten als geen dorst meer hebben, als een afschaffing van het verlangen. Maar wat voor redding zou het zijn die ons zou beroven van ons verlangen? We zouden het geen redding kunnen noemen. Daarom is de verdieping van ons verlangen, van onze menselijkheid, juist het heldere teken van de waarheid van Christus. Wanneer het christendom verdwijnt als relevante factor in de geschiedenis, begint men het verlangen inderdaad opnieuw te vrezen, zoals vóór het christendom. In een artikel uit 2016 dat *Avvenire* opnieuw gepubliceerd heeft, stelt de onlangs overleden filosoof en essayist Tzvetan Todorov met betrekking tot de Verlichting betekenisvol: “In de Verlichting ontbreekt de maat, waardoor het gevaar van *hybris* altijd op de loer ligt. [...] Wat betreft de Verlichting spijt het me niet voldoende waakzaam te zijn geweest en, in de blijdschap veel van hun ideeën te delen, niet gewaakt te hebben voor hun mateloosheid”.¹⁸⁷ Het lijkt haast een uitnodiging om de “mateloosheid” van het verlangen te reduceren. Het menselijke verlangen is mateloos, en als zodanig is het iets gevaarlijks voor het leven van de mens, een *hybris*: het moet geredimensioneerd, onder controle gehouden worden. Dat wil zeggen, omdat we geen passend antwoord vinden voor de oneindigheid van ons verlangen, wordt het enige alternatief om niet teleurgesteld te raken, er de draagwijdte van te reduceren. Enkel het oneindige dat mens geworden is, enkel Christus, is in staat het verlangen te redden volgens heel zijn weidsheid, juist omdat Hij is staat is ermee overeen te stemmen. Dat Christus ons verlangen voortdurend opnieuw wakker maakt en lanceert is daarom het heldere teken van Zijn waarheid. Wij daarentegen denken: “Maar hoe kan het dat ik, na Christus ontmoet te hebben, nog steeds deze verlangens heb?” Gelukkig maar dat je ze nog hebt, want juist dat toont aan dat Christus het antwoord is op onze menselijkheid! Enkel wat eraan beantwoordt, het goddelijke, kan heel jouw menselijkheid, heel jouw passie, heel jouw nostalgie, heel jouw verlangen, heel jouw oorspronkelijke armoede levend houden. Dan wordt de armoede wenselijk, komt ze op ons over als een duizelingwekkende ontdekking. Of zou je er de voorkeur aan geven, zoals ik altijd zeg, geen heimwee te hebben naar

¹⁸⁷ T. Todorov, “Todorov e le ombre dei Lumi [Todorov en de schaduwen van de Verlichting]”, in: *Avvenire*, 7 maart 2017, pp. 1,24.

de persoon van wie je houdt? De dag waarop je je heimwee naar hem of haar zou kwijtraken, zou het einde zijn! Het meest onverbidelijke teken dat het afgelopen is, is juist het feit dat je op zeker moment hem of haar niet meer mist.

Enkel Christus maakt het voortdurend opnieuw wakker worden van het verlangen mogelijk: dat is het duidelijkste teken van Zijn anders-zijn en van Zijn waarheid. Hij is als enige in staat het menselijke verlangen te redden zonder het te reduceren. Alle anderen, de andere posities moeten in de grond – en hierin toont zich hun gebrekkigheid – iets, een deel van de menselijke ervaring censureren: op de een of andere manier wordt datgene waarop men geen antwoord weet, gecensureerd; aangezien het verlangen te groot is, probeert men het te censureren – als dat lukt. Maar wie lukt het zijn verlangen naar believen te censureren? Probeer het maar! Wanneer jullie alle pogingen gedaan hebben, weet dan dat er een alternatief is: het heet Jezus, de enige die in staat is het verlangen wakker te houden zonder iets te hoeven censureren.

Prosperi. Juist, precies dit laatste wat je gezegd hebt, raakt het punt dat het grootste deel van de vragen opgeroepen heeft. Christus laat het verlangen groeien, reduceert het niet; wij voelen onze verlangens toenemen en dat is het teken van een houding van armoede. Tegelijkertijd heb jij gisteren gesproken over het feit dat armoede betekent: de dingen op een andere wijze bezitten. Hoe gaan deze twee zaken samen, dus het feit dat deze armoede een ultieme onthechting van de dingen impliceert, waardoor ik uiteindelijk nergens aan gehecht ben, en het feit dat ik toch verlang? En dat ik dus vooral naar de dingen waarvan ik meer houd, zoals ook jij net zei, méér wil kunnen verlangen. Dit geldt voor de affecties en het geldt ook voor onze projecten: waarom zou het verkeerd moeten zijn om plannen te maken in je leven? Ik lees twee vragen voor die het probleem illustreren.

“Als we alles achterlaten om Hem te volgen, wat komt er dan terecht van de bijzondere verlangens en verwachtingen in het gezin, op het werk, die we elke dag proberen te verwezenlijken? Hoe kan ik me onthechten van de projecten die ik toch moet nastreven?”

“Wat voor relatie is er tussen de armoede en het werk? Ik neem de onthechting waar als afbreuk doen aan wat de omstandigheden me vragen, ik stel me de onthechting haast voor als iets negatiefs”.

Carrón. Deze vraag is ook tijdens de Geestelijke oefeningen van de studenten krachtig naar boven gekomen. Het was de eerste vraag van de assemblee: “Als mijn verlangen in de grond veel groter is dan wat ik me voorstel, als mijn verlangen enkel in U, o Christus, vrede vindt, waartoe dienen dan alle andere dingen? Waarom moet ik tijd verliezen met de dagelijkse en bijzondere verlangens die ik in mezelf aantref?” Ik hoefde maar een vraag te stellen aan het meisje dat hiermee kwam aanzetten, om alles om te draaien: “Ben je weleens verliefd geweest?” “Ja”. “En toen je verliefd was,

welke waarde kregen de andere dingen toen? Raakten de concrete dingen en de hele rest van jouw leven gediskwalificeerd?" "Nee". "Hoe zit het dus? Wat voor ervaring doe je op wanneer je verliefd wordt? Worden de andere dingen dan gereduceerd of op een voetstuk geplaatst?" "Ze bloeien op".¹⁸⁸

Zien jullie? Christus beminnen, een uitzonderlijke aanwezigheid beminnen, die dus eindelijk overeenstemt met het verlangen, laat het verlangen niet minder worden en evenmin de waarde van de plannen of van de werkelijkheid. Integendeel, het verheft alles. Hoe meer Christus in het leven binnengaat, des te interessanter maakt Hij alles. "In de ervaring van een grote liefde", zei don Giussani ons altijd, met de woorden van Guardini, "wordt alles een gebeurtenis in de omgeving ervan"!¹⁸⁹ Zelfs de banaalste dingen krijgen een unieke draagwijdte. Christus beminnen betekent niet iets te ontkennen. Maar juist omdat Christus mijn hart op een absoluut onthutsende manier vervult, met een zodanige overvloed dat ik mezelf niet eens kan verklaren hoe het mogelijk is, ben ik vrij van al mijn projecten. Ik zet me aan de arbeid als nooit tevoren, ik zet alles op alles, ik maak plannen waarbij ik heel mijn intelligentie, mijn affectie, mijn verlangen, mijn intuïtie inzet, maar ik ben vrij, want ben niet afhankelijk van wat ik doe, om blij te kunnen zijn. Met betrekking tot ons werk zie je dat duidelijk: in de heidense wereld was het werk iets wat absoluut geen waarde had, het was dan ook voorbehouden aan de slaven. Wie het zich kon veroorloven, werkte niet. Het werk had een totaal negatieve bijklank. Wie heeft een nieuwe blik op het werk geïntroduceerd? Christus, toen Hij zei dat ons werk deelnemen is aan het werk van God. Er bestaat geen grotere valorisering dan deze. Daarom beleeft, wie niet van zijn werk houdt, de armoede niet. Sterker nog, in Gods plan is het werk het instrument om de mens te "dwingen" ten dienste te staan, in functie te zijn van iets groters dan hemzelf. Don Giussani maakt de vergelijking met de liefde: God laat je verliefd worden, opdat je uit je egocentrisme zou komen. Op dezelfde manier laat God ons uit de egocentrische bevestiging van onszelf komen door ons te dwingen "te werken voor". Maar de bekoring die zich aandient, is: je werk te bezitten. Daarom heeft Christus de armoede geïntroduceerd, als een onthechtheid in het werk, als een onthechtheid in de relaties, of, zo jullie willen: heeft Hij een vrijheid geïntroduceerd. Je zou maar op heterdaad hoe-

¹⁸⁸ J. Carrón, *A te si volge tutto il mio desiderio [Naar jou gaat heel mijn verlangen]*, Nuovo Mondo: Milaan, januari 2017, pp. 36-37.

¹⁸⁹ "Zoals de reeds vele malen door mij geciteerde Romano Guardini zei in die prachtige zin (de mooiste zin die ik hierover gehoord heb, en de meest synthetische): 'In de ervaring van een grote liefde worden alle dingen een gebeurtenis in de omgeving ervan'. Het grote, waardoor alles een gebeurtenis in de omgeving ervan wordt (dat wil zeggen dat het erdoor bepaald wordt), is het geloof. [...] en het geloof is die Aanwezigheid erkennen: Christus is de inhoud van het geloof" (L. Giussani, *Certi di alcune grandi cose [Zeker van een paar grote dingen]. 1979-1981*, Bur: Milaan 2007, p. 398).

ven te betrappen wat er gebeurt wanneer Christus ons leven binnengaat – daarom onderstrepen we termen als “binnen”, “immanent”, “U herkennen binnen mijn ervaring” –: Hij laat je je met beide handen op je werk storten en tegelijkertijd maakt Hij je vrij. Het is het hoogste wat iemand zich kan voorstellen: totaal met iets aan de gang, bezig gaan, je engageren, en tegelijkertijd vrij blijven, zonder dat dit betekent wat er is niet op waarde te schatten. Het is fundamenteel. Want wat is het probleem? Onze verkeerde gehechtheid aan ons werk. Zozeer dat wanneer we het kwijtraken – aangezien we een beeld hebben van wat we in de hand hebben, een beeld van onze rol – we enorme moeite hebben een ander soort werk te accepteren, omdat onze consistentie lag in de functie die we bekleedden, in de rol die we hadden, in het geld dat we verdienden, enzovoorts. En in plaats van Christus ons te laten bevrijden uit de kooi van deze beelden, en Hem ons toe te laten staan weer opnieuw te beginnen waar het kan, geven we er de voorkeur aan het enorm zwaar te hebben. Wie mensen begeleidt van wanneer ze hun baan verliezen tot wanneer ze een nieuwe baan vinden, ziet dat heel goed; de grote moeite die ze moeten doen hangt niet af van het feit dat ze de noodzakelijke *skills* niet hebben om ander werk te vinden, maar van het feit dat ze een mentaliteitsverandering moeten ondergaan: ze moeten arm worden, zich onthechten van het beeld dat ze hebben, anders zal het hun niet lukken in deze situatie van epocale verandering. Maar het probleem is niet het tijdperk waarin we leven, maar het feit dat we op een bepaalde manier aan ons werk gehecht zijn.

Prosperi. De laatste serie vragen betreft het laatste deel van de les van gisterenmiddag, dat wil zeggen het beeld van onze Fraterniteit en onze gestes.

“Dikwijls komt in mij een vraag naar boven over de gestes die we samen doen. Wat stellen we voor? Hoe stellen we het voor? Wat voor bewustzijn hebben we van de diepe beweegredenen waarom we momenten van *communio* zoeken? Hoe kan ik verifiëren of ze mij en de anderen van nut zijn, dat wil zeggen of we elkaar op dat zo overeenstemmende niveau dat je aan het eind van de middagles beschreven hebt, aan het helpen zijn? Waaruit ontstaat een geste en wat maakt het een geste van bewustzijn?”

“Wij zijn pas sinds kort bij de Fraterniteit en hebben nog geen groepje. Met welk criterium kunnen we de vrienden van het Fraterniteitsgroepje kiezen?”

“Hoe kunnen we elkaar in het Fraterniteitsgroepje helpen steeds meer gezelschap te zijn?”

Carrón. Juist om elkaar te kunnen helpen heb ik onderstreept dat we ons menszijn niet achter mogen laten als we op weg zijn, alsof ons religieuze zintuig, of ons hart, iets was wat aan het begin van nut is, maar later, als we de ontmoeting eenmaal gehad hebben, niet meer.

De Fraterniteit heeft, zoals we gezegd hebben, een heel eenvoudig doel: elkaar te helpen te wandelen in het leven, en of dit gebeurt kunnen we elke keer dat we bij elkaar komen verifiëren. Elke keer verifiëren we of de gestes ons helpen om te wandelen of niet. Wij weten uitstekend onderscheid te maken tussen wanneer we de lauden verstrooid bidden en er niets gebeurt en wanneer we bidden terwijl we aanwezig zijn bij wat we zeggen en er iets gebeurt. Vrijdagavond, aan het begin van de Geestelijke oefeningen, wilde ik dat we, eenmaal binnen, meteen samen zongen: het was een poging tot dit aanwezig zijn bij wat er gebeurt. Zoals het lied van vanochtend,¹⁹⁰ voor het *Angelus*, het doel had ons te helpen ons opnieuw bewust te worden van het feit dat we als een lege kruik zijn. Wij “gaan” dikwijls de gestes mechanisch “binnen”, met de haast om ze af te krijgen, denkend: “We moeten dit doen omdat we bij CL zijn, we moeten dit doen omdat ze ons geleerd hebben het *Angelus* te bidden” (herinneren jullie je de “tol” waar don Giussani over sprak?), dat wil zeggen we voeren ze uit alsof we er zelf niet waren, en daardoor verandert het *Angelus* – net als welke andere geste dan ook – niets in ons. Denk je eens in als je, in plaats van mechanisch de zaal binnen te komen, een halve minuut zou nemen om tegen jezelf te zeggen: “De pijn die ik voel, de moeilijkheid die ik heb, de last die ik moet dragen, de rotdag die me wacht...” en daarna het *Angelus* zou bidden met dit bewustzijn. Ik daag jullie uit om te verifiëren wat er dan zou gebeuren.

Hetzelfde gebeurt met de Fraterniteit. Wanneer besef ik de waarde ervan? Wanneer ik zie dat ze mij helpt. De Fraterniteit zou een plaats moeten zijn waar eenieder zichzelf kan zijn, waar hij zijn moeite kan neerleggen, waar hij zich geholpen voelt door het eenvoudige feit dat hij eraan deelneemt, zozeer dat hij veranderd teruggaat naar huis. Wat voor zin zou het anders voor ons hebben? Maar het is onwaarschijnlijk dat dit gebeurt wanneer we er verstrooid heen gaan, losgeweekt van ons menselijke fundament, zoals we gisteren zeiden. Dat moment vergt dat wij onze menselijkheid niet “parkeren”, dat we er helemaal op gericht zijn dat het nuttig is voor ons en voor alle andere vrienden met wie we daar zijn. Een geste als de geste die we nu samen beleven is bijvoorbeeld een grote oefening in menselijkheid: in de mate dat we er bij zijn, ons engageren, aanwezig zijn, want zonder vrijheid is de redding onmogelijk. Daarom ben ik begonnen met die prachtige tekst van Péguy. God wil dat wij meewerken aan onze redding, anders wordt ze nooit van ons. Als iemand zich dus niet engageert en niet verifieert of de dingen die hij in de Fraterniteit beleeft, hem helpen, dat hij dan niet naderhand aan mij komt vragen of hij blij is of niet. Dat zien jullie zelf, allereerst! Het is niet zo dat we plotseling niet meer het criterium hebben om datgene te beoordelen wat we doen wanneer we bij elkaar komen!

Rest nog één vraag. Met welk criterium kunnen we ons Fraterniteitsgroepje kiezen? Uiteindelijk betekent kiezen, voor ons die iets ontmoet hebben: herkennen.

¹⁹⁰ A. Mascagni, “Al mattino [‘s Ochtends]”, in: *Canti*, op. cit., p. 180.

Wij hebben niet aan de schrijftafel besloten wat er overeenstemde met de behoeften van ons hart: we zagen het vóór ons en hebben het herkend. Wij hebben gehoorzaamd. Wat is dus het criterium om je Fraterniteitsgroepje te kiezen? Te erkennen welke personen je het meest helpen om datgene wat je voor je leven wilt, te verwezenlijken, om datgene te volgen wat je blij maakt. Of bepaalde weggezellen je helpen, ontdek je zelf. Het Mysterie hoeft je geen engel te sturen om het je te laten begrijpen, noch hoeft je het aan mij te vragen. Het is de Heer die je leven laat trillen door middel van deze vrienden, door je ze te laten ervaren als een hulp voor je weg. Dan is het gemakkelijk: het gaat erom mee te gaan met datgene wat het Mysterie ons laat ervaren, zoals gebeurd is toen we de Fraterniteit gevolgd hebben. Het criterium dat me hier laat zijn is hetzelfde criterium om mijn Fraterniteitsgroepje te kiezen.

Werk ze, iedereen.

Tijdens de door don Julián Carrón geprekeerde Geestelijke oefeningen van de Fraterniteit te Avila in Spanje had op zondag 7 mei een slotassemblee plaats, waarvan we drie vragen met de antwoorden publiceren.

Je hebt gezegd dat we een weg moeten afleggen om onze menselijkheid te ontdekken als vitale aanwezigheid en de kreet waar te nemen waaruit we bestaan. Je hebt ook gezegd dat de eerste stap is ons te openen voor onszelf en met sympathie naar onszelf te kijken. In werkelijkheid vind ik het ook moeilijk te begrijpen wanneer je spreekt over de oprechte ervaring als vertrekpunt, wanneer je me oproept niet stil te blijven staan bij deelsensaties, naar de bodem te gaan van mijn echte noden, die ik bijvoorbeeld kan herkennen wanneer ik pijnlijke ervaringen beleef, die inderdaad die behoefte aan betekenis opnieuw wakker maken die alleen Christus kan vervullen. Ik zou dit alles beter willen begrijpen.

Julián Carrón. Mag ik je een vraag stellen?

Ja.

Nu je toch hier bent, wil ik ervan profiteren om met je te dialogeren. Heb je in je leven weleens de ervaring gehad iets op te merken wat je nooit eerder opgemerkt had? Je moet uitgaan van je ervaring. Mij interesseert niet jullie vragen te beantwoorden (ik zeg het jullie altijd), maar jullie te helpen te begrijpen hoe jullie zelf kunnen antwoorden. Herinner je je een moment waarin je verrast iets vatte wat er al was, maar wat je eerder niet zag?

Jawel.

Dit is het vertrekpunt. En wat maakte dat je het kon zien? Waar heb je die blik geleerd? Dat wil zeggen, wat heeft ervoor gezorgd dat je die blik kon hebben waar je me nu rekenschap van vraagt?

Allereerst, door te luisteren naar iemand die me zei dat je op een andere manier naar de dingen kunt kijken.

En waar heb je dat gehoord? Op de universiteit, tijdens je yogales, in de bioscoop?

Nee. Hier, bij jullie.

Het feit is, vrienden, dat de geschiedenis echt concreet is! Wanneer we spreken over een bijzondere geschiedenis, hebben we het over een specifieke plek. Jij hebt die ervaring hier beleefd. Waarom hier? Als jullie dit werk met de betrekking tot de dingen die jullie overkomen niet doen, zullen jullie geen antwoord vinden op jullie vragen, want dan blijft alles een abstractie. Waarom hier, volgens jou?

Omdat jullie zo kijken.

Wij, en waarom wij? Wat hebben wij dat de anderen niet hebben? Je zult veel andere personen in je leven ontmoet hebben, maar waarom heb je alleen met ons deze ervaring gehad? Wat hebben wij dat anders is?

Ik krijg de rillingen als ik het zeg, maar het is alsof jullie Christus dichterbij hebben.

Hebben wij Christus dichterbij ons of is Christus hier?

Hij is hier.

Dit is ons grote probleem. Als we dit niet begrijpen, begrijpen we de natuur van het christendom niet, en wordt alles een grote abstractie. De Samaritaanse vrouw had in haar leven veel mensen ontmoet, maar kon pas werkelijk naar haar dorst kijken toen ze zich tegenover Hem bevond. De vrouw die aan bloedvloeingen leed had vele artsen bezocht en niemand was in staat geweest haar te genezen. Dit had haar zoektocht niet geblokkeerd, en inderdaad was ze blijven zoeken. Aangezien ze niet kon opgeven, omdat het leven drong, omdat ze leed, omdat ze pijn had, omdat ze wist dat er de mogelijkheid voor haar was om beter te worden, is ze, toen ze hoorde spreken over een reëel, concreet, historisch iemand die bepaalde dingen deed, vol verlangen aan komen rennen om ook maar de zoom van zijn kleed aan te kunnen raken. Wie heeft gemaakt dat zij tegenover haar ziekte kon staan zonder ze te censureren? Moest ze haar ziekte soms censureren om met Christus in relatie te kunnen treden? Nee, het was juist haar ziekte die haar ertoe dreef met Christus in relatie te treden, niet het wegdenken ervan. Ook al omdat ze het helemaal niet kon wegdenken, ze voelde in zich de pijn ervan, ze kon 's ochtends niet opstaan zonder de dringende behoefte te voelen een antwoord te vinden op die situatie. Hoe anders zou het leven van eenieder van ons zijn als we deze pijn of deze ziekte zouden voelen! De pijn drong haar vanbinnen. En dit dreef haar ertoe Hem te zoeken. Maar ze kon haar ziekte totaal in ogenschouw nemen, zonder behoefte haar eigen menszijn te reduceren, enkel tegenover Zijn aanwezigheid. Deze

complete blik op haarzelf heeft ze geleerd door tegenover een Aanwezigheid te staan; een complete loyaliteit jegens zichzelf, jegens haar ware behoefte, is mogelijk geworden enkel tegenover een Aanwezigheid. Zoals ook ons gebeurt: wanneer we de aanwezigheid van Christus niet voor ogen hebben, zijn we niet in staat naar onze pijn te kijken.

Jaren geleden schreef Rosa Montero een artikel in *El País* waarin zij een episode van haar leven beschrijft en op zeker moment zegt: “Verlangen is altijd een ongeluk”. Daarom is het beter je eigen verlangen niet onder ogen te zien. En ze voegt eraan toe: “Verlangen is altijd een probleem, en nog meer wanneer je verlangens zich verwezenlijken”. Dan citeert ze de heilige Theresa – en hoe zouden we haar hier in Avila niet kunnen citeren? “Er worden meer tranen gestort vanwege verhoorde gebeden dan vanwege niet verhoorde”. Waarom? Omdat wanneer iemand een antwoord krijgt en beseft dat het niet voldoende is, het probleem dan begint. Als ik verwacht dat iemand een verlangen van mij bevredigt, en die iemand komt, maar in werkelijkheid wordt mijn verlangen niet opgelost, dan groeit het probleem in plaats van minder te worden. “Daarom, vanwege dit tot het uiterste drijvende gebrek aan betrouwbaarheid van onze verlangens en vanwege hun oneindige vermogen om ons op de een of andere manier te verwonden, doceren sommige oosterse religies en filosofieën, ze geheel af te wijzen”. In dit tijdperk zijn we aan het terugkeren naar bepaalde religies die, om het lijden te voorkomen, ertoe uitnodigen niet naar het menselijke te kijken. Wat niet weet, wat niet deert. Als ik er niet naar kijk, heb ik het niet. Alsof we zouden zeggen: “De vrouw die aan bloedvloeïngen lijdt, kijkt niet naar haar ziekte, en daarom heeft ze ze niet”. Of: “Ik denk niet aan mijn dorst, dus heb ik hem niet”. Niet verlangen is gelijk aan niet lijden. Als iemand een dergelijke redenering overtuigt, laat hij ze dan toepassen: dan zal hij zien wat er in zijn leven gebeurt. Maar vervolgens beseft Rosa Montero dat “wij westerlingen denken dat het verlangen de motor van het leven is, en dat de vrede die je kunt bereiken als je niet meer verlangt, te zeer lijkt op de rust van het kerkhof”. Wat dus te doen? “Wellicht is de kern van de zaak dat we moeten verlangen wat binnen onze horizon ligt”. Ziedaar de voorgestelde oplossing: het verlangen reguleren, zoals je doet met de verwarming. “Datgene verlangen wat we redelijkerwijs kunnen bereiken, wat binnen ons bereik ligt. Dat wil zeggen, leren te verlangen wat je hebt”.¹⁹¹ In een oogwenk wordt de mens, de oorspronkelijke natuur van de mens, uitgewist. Het ik bestaat niet meer. Het ik, met zijn oorspronkelijke behoefte, wordt weggevaagd.

Wij zijn hier niet op de Geestelijke oefeningen om met somber gezicht naar de hemel te staren, we zijn hier om de dialoog aan te gaan met het moderne denken in heel zijn diepte en dichtheid. We isoleren ons niet om te zien hoe we ons tegen de werkelijkheid kunnen verdedigen. We zijn hier niet gekomen om ons tegen de werkelijkheid te verdedigen, maar om haar in de ogen te kijken. Eenieder moet beslissen. Wat staat

¹⁹¹ R. Montero, “La piscina que no fue y otros deseos [Het zwembad dat niet bestond en andere verlangens]”, in: *El País*, 18 april 2010.

hem toe haar in de ogen te kijken? Dan beginnen we misschien de titel van de Geestelijke oefeningen te begrijpen. De vreugde is mogelijk vanwege het feit dat Christus bestaat. Want Hij is de enige die het verlangen redt, de enige die naar het verlangen van de Samaritaanse heeft durven kijken, de enige die ons toestaat naar ons verlangen te kijken; zo niet, dan keren we terug naar het heidendom van voor Christus: het verlangen is een *hybris*, iets heel gevaarlijks, dus stellen we ons tevreden met wat minders.

Er is een scène in een film van Ingmar Bergman, *Fanny en Alexander*, die me altijd getroffen heeft. Tegen het einde is er een maaltijd tijdens welke een van de hoofdrolspelers een toespraak houdt: “Wij Ekdahls [dat is de naam van de familie] [...] zijn niet in de wereld gekomen om de wereld tot op de bodem te begrijpen. [...] Wij zijn niet voorbereid, toegerust voor bepaalde soorten onderzoek. [...] Wij leven in het klein..., in de kleine wereld. En we stellen ons daarmee tevreden”. Het beste zou zijn je tevreden te stellen; het leven zou daarvoor gemaakt zijn: gelukkig te zijn wanneer je gelukkig bent, wanneer het je lukt het te zijn, en vriendelijk, edelmoedig, teder, goed te zijn. En waarin zou dan het geluk bestaan? Dat zegt hij meteen erna: “Te genieten van deze kleine wereld, van de goede keuken, van de lieve glimlachjes, van de fruitbomen die in bloei staan, of ook van een wals”.¹⁹² Dat is het voorstel, precies zoals dat van het heidendom vóór Christus. Wanneer Christus van de horizon verdwijnt, wanneer wij Hem niet meer kunnen zien, dan rest ons niets anders dan ons aan te passen, ons tevreden te stellen met melodieuze walsen, met vruchtbomen die in bloei staan en met een goede maaltijd. Kijken jullie zelf of dat beantwoordt aan de behoefte die je hebt. Dit is het punt waar we ons bevinden. De uitdaging is niet van een andere aard, vergis je niet, we zijn hier niet om marginale dingen te bediscussiëren: we proberen te ontdekken wat het leven is en wat eraan beantwoordt. Welnu, ernaar te kijken, dat ik ernaar kan kijken is reeds het eerste teken van Zijn aanwezigheid.

Als jij dus tot je eigen verrassing opmerkt dat te midden van de cultuur die ons omgeeft (en waarmee wij zelf ook vol zitten en die ons blijft zeggen: “Het is beter dat je me niet ondervraagt, want ik ben niet toegerust om jouw vragen serieus te nemen, laten we ze censureren, laten we verstrooiing zoeken in de dingen, dan leven we beter”), er een plek bestaat waar je naar heel het menselijke dat er in ons is, kunt kijken – vraag je dan af hoe dat komt.

Ik was erg getroffen en geholpen door het tweede punt van de eerste les, waarin je sprak over de vergeving, want in mijn leven ben ik dikwijls overheerst geweest door de ervaring van de vergeving, door de verrassing van de vergeving, net als de Ongenoemde. Maar ik herken me ook in Mañara, die Girolama ontmoet heeft zoals ik de beweging ontmoet heb, inmiddels twintig jaar geleden; maar ik zie dat er in mijn leven dingen zijn die ik verkeerd gedaan heb en die sporen hebben nagelaten; je ziet het, je ziet dat jouw kwaad

¹⁹² *Fanny e Alexander (Fanny och Alexander, SV-FR-RFT 1982)* van regisseur Ingmar Bergman.

een leven heeft kunnen verwoesten. En op dat moment voel je jezelf als onvergeeflijk, voel je je uiteindelijk onvergeeflijk, haat je jezelf. Jij zei dat het probleem is dat we ons niet toevertrouwen. Ik geloof dat dat is omdat we dikwijls vol zijn van onszelf. In de biecht vertrouw je je toe, vertrouw je je altijd toe, het is geen mechanisch gebaar; het is een totaal je toevertrouwen. Ik geloof dat zó leven een revolutie is. Het is de grootste bevrijding. Wat maakt dat je je zó kunt toevertrouwen? Want ik zie dat bij dit punt veel op het spel staat, ik veel van mezelf op het spel zet.

Begrijpen jullie waarom Péguy zegt dat God wil dat de redding van ons wordt? Het is normaal dat iemand, wanneer hij zich echt rekenschap geeft van zijn eigen kwaad, hoe meer hij zich ervan bewust is, dat hij des te meer ziet hoe onvergeeflijk hij is en hoe onmogelijk het hem is het uit te wissen. Ik wis het niet met een veeg van de spons van het schoolbord af. Het komt terug. Daarom is de schuld altijd een allermenselijkste ervaring geweest: want ik hoef maar van iemand anders te houden om heel de pijn te voelen over het kwaad dat ik de persoon van wie ik houd (niet iemand van wie ik niet houd) aangedaan heb. Bij hoeveel gelegenheden zien we mensen die kwaad gedaan hebben, bijvoorbeeld bij een terroristische aanslag, en die het voor altijd met zich meedragen. En zelfs het uitgezeten hebben van heel de opgelegde straf kan de wond niet genezen die het kwaad veroorzaakt heeft. Sommige dingen die iemand gedaan heeft verdwijnen niet met de tijd; sterker nog, hoe meer tijd er voorbijaakt des te meer beseft hij het kwaad dat hij gedaan heeft, de wonden die het veroorzaakt heeft en die hij niet kan genezen, want hij kan de personen die hij gedood heeft niet opwekken, hij kan ze niet teruggeven aan degenen die lijden en die hem haten omdat ze hen verloren hebben. Hier staan we tegenover een cruciale kwestie en als we er niet in slagen die op te lossen, is er geen mogelijkheid van vrede. Ik begrijp dan de revolutie die Jezus in het leven gebracht heeft. Wat is Gods antwoord op ons drama? Geen abstractie, geen psychologische analyse, geen theorie, maar een specifieke geschiedenis, een menselijke, concrete aanwezigheid, die je zegt: “Je zonden zijn je vergeven”. Begrijpen jullie het spoor van vreugde dat door elke pagina van het Evangelie loopt? Zo iets is nooit ver- toond. Het gaat elke verbeelding zodanig te boven dat we er bijna aanstoot aan nemen. Ik moet altijd denken aan iemand die de gevolgen van een aanslag ondergaan had, met zeven kogels in haar lichaam, en die toen zij een van ons in Italië hoorde spreken over barmhartigheid, een diepe opstandigheid voelde: “Wat nou?! Waar heb je het over?!” Ons spreken heelde haar wond niet. Wat heeft gemaakt dat ze naar haar wond kon kijken en bevrijd kon worden uit dat helse mechanisme waarin ze vast zat, waar ze niet meer uit kon komen, want hoe meer ze leefde des te meer kwam die scène haar steeds weer voor ogen? Want ze zei: “Het lukt me niet ’s ochtends wakker te worden zonder dat ik moest denken aan de horrortaferele die ik meegemaakt had, of die anderen beleefd en mij verteld hadden, alle gezichten van het lijden van de mensen”. Maar op zeker moment, na een vakantie met enkele vrienden van ons, begon zich een ander perspectief te openen. “Sinds ik jullie ontmoet heb, is het eerste wat mij voor ogen

komt wanneer ik 's ochtends wakker word, jullie blijde gezichten". Er was geen andere manier om de wond te genezen: een bijzondere geschiedenis, gezichten van blijde personen, die haar bevrijd hebben uit het mechanisme waarin ze was komen vast te zitten, waardoor ze er eindelijk uit los kon komen, zich kon bevrijden uit de boeien die haar gevangen hielden. Wat maakt deze bevrijding mogelijk? Een genade, zoals ik gisteren zei, de vonk die ons een ogenblik van armoede van geest geeft. Maar dit gebeurt niet eens en voor altijd, zoals we zien in *Miguel Mañara*. In de meeste gevallen niet. Daarom komt Miguel Mañara, nadat de abt zijn biecht gehoord had en hem de absolute had gegeven, bij hem terug om te klagen over zijn zonden, zoals wij ons beklagen over die van ons. En wat zegt de abt hem? Hij herhaalt hem het oordeel dat de Kerk hem gegeven heeft op de dag dat hij gebiecht had: "Je zonden zijn vergeven, dit alles heeft nooit bestaan". De Kerk gebruikt geen lege taal, haar woorden zijn geen woorden in de wind, het is een oordeel: dit alles is vergeven. Maar dit oordeel moet binnengaan in de 'ingewanden' van het ik; daarom moet Mañara een strijd leveren om dit oordeel te aanvaarden, te ontvangen, te omhelzen, zich eraan over te geven. Hierin bestaat heel het werk dat eenieder moet doen. Eenieder van ons weet dat hij vergeven is, maar moet terugkeren om de verkondiging van deze vergeving te horen, moet terugkeren om te erkennen dat ze aanwezig is, moet haar opnieuw voor ogen hebben, moet voortdurend zijn pijn uitdagen met dit goede nieuws: "[Het punt is dat] je denkt aan dingen die niet meer zijn (en die nooit zijn geweest, mijn kind [Je zonden zijn vergeven!]). [Dit alles heeft nooit bestaan]".¹⁹³ Elke wroeging moet elke keer uitgedaagd worden met deze waarheid, die de waarheid is van onszelf, waaraan we nog altijd met moeite toegeven. Het is als iemand die zegt: "Ik twijfel aan de schoonheid van deze bergen". Als de bergen zouden kunnen spreken, zouden ze hem antwoorden: "Maar wat interesseren ons jouw twijfels? Jouw twijfels veranderen de werkelijkheid van de schoonheid die wij zijn niet". Modern als we zijn, denken we dat wij het zijn die, met onze gedachten, beslissen wat de werkelijkheid is, dat zij werkelijk is zoals wij haar denken. Nee, de werkelijkheid is werkelijk als ze echt is. Als ze niet echt is, dan is ze niet echt, ook als je haar denkt, want jij maakt haar niet werkelijk. "Je zonden zijn vergeven". Het probleem zal de tijd zijn die je nodig hebt om je te bekeren tot wat werkelijk is (in dit geval, tot het feit dat je zonden niet meer bestaan), en dus om Christus in je leven te laten binnengaan. Want de blik die het leven waarlijk definieert is de blik die Jezus geïntroduceerd heeft, maar ik moet hem aanvaarden. En dat kan niet gebeuren zonder mijn vrijheid. Die blik kan zonder mij niet van mij worden. God, die ons zonder ons geschapen heeft, kan ons zonder ons niet redden. Dat is de vrijheid die nodig is opdat de redding van ons zou zijn. Daarom vraag ik jullie altijd hoe jullie kunnen leven zonder de tekst te herlezen

---

¹⁹³ Vgl. O. Miłosz, *Miguel Mañara*, Stichting Levende Mens: Leiden 2012, pp. 35-57; geciteerd in: L. Giussani - S. Alberto - J. Prades, *Generare tracce nella storia del mondo [Sporen trekken in de geschiedenis van de wereld]*, op. cit., p. 87.

waarin don Giussani spreekt over het “ja van Petrus”.¹⁹⁴ Je moet hem juist herlezen om antwoord te geven op wat jij vraagt. Ik heb het nodig hem te lezen om opnieuw naar mezelf te kijken zoals Jezus naar Petrus keek, ik moet hem opnieuw gaan lezen om werkelijk naar mezelf te kunnen kijken, dus om naar mezelf de kijken zoals Hij naar me gekeken heeft en zoals Hij nu naar me kijkt. Als we Zijn aanwezigheid niet laten binnenkomen, valt er niets te doen. Wanneer jullie droevig zijn, herlees het dan, om Zijn aanwezigheid te herkennen, want zonder de erkenning van Zijn aanwezigheid kunnen we niets beginnen. Wanneer jullie ontroostbaar zijn en jezelf onvergeeflijk voelen, moet je opnieuw het “ja van Petrus” lezen, als bedelaars, dankbaar: “Gelukkig maar dat ik droevig en troosteloos ben en mezelf onvergeeflijk voel, want anders zou ik het niet opnieuw gelezen hebben, zou ik daar geen dringende behoefte aan gevoeld hebben, zou ik gedacht hebben het al te weten”. Ik ga het steeds opnieuw lezen om heel de gratuïteit te vatten waarmee Hij mij vergeeft. Hij vergeeft ons en laat ons alle tijd die we nodig hebben om Hem te aanvaarden, om toe te geven aan Zijn vergeving, aan Zijn omhelzing.

Wat is die aanwezigheid van Christus die je beschrijft? Hoe ziet die eruit? Heeft ze te maken met het vlees, met de omstandigheid, met de geschiedenis, met de mensen, of is Christus er, maar kun je hem niet zien of aanraken? Valt Hij samen met het vlees, met de ander, of is Hij er als iets toegevoegds, los van dit vlees? Om duidelijker te maken wat ik bedoel: in het lied van gisteren, “Andare...”, heeft Chieffo het over don Giussani, over de mens Luigi Giussani: “Jouw ogen zagen alles en spraken tot mijn hart, l je woorden brachten het vuur en de zin om op weg te gaan... op weg te gaan...”¹⁹⁵ De vleselijkheid van Zijn aanwezigheid lijkt evident wanneer je spreekt over degenen die Jezus het eerst gevolgd hebben, Johannes, Andreas, Petrus. Maar wanneer je spreekt over Zijn aanwezigheid nu, hoe kun je die dan concretiseren in een vlees met een naam en achternaam? Ik zou het graag meer kunnen concretiseren in onze ervaring, in onze geschiedenis, om elkaar te helpen haar te identificeren, eenieder individueel en iedereen samen, als gezelschap.

Hoe zouden Johannes en Andreas geantwoord hebben op jouw vraag of Christus iets is wat te maken heeft met het vlees?

Dat Hij met het vlees samenvalt.

Hij valt samen met het vlees. Zoals don Giussani zegt, “het is in een vlees dat wij de aanwezigheid van het vleesgeworden Woord kunnen herkennen, het is in een vlees dat wij het vinden”,¹⁹⁶ in een menselijke werkelijkheid. Maar niet in elke willekeurige menselijke werkelijkheid, maar in een menselijke werkelijkheid die betreden en omgevormd is door Christus. Hij maakt zich in de geschiedenis aanwezig middels

¹⁹⁴ L. Giussani - S. Alberto - J. Prades, *Generare tracce nella storia del mondo*, op. cit., p. 82ss.

¹⁹⁵ C. Chieffo, «Andare...», in: P. Scaglione, *La mia voce e le Tue parole*, op. cit., p. 272.

¹⁹⁶ L. Giussani, *L'attrattiva Gesù*, op. cit., p. 123.

degenen die Hij uitkiest en die Hem erkennen, Hem aanvaarden – ziedaar opnieuw de vrijheid – en die Hij verandert. We hoeven maar te denken aan wat er met eenieder van ons gebeurd is. Hoezo zijn wij hier? Omdat we aangelopen zijn tegen een andere menselijkheid, in een manier van leven, van samen zijn, van de problemen het hoofd bieden, van kijken naar ons probleem en dat van de anderen, zoals we nooit eerder gezien hadden. We zijn aangelopen tegen zó menselijke trekken dat we erdoor gemagnetiseerd raakten en het niet hebben kunnen vermijden onszelf af te vragen waardoor dat waarneembare verschil van leven ontstaan was. Kortom, het was niet een menselijke werkelijkheid op zich die ons aangetrokken heeft, maar een menselijkheid die door Christus gekneet was, met een bepaald accent, gemaakt van mensen met precieze voor- en achternamen, die zich geëngageerd hebben vanwege het getuigenis van een concrete persoon, zoals jij in herinnering gebracht hebt. Maar dit laat iets beslissends begrijpen: zoals Christus zich voor ons overtuigend aanwezig gemaakt heeft door middel van het ja van don Giussani, en van vele anderen die hem gevolgd zijn, zo maakt Christus zich nu aanwezig door middel van ons ja, van ons doorleefde volgen. Christus is geen etiket dat we op elke willekeurige manier van samenleven of van de omstandigheden het hoofd bieden kunnen plakken: Hij getuigt van Zichzelf middels de verandering die hij provoceert in het vlees van ons leven, als we Hem laten binnengaan. En het is gemakkelijk te herkennen dat Hij aan het werk is, zijn trekken zijn onmiskenbaar. Zoals er een manier is om samen te zijn – verstrooid, zonder gedachtenis, of vol aanmatiging – die Hem geen eer geeft.

Het afgelopen jaar ben ik getroffen door een feit waarover ik later in een artikel verteld heb.¹⁹⁷ Een moslimimmigrant komt in Italië en wordt ingedeeld in een opvangcentrum. Een vrijwilliger vraagt hem: “Wil je vlees of vis?” En hij begint te huilen. Hij was niet sentimenteel van aard. “Waarom huil je?”, vraagt de vrijwilliger; en de immigrant vertelt dat hij achttien jaar lang gewerkt heeft voor een baas die hem altijd verschrikkelijk behandelde. Maar nu, te midden van de “ongelovigen”, noemde iemand hem eindelijk bij zijn naam en vroeg hem zelfs wat hij wilde kiezen uit het menu. “Zullen deze mensen ooit naar de hel kunnen gaan?”, was zijn laatste vraag. Toen ik dit vertelde tijdens een bijeenkomst in Italië, zei ik: “Wat heeft die man waargenomen? Dit zou niet gebeurd kunnen zijn als het Woord niet vlees geworden was”. En enkelen antwoordden mij: “Laten we niet overdrijven alsjeblieft. Het ligt aan onze opvoeding. Wij zijn zo omdat we opgevoed zijn mensen gastvrij te ontvangen”. Nee, het is geen kwestie van “goede opvoeding”, en er moet iemand van buiten komen om ons te laten beseffen wat we gekregen hebben en dat het deel is geworden van onze manier van naar de werkelijkheid kijken. Het gaat om iets wat niet gebeurd zou zijn, wat ons niet zou toebehoren, als Christus de geschiedenis niet zou zijn binnengegaan. Maar ook

¹⁹⁷ Vgl. J. Carrón, “Il Natale dei credenti, gesti di umanità che muovono il cuore [Kerstmis van de gelovigen, gestes van menselijkheid die het hart bewegen]”, in: *Corriere della Sera*, 23 december 2015, p. 35.

wij zijn ons er niet meer van bewust. Want de dialoog die ik zojuist aanhaalde, was met mensen van de beweging!

Na de eerste les van de Geestelijke oefeningen in Italië kreeg ik via een vriend het volgende bericht: “Als je in de gelegenheid bent, bedank Julián dan namens mij. Als ik had gekund, zou ik hem de voeten gewassen hebben, zoals Maria Magdalena, met de tranen die ik gehuild heb. Zelfs bij mijn eerste ontmoeting heb ik de aanwezigheid van Christus en mijn reusachtige verlangen naar Hem niet met zo’n evidentie gezien als vandaag”. Hoe dikwijls betrappen we onszelf erop dit te zeggen wanneer we iemand ontmoeten. Christus staat niet “los van”, of “naast”, maar is “binnen” een vlees. Eenieder moet zien waar het voor hem gebeurt, waar hij Hem ontdekt, waar het hem gegeven wordt, door welke hand het hem nu wordt aangereikt. Anders zouden we zijn als de leerlingen net na de Verrijzenis: alles wat ze gezien hadden, inclusief alle keren dat ze met Hem gegeten en gedronken hadden, was niet voldoende om hun droefheid te overwinnen. Alleen Zijn aanwezige aanwezigheid kon die overwinnen. Daarom is de kwestie beslissend. Daarom interesseert het ons hoe langer hoe meer deel te nemen aan deze geschiedenis. Onze interesse voor deze geschiedenis valt samen met onze interesse voor de ervaring van Zijn gelijktijdigheid. Soms merkt de laatst aangekomene, zoals de aangehaalde immigrant, de waarde van ons gezelschap meer op dan wijzelf die er deel van uitmaken. De laatst aangekomene maakt ons opnieuw bewust van wat in ons vervaagd geraakt is, waardoor we ons afvragen waar Christus is, of Hij in het vlees is of ergens anders. Dan wordt het probleem of er vóór mij, of er wanneer ik op een bepaalde plek ben met mijn vrienden – daar, niet elders, niet ernaast, niet erna, maar op dat moment – of er daar iets gebeurt waardoor ik niet anders kan dan in mezelf een tot het uiterste gedreven spanning voelen om Zijn naam te zeggen. Eenieder moet identificeren waar het gebeurt, met wie het gebeurt, in welk vlees Christus mij vandaag bereikt.

HEILIGE MIS

Lezingen van de Heilige Mis: Hand 2,14.22-33; Ps 15; 1 Pt 1,17-21; Luc 24,13-35

PREEK VAN E.H. FRANCESCO BRASCHI

Ze hadden maar één verlangen: zich te verwijderen van die stad die het toneel geweest was van hun mislukking evenals van de dood van Jezus. Ze keken bedroefd omdat ze gemerkt hadden dat ze vergeefs gehoopt hadden en dat ze nu leeg waren, niet meer wisten wat nu nog te hopen. Gedurende vele maanden hadden ze koppig de illusie, de hoop gekoesterd dat Jezus de bevrijder was, de wereldse en politieke bevrijder, al had Jezus zelf altijd al het mogelijke gedaan om afstand te nemen van dit idee dat ze over Hem hadden.

Ze waren echt dwaas en traag van hart!

Dwaas, dat wil zeggen niet in staat de werkelijkheid te begrijpen (het gebruikte bijvoeglijke naamwoord duidt niet zozeer een morele kwaliteit aan als wel een onvermogen op het gebied van de kennis), en traag van hart, dat wil zeggen met een hart dat niet in staat was sneller te kloppen, zich te passioneren voor iets anders dan het beeld dat ze in hun hoofd hadden.

Het is niet verbazingwekkend dat ze Jezus die zich bij hen voegde tijdens hun vlucht uit een werkelijkheid die hun inmiddels ondraaglijk was geworden, niet herkennen. Maar hadden ze Hem soms ooit echt erkend? In elk geval hadden ze Hem reeds terwijl ze bij Hem waren, ingepakt, gekooid in hun dromen.

En nu was Jezus gereduceerd tot onderwerp van discussie, wellicht zelfs van strijd tussen hen, op zoek als ze waren – voor de zoveelste keer – naar iemand of iets die ze de schuld konden geven van hun mislukking.

Welnu, de verrezen Christus komt nogmaals bij hen, juist bij hen.

Hij is het die opnieuw het initiatief neemt, in hen het verlangen opwekt naar een allereerst menselijk gezelschap, hun laat zien dat de werkelijkheid hun geslotenheid nog iets te zeggen heeft. Ze herkennen Hem bij het breken van het brood. In de geste van de Eucharistie, maar ook dat van de broodvermenigvuldiging. Dat wil zeggen in het opnieuw gebeuren van een onvoorstelbare volheid, van een Christus die zich grenzeloos geeft, juist aan hen.

Dit laat hen opnieuw op weg gaan. Het geeft opnieuw zin aan dat gezelschap waarvan ze zich verwijderd hadden, en waarin ze nu verlangen terug te keren, waar ze een bevestiging ontvangen van hun ervaring van ontmoeting met Christus.

Ook met ons heeft Christus dezer dagen opnieuw het initiatief genomen. Hij heeft zich bij ons gevoegd op onze weg, Hij heeft ons in het getuigenis van Julián woorden gegeven die in staat zijn de vraag en het verlangen van ons hart opnieuw te laten uitbreken.

Zelfs de strijd boezemt ons geen angst in, als we trouw zijn aan wat ons nu overkomt. Christus, *vir pugnator*, breekt nogmaals, hier en nu, voor ons het brood. Zijn naderen tot ons, Zijn zich opnieuw geven in het gebroken brood is de enige vaste zekerheid waardoor we werkelijk blij kunnen zijn.

Ondanks alles, ondanks onszelf, blij.

ONTVANGEN BOODSCHAPPEN

Dierbaren,

De vreugde kan men zichzelf niet geven. Dat is zonneklaar. Men kan enkel de genade vragen haar als gave te ontvangen. Verder vraagt de vreugde dat deze gave beantwoordt op ons hart en dus een aanwezige gave is. Jezus is de persoonlijke gave die het bestaan verrast van wie Hem aanvaardt en het verheugt met een onmetelijke blijdschap. Niets, zelfs niet onze pijn, onze broosheden en onze zonde, vormt een bezwaar tegen het groeien, met het verstrijken van de jaren, van de vreugde als creatieve dimensie van het hart waaruit het ware leven opwelt.

Ik wens eenieder toe dat hij dit steeds meer mag ervaren in de vereenzelving met het gezicht van de Dienaar Gods monseigneur Luigi Giussani.

Met genegenheid, een bijzondere zegen,

Z.E. Angelo kardinaal Scola

Aartsbisschop van Milaan

Beste don Julián Carrón,

Moge mijn groet en mijn gebed voor het welslagen van deze Geestelijke Oefeningen van de Fraterniteit van Gemeenschap en bevrijding jou en alle vrienden van de beweging bereiken. Ik ben met jullie verenigd op de weg van het charisma dat ons leven veranderd heeft en ons gepassioneerd heeft voor de verkondiging van de gestorven en verrezen Christus in de wereld en in de dienst aan de Kerk.

Het thema van deze geestelijke oefeningen, “*Mijn hart is blij omdat U, Christus, leeft*”, stelt ons het overheersende feit van ons leven voor, de bron van de vrede en de vreugde die, zoals paus Franciscus ons in *Amoris Laetitia* in herinnering roept, een “verruiming van de weidsheid van het hart” (AL, 126) is. Dit gebeurt vandaag in de communio met het charisma in het grote lichaam van de Kerk. En zo is alles anders en waarder in de omstandigheden waarin God ons roept om te leven. Voor mij ook in de complexe situatie waarin de gezondheid valselijk een waardig werk in de weg lijkt te staan.

Vol vertrouwen vraag ik voor heel de beweging de gave van de Geest en de beschikbaarheid om de stap te volgen die jij ons aanwijst.

Terwijl ik over jullie allemaal de zegen van de Heer en de bescherming van de Moeder van God inroep,

groet ik jullie hartelijk,

Z.H.E. monseigneur Filippo Santoro

Aartsbisschop-metropoliet van Tarente

Beste don Julián,

De voor deze Geestelijke oefeningen van de Fraterniteit gekozen titel drukt de zekerheid uit die ons leven begeleidt: *Mijn hart is blij omdat U, Christus, leeft*. Wat is het mooi en vredebrengend, in deze tijden vol uitdagingen voor ons geloof, elke dag opnieuw terug te keren tot de erkenning van de Aanwezigheid die maakt dat we in elke omstandigheid kunnen leven en ademen!

Ik ben jou en heel het door het charisma van de Dienaar Gods Luigi Giussani voortgebrachte volk nabij, en begeleid jullie met mijn gebed: dat Onze Lieve Vrouw in eenieder van ons opnieuw “de blijde zekerheid” mag opwekken die enkel Christus mogelijk maakt, en dat de Geest ons gepassioneerde getuigen maakt voor onze mensenbroeders.

Z.H.E. monseigneur Corrado Sanguineti

Bisschop van Pavia

VERZONDEN TELEGRAMMEN

Zijne Heiligheid paus Franciscus

Heiligheid,

We hebben gebruik gemaakt van de belangrijkste geste van onze beweging, de Geestelijke oefeningen van de Fraterniteit van CL – waaraan in Rimini 22.000 mensen hebben deelgenomen en nog eens duizenden, in 16 landen, via een satelliet-verbinding – om ons de inhoud van de brief die U ons aan het eind van het Jaar van de Barmhartigheid gestuurd hebt, steeds meer eigen te maken. Ons vereenzelvigend met Uw oproep tot armoede, “noodzakelijk omdat ze datgene beschrijft wat ons werkelijk aan het hart gaat: onze behoefte aan Hem”, hebben we opnieuw de ervaringen van de armen in het Evangelie beleefd – Mattheüs, Zaccheüs, de Samaritaanse vrouw – die Christus herkend hebben als het enige passende antwoord op de behoefte die zij zelf waren.

In de levende herinnering aan don Giussani hebben we de ervaring van armoede verdiept die hij ons voorgesteld heeft als voortgebracht door de aantrekking van Jezus in ons leven (de dierbare vreugde waarop elke deugd zich grondt): de zekere hoop dat God het verlangen van ons hart vervult en ons blij maakt – die vreugde die ontstaat uit het Pasen, zoals kardinaal Menichelli ons tijdens de eucharistieviering in herinnering geroepen heeft – en arm maakt, dat wil zeggen vrij van het bezit van de dingen, want als we Christus gevonden hebben, ontbreekt ons niets meer.

Vervolgens hebben we de woorden hernomen uit Uw brief over de dringende noodzaak van het “delen met de behoeftigen”, waartoe we onszelf voortdurend opvoeden middels concrete gestes: door de behoefte van ouderen, kinderen, zieken en armen te delen, zien we hoe grenzeloos zij is.

Evangelii gaudium heeft onze overwegingen begeleid en ons eraan herinnerd dat alleen de aanwezige Christus de “verkondiging is die beantwoordt op de dorst naar het oneindige dat er in ieder mensenhart is” en dat allen het recht hebben dat te ontvangen, niemand uitgesloten, zoals U ons juist dezer dagen in Egypte heeft laten zien.

Dankbaar voor Uw boodschap en Uw zegen, blijven we bidden voor Uw universele dienstwerk. 35 jaar na de pauselijke erkenning, leggen we heel onszelf opnieuw in Uw handen: gebruikt U ons, Heiligheid, om die positieve omhelzing van allen en alles uit te breiden, een omhelzing die ontstaat als weerslag van het helemaal bezeten te zijn door de liefde van Christus “die overvloeit van vrede”.

Julián Carrón pr.

Zijne Heiligheid emeritus paus Benedictus XVI

Heilige Vader,

De inhoud van de Geestelijke oefeningen van de Fraterniteit is de brief geweest die paus Franciscus ons aan het eind van het Jaar van de Barmhartigheid gestuurd heeft, waarin hij ons heeft opgeroepen de armoede te beleven als “noodzakelijk omdat ze beschrijft wat ons werkelijk aan het hart gaat: onze behoefte aan Hem”. Van deze armoede, die enkel ontstaat uit een rijk zijn aan Christus, blijft U ons getuigen: niets ontbreekt wie bekleed is met de grote Aanwezigheid. Op voorspraak van don Giussani vragen we Onze Lieve Vrouw dat ze Uw dagen mag vullen met vreugde, en U om een zegen voor heel onze Fraterniteit die in het nu van de geschiedenis op weg is.

Julián Carrón pr.

Z.E. Angelo kardinaal Bagnasco

Voorzitter van de Italiaanse Bisschoppenconferentie

Dierbare Eminentie,

Tijdens de Geestelijke oefeningen van de Fraterniteit, die 22.000 mensen in Rimini bijeengebracht hebben, hebben we de oproep tot armoede overwogen van paus Franciscus in zijn brief die hij ons aan het eind van het Jaar van de Barmhartigheid gestuurd heeft, dat wil zeggen tot het essentiële van het christelijke leven, aan “wat ons werkelijk aan het hart gaat: onze behoefte aan Hem”. We voelen ook tot ons gericht de uitnodiging van de paus aan de Katholieke Actie: “Het leven van de mensen te delen” om “te laten zien dat het mogelijk is de vreugde van het geloof te beleven”, door ervan te getuigen in de dagelijkse omstandigheden van het leven.

Julián Carrón pr.

Z.E. Kevin Joseph kardinaal Farrell

Prefect van het Dicasterie voor de Leken, het Gezin en het Leven

Hoogwaardige Eminentie, 22.000 leden van de Fraterniteit van Gemeenschap en Bevrijding en via een satellietverbinding nog eens duizenden in 16 landen van de wereld, vernieuwen hun beschikbaarheid om instrument te zijn van de missie van de Kerk, trouw aan het charisma van don Giussani en in het volgen van paus Franciscus, die ons ertoe heeft opgeroepen “het essentiële van het christelijke leven” te beleven, namelijk de armoede, “noodzakelijk omdat zij beschrijft wat ons

werkelijk aan het hart gaat: onze behoefte aan Hem”, aan de aanwezige Christus die ons bevrijdt.

Julián Carrón pr.

*Z.E. Angelo kardinaal Scola
Aartsbisschop van Milaan*

Beste Angelo,

Dezer dagen heeft de Heer ons verrast door ons opnieuw die vreugde te laten ervaren waarover jij sprak in je boodschap. De brief die de paus ons gestuurd heeft overwegende, keren we naar onze huizen terug met een groter bewustzijn van onze armoede, dat wil zeggen van onze behoefte aan Hem, en slechts vol van Christus. Don Giussani blijft tot ons spreken middels het getuigenis van zijn leven dat door Christus gegrepen is en daardoor vruchtbaar is in ons, zijn kinderen, die vol verlangen zijn om vandaag zijn ervaring opnieuw te beleven.

Julián Carrón pr.

*Z.H.E. monseigneur Filippo Santoro
Aartsbisschop-metropoliet van Tarente*

Beste Filippo,

Dankbaar voor je boodschap, keren we van deze Geestelijke oefeningen naar huis terug met een grotere behoefte aan Hem en meer beschikbaar om het leven van allen, vooral van de behoeftigen, te delen, zoals paus Franciscus ons gevraagd heeft, om getuigenis af te leggen van de aanwezige Christus, die het leven in welke omstandigheid dan ook vreugdevol maakt.

Julián Carrón pr.

*Z.H.E. monseigneur Corrado Sanguineti
Bisschop van Pavia*

Beste Corrado,

We danken je voor je boodschap en verzekeren je dat “de blijde zekerheid” waarover je ons gesproken hebt, in ons iets werkelijker is geworden, door de aanwezigheid van Christus die zich opnieuw over onze grenzeloze behoefte gebogen heeft en ons armer en vrijer, want voller van Hem gemaakt heeft.

Julián Carrón pr.

DE KUNST IN ONS GEZELSCHAP

Door Sandro Chierici

(Gids voor het begrijpen van de afbeeldingen uit de kunstgeschiedenis die te zien waren tijdens het beluisteren van de klassieke muziekstukken bij het betreden en het verlaten van de zaal)

Het erfgoed van de byzantijnse mozaïeken van Ravenna behoort tot de belangrijkste christelijke iconografische getuigenissen van de vroege middeleeuwen (5^e – 6^e eeuw). Het parcours begint bij de Basiliek van St. Vitalis, met taferelen uit het Oude Testament, en gaat verder met de koepels van de Doopkapel van de Arianen en de Neoniaanse Doopkapel, om vervolgens de taferelen van het Leven en de Passie van Christus op de wanden van de Nieuwe St. Apollinariskerk te volgen en af te sluiten met de apsis van de St. Apollinaris in Classe en het Mausoleum van Galla Placidia.

1. Basiliek van St. Vitalis, gewelf van het koor, *Het mystieke lam*
2. Basiliek van St. Vitalis, apsisbekken, *Christus, Heer van de wereld*
3. Basiliek van St. Vitalis, zuidelijke lunet, *Het offer van Abel en van Melchisedek*
4. Basiliek van St. Vitalis, noordelijke lunet van het priesterkoor, *De gastvrijheid van Abraham*
5. Basiliek van St. Vitalis, noordelijke lunet van het priesterkoor, *De gastvrijheid van Abraham, detail, Het offer van Isaak*
6. Basiliek van St. Vitalis, noordelijke lunet van het priesterkoor, *De gastvrijheid van Abraham, detail, De gaven voor de drie engelen*
7. Basiliek van St. Vitalis, noordelijke wand van het priesterkoor, *Mozes ontvangt de wet*
8. Basiliek van St. Vitalis, zuidelijke wand van het priesterkoor, *Mozes als herder in het land van Madjan*
9. Doopkapel van de Arianen, koepel, *Doopsel van Jezus*
10. Neoniaanse Doopkapel, koepel, *Doopsel van Jezus*
11. Nieuwe St. Apollinariskerk, noordelijke wand van het schip, *Het wonder op de bruiloft van Kana*
12. Nieuwe St. Apollinariskerk, noordelijke wand van het schip, *De vermenigvuldiging van de broden en de vissen*
13. Nieuwe St. Apollinariskerk, noordelijke wand van het schip, *De roeping van Petrus en Andreas*
14. Nieuwe St. Apollinariskerk, noordelijke wand van het schip, *De genezing van de blinden te Jericho*

15. Nieuwe St. Apollinariskerk, noordelijke wand van het schip, *De genezing van de vrouw die aan bloedvloeïngen leed*
16. Nieuwe St. Apollinariskerk, noordelijke wand van het schip, *Jezus en de Samaritaanse vrouw*
17. Nieuwe St. Apollinariskerk, noordelijke wand van het schip, *Jezus en de Samaritaanse vrouw, detail*
18. Nieuwe St. Apollinariskerk, noordelijke wand van het schip, *De opwekking van Lazarus*
19. Nieuwe St. Apollinariskerk, noordelijke wand van het schip, *Het gebed van de tollenaar en de farizeeër*
20. Nieuwe St. Apollinariskerk, noordelijke wand van het schip, *De penning van de arme weduwe*
21. Nieuwe St. Apollinariskerk, noordelijke wand van het schip, *Christus de rechter scheidt de schapen van de bokken*
22. Nieuwe St. Apollinariskerk, noordelijke wand van het schip, *De genezing van de lamme*
23. Nieuwe St. Apollinariskerk, noordelijke wand van het schip, *De genezing van de lamme, detail*
24. Nieuwe St. Apollinariskerk, noordelijke wand van het schip, *De genezing van de bezetene*
25. Nieuwe St. Apollinariskerk, noordelijke wand van het schip, *De genezing van de lamme van Bethesda*
26. Nieuwe St. Apollinariskerk, zuidelijke wand van het schip, *Het laatste avondmaal*
27. Nieuwe St. Apollinariskerk, zuidelijke wand van het schip, *Jezus in de tuin van de Olijfberg*
28. Nieuwe St. Apollinariskerk, zuidelijke wand van het schip, *De kus van Judas*
29. Nieuwe St. Apollinariskerk, zuidelijke wand van het schip, *Jezus voor de rechtbank geleid*
30. Nieuwe St. Apollinariskerk, zuidelijke wand van het schip, *Jezus voor het Sanhedrin*
31. Nieuwe St. Apollinariskerk, zuidelijke wand van het schip, *De aankondiging van Petrus' loochening*
32. Nieuwe St. Apollinariskerk, zuidelijke wand van het schip, *Petrus' loochening*
33. Nieuwe St. Apollinariskerk, zuidelijke wand van het schip, *Judas brengt de dertig zilverlingen terug*
34. Nieuwe St. Apollinariskerk, zuidelijke wand van het schip, *Jezus voor Pilatus*
35. Nieuwe St. Apollinariskerk, zuidelijke wand van het schip, *De tocht naar Calvarië*

36. Nieuwe St. Apollinariskerk, zuidelijke wand van het schip, *De vrouwen met mirre bij het graf*
37. Nieuwe St. Apollinariskerk, zuidelijke wand van het schip, *De Emmaüsgangers*
38. Nieuwe St. Apollinariskerk, zuidelijke wand van het schip, *De ongelovige Thomas*
39. St. Apollinaris in Classe, *Het apsiskruis*
40. St. Apollinaris in Classe, apsis, *St. Apollinaris aan de voet van het kruis*
41. Mausoleum van Galla Placidia, *Het gewelf met het kruis in de sterrenhemel*
42. Mausoleum van Galla Placidia, lunet boven de kapel, *Marteldood van St. Laurentius*
43. Mausoleum van Galla Placidia, lunet boven de ingang, *Jezus de goede herder*
44. Aartsbisschoppelijk museum, *Christus, held in de strijd*

Aantekeningen

Inhoud

BOODSCHAP VAN PAUS FRANCISCUS	3
-------------------------------	---

Vrijdagavond 28 april

INLEIDING	4
HEILIGE MIS – PREEK VAN E. H. STEFANO ALBERTO	23

Zaterdagochtend 29 april

EERSTE OVERWEGING – “ <i>Zalig de armen van geest</i> ”	24
HEILIGE MIS – PREEK VAN Z. E. EDOARDO KARDINAAL MENICHELLI, AARTSBISSCHOP VAN ANCONA-OSIMO	48

Zaterdagmiddag 29 april

TWEEDE OVERWEGING – “ <i>Ik zal de kracht van Mijn naam tonen door de vreugde van hun gezichten</i> ”	52
---	----

Zondagochtend 30 april

ASSEMBLEE	77
HEILIGE MIS – PREEK VAN E. H. FRANCESCO BRASCHI	100
ONTVANGEN BOODSCHAPPEN	102
VERZONDEN TELEGRAMMEN	104
DE KUNST IN ONS GEZELSHAP	107

